

गुरु गायत्री युग शक्ति गायत्री

ॐ ભુર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ।

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

: સંસ્થાપક/સંરક્ષક :

વેદમૂર્તિ, તપોનિષ્ઠ યુગદેષ્ટા
પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય
અને
માતા ભગવતી દેવી શર્મા

: સંપાદક :

પં. લીલાપત શર્મા

: કાર્યાલય :

ગાયત્રી તપોભૂમિ,
મથુરા - ૨૮૧ ૦૦૩

: ટેલિફોન :

(૦૫૬૫) ૪૦૪૦૦૦, ૪૦૪૦૧૫

વાર્ષિક લવાજમ : ૪૫ રૂપિયા

આજીવન લવાજમ : ૫૦૦ રૂપિયા

વિદેશનું લવાજમ

વાર્ષિક : ૧૦ પાઉન્ડ/૧૫ ડૉલર/
૪૦૦ રૂપિયા

આજીવન : ૧૦૦ પાઉન્ડ /
૧૫૦ ડૉલર / ૪૫૦૦ રૂપિયા

વર્ષ - ૩૦ અંક - ૯

સપ્ટેમ્બર - ૧૯૯૯

જીવન જીવવાનો ગુરુમંત્ર

આ દુનિયા આમ તો બહુ નિરસ છે. અહીંનો રહ્યોસહ્યો આનંદ પણ વ્યવસાયની અરુચિમાં જતો રહે છે. ઉદ્દેશ્ય અને ભાવનારહિત મશીનની જેમ કામ કરવાથી આ જીવનનો સંપૂર્ણ આનંદ નષ્ટ થઈ જાય છે. આથી મન અને આત્માનો વિસ્તાર થાય તે માટે જીવનને કલાપૂર્ણ ઢંગથી જીવવાનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તે જરૂરી છે. કામ ગમે તેવું હોય પણ પૂરી લગન દ્વારા એમાં સફળતાની શક્યતાઓ વધે છે અને ભાવનાઓ દ્વારા એમાં સરસતા ઉત્પન્ન થાય છે. બસ આ જ સર્વોત્તમ જીવન જીવવાનો ગુરુમંત્ર છે. આને પોતાના જીવનમાં વિકસિત કરી શકો તો આ જીવનમાં સફળતા જ સફળતા અને આનંદ જ આનંદ છે. જેણે કામ કરવાની લલિતકલા શીખી લીધી તેને સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે આમતેમ ભટકવાની શું જરૂર છે? કર્મ જ મનુષ્યજીવનનું સાચું સુખ છે. આપણે પણ એમાં જ પોતાની જાતને ઓગાળીને આ જીવનનું શ્રેય પ્રાપ્ત કરવું જ જોઈએ.

આગળ વધો લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરો

આપણે અહંકાર નહીં વિનય પ્રાપ્ત કરીએ. વિનય ભાવથી પોતાને સુધારતા રહીએ. ભૂલ પર ભૂલ ન કરીએ. અહંકારીઓને આ સંસારમાં એ સન્માન મળ્યું નથી જે નિરાભિમાની વ્યક્તિઓએ પ્રાપ્ત કર્યું છે. જેઓ ભૂલો કરતા રહે છે, તેમનું જીવન અસફળતાઓનું સરઘસ બનીને રહી જાય છે.

સુખદુઃખ પર રાજનૈતિક શક્તિથી નહીં પણ અવ્યાત્મિક પ્રગતિથી જ નિયંત્રણ શક્ય છે. મનુષ્ય બનાવવાની કળા વિજ્ઞાનમાં નહીં, ધર્મમાં છે. સંસ્કૃતિ આપણને પ્રાણીમાત્રને પ્રેમ કરવાનું શીખવે છે. આપણો જન્મ લડવા-ઝઘડવા માટે નહીં, પ્રેમ, શાંતિ અને સદ્ભાવથી જીવવા માટે થયો છે. આપણે શાંતિથી જીવીએ અને બીજાઓને જીવવા દઈએ. આપણે શાંતિ, સામર્થ્ય અને શક્તિ ઈચ્છીએ છીએ તો આપણા આત્મા તરફ ધ્યાન આપીએ. આપણે સંસારને છેતરી શકીએ છીએ, પરંતુ કોઈ પોતાના આત્માને છેતરી શકતો નથી. આપણે દરેક કાર્ય પોતાના આત્માની સંમતિથી જ કરીએ. સ્વવિવેક નષ્ટ થવા ન દઈએ. પોતાના અંતરાત્માની મદદ લેનાર, સમગ્ર દુનિયાનો વિરોધ છતાં સફળતા પ્રાપ્ત કરે છે. એને સફળ બનાવવામાં કોઈ તાકાત રોકી શકતી નથી.

જ્યારે આપણે પોતાને શ્રેષ્ઠ અને અદ્વિતીય સમજવા લાગીએ ત્યારે આપણું આધ્યાત્મિક પતન થવા લાગે છે. મનમાં ભૌતિક કે આધ્યાત્મિક કોઈપણ અહમ્ જાગે તો એ વિનાશકારી હોય છે. કામ પર વિજય પ્રાપ્ત કરવાના અહંકારથી નારદને મોહ થયો અને વાનસ્તું રૂપ ધારણ કરવું પડ્યું. આપણે પોતાને બધી જાતના અહંકારોથી બચાવીએ. જે કંઈ પણ છે, પ્રભુએ આપેલું છે. આપણે તો નિમિત્ત માત્ર છીએ. આ ભાવ આપણને વિનય અને શાંતિ આપે છે. કોઈ કવિએ કહ્યું છે :

દેનદાર કોઈ ઔર હૈ, જો ભેજત હૈ દિન રૈન ।
લોગ ભ્રમ હમ પર કરે, તાતે નીચે નૈન ॥

આપણે બધી વિભૂતિઓ, સન્માન, પદ અને વૈભવ પ્રાપ્ત કરીને વિનયને ન છોડીએ. ફળો આવે ત્યારે ડાળખી ઝૂકી જાય છે. વિદ્યા પ્રાપ્ત કર્યા બાદ વિનયતા આવે છે. વિદ્યા જેનો અહંકાર વધારે છે. તેનો વિનાશ સુનિશ્ચિત છે. અહંકારને કારણે રાવણનો કુટુંબસહિત નાશ થયો. મનમાં સૌ પ્રત્યે સદ્ભાવ રાખો. સંયમપૂર્ણ સારા ચરિત્રવાળું જીવન જીવો. ચરિત્રવાન જ બીજાની ભલાઈ કરી શકે છે. પોતાની વાણી, શ્રમ, ધન અને પ્રભાવને બીજાઓની સેવા અને સહાયતામાં લગાડી, કોઈને ઊંચે ઉઠાવી શકતા નથી તો નીચે પાડશો નહિ. આ જ સાચું ધાર્મિક જીવન છે, જે આપણને અધ્યાત્મની ટોચ પર લઈ જાય છે. ઓછું બોલવું અને સંયમિત બોલવું તે સજ્જનતાની નિશાની છે. જેઓ વ્યર્થ બકવાસ કરે છે તેઓ પોતાની સુખશાંતિની સાથે બીજાઓનું પણ અહિત કરે છે. દ્રૌપદીએ આંધળાના આંધળાં કહીને દુર્યોધનના મનમાં જે ઈર્ષ્યા, દ્વેષ અને કલહનાં બીજ વાવ્યાં હતાં, એમાંથી જ મહાભારત થયું. પાંડવોને પણ માનસિક ત્રાસ ભોગવવો પડ્યો.

ભગવાનનું સ્મરણ કરતા રહેવું અને પોતાના કર્તવ્યપથ પર આગળ વધતા રહેવું એ જ ધાર્મિક પુરુષનું લક્ષણ છે. એવી વ્યક્તિઓ સારી-ખરાબ, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં પણ વિચલિત થતી નથી, એવી વ્યક્તિઓ જ યજ્ઞમય જીવન જીવે છે. પોતાની વિભૂતિઓને પરોપકારમાં લગાડે છે. મનુષ્યદેહને સાર્થક બનાવે છે. મનુષ્યજીવનને સફળ અને સાર્થક બનાવવું એ જ સાચી પ્રવૃત્તિ, દૂરદર્શિતા અને બુદ્ધિમત્તા છે.

જ્યાં સુધી અહંકારની ભાવના છે, ત્યાં સુધી ત્યાગની ભાવનાનો ઉદય શક્ય નથી. જ્યાં સુધી 'હું' પદ રહે છે ત્યાં સુધી પ્રભુનું સ્મરણ થઈ શકતું નથી. પોતાને ભૂલી ભગવાનનું સ્મરણ કરો, તો પ્રભુ તમારો પોકાર સાંભળી દોડતા આવશે.

જીવન પ્રત્યક્ષ દેવતા છે. જીવનદેવતાની સાધના કરવાથી ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક સિદ્ધિઓ સહજતાથી પ્રાપ્ત થાય છે. જીવનને સાચી રીતે જીવવાની કળા જાણનાર સુખશાંતિ અને સદ્ભાવ મેળવે છે. જીવનસાધના કરનાર પોતાના દોષોનો નાશ કરી અનેક સદ્ગુણ સત્પ્રવૃત્તિઓ અને ક્ષમતાઓનો વિકાસ કરે છે. જીવનસાધના જ મનુષ્યને લઘુમાંથી ઉન્નત, માનવમાંથી મહામાનવ બનાવે છે. દરેક વ્યક્તિમાં મહાન બનવાની અસીમ સંભાવનાઓ છે. પ્રશિક્ષણ અને અભ્યાસ દ્વારા તેમનો વિકાસ કરી શકાય છે. મદારી રીંછ-વાનરોને પ્રશિક્ષિત કરી લે છે, તો શું કારણ છે કે વ્યક્તિમાં પોતાનામાં અસીમ સંભાવનાઓ હોવા છતાં પણ દીન, હીન, ગરીબ અને અસહાય બની ગયો છે. જીવનસાધના દ્વારા મહામાનવો જેવું વ્યક્તિત્વ વિકસિત કરી શકાય છે.

દરરોજ થોડા સમય માટે મૌન રહો. મનન - ચિંતન કરો. મન, વચન અને કર્મથી કોઈને પણ દુઃખ ન પહોંચાડો, પ્રાણીમાત્ર પર દયાભાવ રાખો. સત્ય, પ્રિય, મધુર અને હિતકર બોલો. બધાની સાથે સરળ અને નિષ્કપટ વ્યવહાર કરો. ઈમાનદાર બનો. મહેનતની કમાણી ગ્રહણ કરો, અન્યાય કે અધર્મથી પ્રાપ્ત કરેલું ધન તેમજ વસ્તુ - ઉપહારોનો ઉપયોગ ન કરો જ્યારે ક્રોધ આવે ત્યારે એને શાંતિ, ધૈર્ય, દયા, પ્રેમ અને સહિષ્ણુતાથી દબાવી દો. બીજાઓને માફ કરતાં શીખો, કોઈની પ્રત્યે ઈર્ષા-દ્વેષ ન રાખો. દુર્જનોની સંગતથી દૂર રહો. પોતાની જરૂરિયાતો ઓછી કરો. સાદું જીવન અને ઉચ્ચ વિચારને અપનાવો. બીજાઓ સાથે ભલાઈ જ કરો. સેવાનું કાર્ય કરી રોગી, ગરીબ અને જરૂરતમંદોની મદદ કરો. પોતાની કમાણીનો એક અંશ સમાજસેવામાં વાપરતા રહો. ધન, સંપત્તિ, પદાર્થ વગેરેને પોતે જ વહેંચીને ઉપયોગ કરવાનું શીખો. વિનમ્રતા અપનાવો. મિથ્યાભિમાન, દંભ અને ગર્વનો પરિત્યાગ કરો. ઈશ્વરને સમર્પિત જીવન જીવવાનું શીખો. પોતાની મરજીથી નહીં, પ્રભુની મરજીથી જીવો.

પ્રાર્થના, ભક્તિ, જપ અને તપમાં પોતાની મનોકામનાઓ વ્યક્ત ન કરો. દરેક ક્ષણે પ્રભુનો પોકાર સાંભળો જે આપણને તેની દિવ્ય વાણી સંભળાવવા માટે વ્યાકુળ છે. મનમાં પ્રભુ રહે, પ્રભુની ઈચ્છા રહે, બધાં પ્રાણીઓમાં ઈશ્વરનાં દર્શન કરો. રાતે જલદી સૂવો, સવારે વહેલા ઉઠો, કબીર જેવી જીવનસાધના કરો. કબીરદાસજી કહેતા હતા- “મારું ચાલવું તે પ્રભુની પરિક્રમા છે. મારું કાર્ય કરવું તે પ્રભુની સેવા જ છે. સૂવું તે દંડવત્ જ છે. બોલવું તે જપ. સાંભળવું તે સ્મરણ અને ખુલ્લી આંખોથી જે કંઈ જોઉં છું એ જ પ્રભુનું સુંદર રૂપ છે.”

હળની મૂઠ પકડતો ખેડૂત, મશીનનું ચક્ર ધુમાવતા મજૂર, પ્રયોગશાળામાં કામ કરતા વૈજ્ઞાનિક, વેપારી, કર્મચારી, ઓફિસર બધાં જ કબીરની જેમ સહજ સાધના કરી શકે છે. જે કંઈ કરો તે બધું પ્રભુને અર્પણ કરો. નિષ્કામ ભાવનાથી કરો તો પ્રભુના વિરાટ સ્વરૂપનું સહજ દર્શન થઈ શકે છે.

ઊઠો, જાગો અને લક્ષ્ય પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી જપશો નહિ. કાર્યરત્ બની રહો, પોતાના કર્તવ્યમાં જોડાયેલી વ્યક્તિ બીજાના અવગુણ જોતી નથી, પોતે આંતરિક પ્રસન્નતાથી પ્રસન્નતા અનુભવે છે. જીવનમાં ચડતી - પડતી આવે છે. આપણે હંમેશાં હસતા રહેવાનું શીખીએ. પ્રફુલ્લિત જીવન જ જાગૃત અને જીવંત હોય છે. બીજાઓની આલોચનાથી ચીડાઈ જશો નહીં. પોતાની માનસિક શક્તિને લક્ષ્ય પર સ્થિર રાખો.

સંસારમાં થોડી કઠણાઈઓ છે તો એને સહન કરતાં શીખો, કાર્યમાં ગભરાટ, થાક અને નિરાશાઓ છે તો પોતાનામાં અત્યંત પ્રબળ અને અમાપ શક્તિ પણ છે. પોતાની શક્તિ મુજબ કાર્ય કરો. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં નિરાશ ન થાવ. તમારો અધિકાર તમારાં કર્મો પર છે, તેથી મનોયોગપૂર્વક કાર્ય કરો. પ્રભુને જે ફળ આપવું હશે તે આપશે. પોતાની મનોકામના કાર્ય સાથે જોડશો નહિ. અસફળતા, ભય અને આલોચનાથી નિરાશ ન થાવ. તોફાનમાં પણ અડગ શિલાની જેમ

ઊભા રહેતાં શીખો. વિપરીત પરિસ્થિતિઓ ધીરે ધીરે સામાન્ય થઈ જશે.

મહાપુરુષો બીજા પર દોષ ઢોળતા નથી, અસફળતાઓથી ગભરાતા નથી, પોતાનામાં વધુ સાહસ એકઠું કરી આગળ વધી જાય છે. માર્ગદર્શન માટે પોતાના તરફ જ જુઓ. બુદ્ધે કહ્યું હતું - “અપ્ય દીપો ભવ” પોતાનું માર્ગદર્શન પોતે કરો. બીજાં તરફ જોવાથી તનાવ અને નિરાશા સિવાય તમને કશું નહિ મળે તમારું સત્ય આત્મપ્રકાશ, વિવેક, દૃઢ ઈચ્છાશક્તિ અને આત્મવિશ્વાસ તમને લક્ષ્ય તરફ લઈ જશે.

સંસારમાં જે કંઈ થઈ રહ્યું છે એ થવા દો, તમારા વિશે જે કહેવામાં આવી રહ્યું છે તે કહેવા દો. જો તમારામાં સંસારનો સાચો ત્યાગ હશે તો બાહ્ય વાતાવરણ તમને પ્રભાવિત કરશે નહિ. તમે પોતાના ગુણદોષોનું અવલોકન પોતે જ કરો, જ્યાં પણ અસફળ રહો ત્યાં પોતાને સાવધાન કરો, દરેક ક્ષણ અને અવસરનો લાભ લો. પ્રગતિનો માર્ગ લાંબો છે. સમય ઝડપથી આગળ વધી રહ્યો છે. પૂર્ણ મનોબળ અને આત્મબળથી કાર્યમાં લાગી જાઓ, લક્ષ્ય સુધી પહોંચી જશો.

કોઈપણ વાત માટે ક્ષુબ્ધ થશો નહિ, મનુષ્યમાં નહીં ઈશ્વરમાં વિશ્વાસ રાખો. પરમ કૃપાળુ ઈશ્વર તમને રસ્તો જરૂર બતાવશે અને સત્યના માર્ગ પર લઈ જશે. તમે ગભરાશો નહિ, પથથી વિચલિત ન થાવ. સહિષ્ણુતાનો અભ્યાસ કરો. પોતાની જવાબદારીઓને સમજો. કોઈના દોષ જોતાં પહેલાં પોતાને જુઓ, બીજાઓને સુધારતા પહેલા પોતાને સુધારો. વાણી પર નિયંત્રણ રાખો. કોઈનું દિલ દુભાવ એવી વાત ન કરો. બીજાની સાથે એવો વ્યવહાર ન કરો જે તમને પોતાના માટે પસંદ ન હોય.

અન્ય તમારા સંબંધમાં શું કહે છે, એ જોશો નહિ. અન્ય માટે સારું જ વિચારો. આત્મોન્નતિમાં લાગ્યા રહો. મનને સદાય સારાં કાર્યોમાં વ્યસ્ત રાખો. નિષ્ક્રિય બેસી ન રહેશો. ગંભીરતા સાથે જીવન જીવો. સમય

ઓછો છે, એને આળસ અને પ્રમાદમાં નષ્ટ ન કરો. ભટકતા રહેશો તો પ્રગતિ ક્યારે કરશો? આથી સમયનો સદુપયોગ કરો. પોતાના બળ પર ઊભા થઈ જાવ, બીજાં ભૌતિક ધન શોધે ત્યારે તમે અંતઃકરણને શોધો, અંતરંગમાં છુપાયેલાં રહસ્યોને જાણો. મહાન લોકો સદૈવ એકલા જ ચાલ્યા છે, એકલતાના કારણે જ લક્ષ્ય સુધી પહોંચ્યા છે, સ્વબળે એમણે મહાન કાર્યો કર્યાં છે. એકાંત જીવનનું પરમ સત્ય છે. કર્તવ્યમાર્ગથી દૂર ભાગવું અને નિરાશ થવું એ સૌથી મોટી કાયરતા છે. એકાંત તમારા આંતરિક ક્ષેત્રમાં છુપાયેલી મહાન શક્તિઓને વિકસિત કરવાનો સુઅવસર છે. તમે તમારી રચનાત્મક શક્તિઓની શોધ કરો.

જે દિવસે તમે પોતાના હાથપગ અને અંતરંગ પર ભરોસો કરી લેશો એ દિવસે સૌથી સમર્થ વ્યક્તિ બની જશો, પછી બધાં વિઘ્નોને પાર કરી લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવાની અસામાન્ય શક્તિનો તમારામાં અનુભવ કરશો. તમારી આશાઓને બીજાની સાથે જોડશો નહિ, તમારી મૌલિકતા નષ્ટ કરશો નહિ, તમારા સાહસ અને વિશ્વાસને અવગણશો નહિ. જેઓ બીજાના ભરોસે જીવનયાત્રા કરે છે, તેઓ વચ્ચે જ ડગમગી જાય છે જેઓ પોતાના ભરોસે ધ્યેય પથદર્શક બને છે, તેઓ ધ્રુવની જેમ અવિચળ પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

તમારા જીવનનો સંચાલક બીજો કોઈ નહિ પણ તમે પોતે જ છો, તમારી જીવનનૈયાને પાર ઉતારો. સાહસથી આગળ વધો, વધવાનો સંકલ્પ નષ્ટ ન થવા દો, પ્રતિકૂળતાઓથી ગભરાશો નહિ, અનુકૂળતાઓને જ સર્વસ્વ ન માનો, જે મળે તેમાંથી જ શિક્ષણ મેળવો. જીવનને ઉચ્ચ બનાવો. આત્મનિરીક્ષણ કરો. સફળતાનું સંપૂર્ણ શ્રેય શ્રમશીલતાને જ છે. સાહસે તમને પોકાર્યા છે. સમય, યુગ, કર્તવ્ય, જવાબદારી વિવેક અને પૌરુષ તમને પોકારી રહ્યા છે, મહાકાળના પોકારને સાંભળો. આત્મનિર્માણ અને નવનિર્માણમાં જોડાઈ જાવ, આગળ વધો, પોતાના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરો.

● ● ●

મર્યાદાઓનું પાલન કરીશું, નિંદાથી બચીશું, નાગરિક કર્તવ્યોનું પાલન કરીશું અને સમાજનિષ્ઠ બનીશું

પરમાત્માએ મનુષ્યને અન્ય પ્રાણીઓ કરતાં વિશેષ બુદ્ધિ અને શક્તિ આપી છે. આ સંસારમાં જેટલી પણ મહત્વપૂર્ણ શક્તિઓ છે એમાં બુદ્ધિશક્તિ જ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. મનુષ્યજાતિની અત્યાર સુધીની પ્રગતિ પાછળ તેની બૌદ્ધિક વિશેષતાનો જ પ્રભાવ રહેલો છે.

આટલી મહાન શક્તિ મનુષ્યને આપી તેની સાથે પરમાત્માએ કેટલીક જવાબદારીઓ પણ સોંપી છે, જેથી આપવામાં આવેલ શક્તિનો દુરુપયોગ ન થાય. જવાબદારીઓનું નામ છે - કર્તવ્ય-ધર્મ.

રેલવેના ઍજિનમાં વિશેષ શક્તિ હોય છે, એ પોતાના માર્ગથી ભટકી જાય તો અનર્થ ઉત્પન્ન કરી શકે છે. તેથી જમીન પર બે પાટાઓ બેસાડવામાં આવ્યા છે અને તેના પર ઍજિનને ચાલવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. વીજળીમાં ઘણી શક્તિ રહેલી છે. એ શક્તિ આમતેમ વિખરાઈ ન જાય તે માટે એનું નિયંત્રણ કરવું જરૂરી છે. આ ઉદ્દેશ પૂર્ણ થાય તે માટે એ પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો છે કે વીજળી વાયરમાંથી પ્રવાહિત થાય અને એ વાયર પણ ઉપરથી ઢાંકેલો રહે. દરેક શક્તિશાળી તત્ત્વ પર નિયંત્રણ જરૂરી છે. નિયંત્રણ ન રહેવાથી શક્તિશાળી વસ્તુઓ અનર્થ પેદા કરી શકે છે. પરમાત્માએ જો મનુષ્યને નિયંત્રિત રાખ્યો ન હોત, એના પર ધર્મકર્તવ્યોની જવાબદારી રાખી ન હોત તો ચોક્કસપણે માનવપ્રાણી આ સૃષ્ટિનું સૌથી ભયંકર અને સૌથી અનર્થકારી પ્રાણી સિદ્ધ થયું હોત.

અશક્ત કે ઓછી શક્તિવાળા પદાર્થો કે જીવ નિયંત્રણમાં રહી શકે છે કેમ કે તેમના દ્વારા ખૂબ જ ઓછા નુકસાનની શક્યતા રહે છે. કીડા-મંકોડા, માખી-મચ્છર, કૂતરા-બિલાડી જેવા નાના જીવો પર કોઈ બંધન

રહેતાં નથી, પરંતુ બળદ, ઘોડા, ઊંટ, હાથી વગેરે મોટાં પ્રાણીઓના નાકમાં નથ, લગામ વગેરે નાંખી નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે, જો બેલગામ હોત તો એ શક્તિશાળી પ્રાણી લાભદાયક સિદ્ધ થવાની જગ્યાએ નુકસાનકારક જ સાબિત થાત.

અનિયંત્રિત મનુષ્ય કેટલો ધાતક હોઈ શકે છે એની કલ્પનામાત્રથી જ રૂંવાડાં ઊભાં થઈ જાય છે. જે અસુરો, દાનવો, લૂટારાઓ અને દુષ્ટાત્માઓનાં કુકૃત્યોથી માનવસભ્યતા કલંકિત થતી રહી છે, તેઓ શકલ-સૂરતથી તો મનુષ્ય જ હતા પરંતુ એમણે સ્વેચ્છાચાર અપનાવ્યો, મર્યાદાઓ તોડી, ન ધર્મનો વિચાર કર્યો કે ન કર્મનો. શક્તિઓના મદમાં એમને જે કંઈ સૂઝયું અને જેમાં લાભ દેખાયો એ જ કરતા રહ્યા, પરિણામે એમનું જીવન બધી રીતે ઘૃણાસ્પદ અને નિકૃષ્ટ બન્યું. એમના દ્વારા અસંખ્યોએ ત્રાસ ભોગવ્યો અને સમાજની શાંતિ-વ્યવસ્થામાં ભારે અવ્યવસ્થા પેદા થતી રહી. અસુરતાનો અર્થ જ ઉદંડતા છે.

મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન કરવાની ઘટનાઓ દુર્ઘટનાઓ કહેવાય છે અને તેના પરિણામે સર્વત્ર વિક્ષોભ જ પેદા થાય છે. સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહો, નક્ષત્રો, પૃથ્વી બધાં નિયત કક્ષા અને ધરી પર ફરે છે, એકબીજા સાથે આકર્ષણશક્તિથી બંધાયેલા રહે છે અને એક નિયત વ્યવસ્થાને અનુરૂપ પોતાનો કાર્યક્રમ ચાલુ રાખે છે. જો તેઓ નક્કી થયેલ વ્યવસ્થા મુજબ પોતાનો કાર્યક્રમ ચાલુ ન રાખે તો તેનું પરિણામ પ્રલય જ હોઈ શકે છે. ગ્રહો જો માર્ગમાં ભટકી જાય તો એકબીજા સાથે અથડાઈને વિનાશની પ્રક્રિયા પેદા કરી દેશે. મનુષ્ય પણ જ્યારે પોતાના કર્તવ્યમાર્ગથી ભટકી જાય છે ત્યારે

પોતાનો જ નહિ, બીજા ઘણાનો નાશ પણ કરે છે.

પરમાત્માએ દરેક મનુષ્યના અંતરાત્મામાં એક માર્ગદર્શક ચેતનાની સ્થાપના કરી છે, જે એને દરેક યોગ્ય કાર્ય કરવાની પ્રેરણા આપે છે અને અયોગ્ય કાર્ય કરે ત્યારે વખોડે છે. સદાચાર અને કર્તવ્યપાલનનાં કાર્યોને ધર્મ કે પુણ્ય કહેવાય છે, એ કરવાથી તરત જ કરનારને પ્રસન્નતા અને શાંતિનો અનુભવ થાય છે. આથી ઊલટું જો સ્વેચ્છચાર વર્તવામાં આવ્યો, ધર્મમર્યાદાઓ તોડવામાં આવી અને સ્વાર્થ માટે અનીતિનું આચરણ કરવામાં આવ્યું તો અંતરાત્મામાં લજ્જા, સંકોચ પશ્ચાત્તાપ ભય અને ગ્લાનિનો ભાવ અનુભવાશે. અંદર અશાંતિ રહેશે અને એવું લાગશે કે જાણે પોતાનો અંતરાત્મા જ તેમને ધિક્કારી રહ્યો છે. આ આત્મડંબની પીડા ભુલાવવા માટે અપરાધી પ્રવૃત્તિના લોકો નશાનો સહારો લે છે. છતાં ચેન ક્યાં મળે છે ? પાપવૃત્તિઓ બળતા અગ્નિસમાન છે, જે એને સ્થાન મળે ત્યાં જ પહેલાં જલન પેદા કરે છે.

આત્મડંબ સૌથી મોટી માનસિક વ્યાધિ છે. જેનું મન તેનાં દુષ્કર્મો માટે ધિક્કારતું રહેશે, એ આંતરિક દષ્ટિએ ક્યારેય સશક્ત રહી શકશે નહિ. એને ઘણા માનસિક દુર્ગુણો ધેરી વળશે અને ધીરે-ધીરે અનેક મનોવિકારોથી ઘેરાઈ જશે.

મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન કરીને લોકો તાત્કાલિક થોડો લાભ ઉઠાવતા જોવા મળે છે. દૂરગામી પરિણામોને ન જોતાં લોકો તાત્કાલિક લાભને જુએ છે. બેઈમાનીથી ઘન કમાવાથી, દંભ કરીને અહંકાર વધારવાથી અને અયોગ્ય ભોગો ભોગવવાથી જે ક્ષણિક સુખ મળે છે, એ પરિણામસ્વરૂપે ભારે વિપત્તિ બનીને સામે આવે છે. માનસિક સ્વાસ્થ્યનો નાશ કરવામાં અને આધ્યાત્મિક મહત્તા અને વિશેષતાઓને સમાપ્ત કરવામાં સૌથી મોટું કારણ આત્મડંબ છે. ઝાકળ પડવાથી જેમ પાકનો નાશ થાય છે, તેવી જ રીતે આત્મડંબની બળતરાથી મન અને અંતઃકરણનાં બધાં જ શ્રેષ્ઠ તત્ત્વો બળી જાય છે અને આવો મનુષ્ય પ્રેત

અને પિશાચો જેવી સ્મશાનયુક્ત મનોભૂમિ લઈને સતત વિક્લુબ્ય થઈને ભ્રમતો રહે છે.

ધર્મકર્તવ્યોની મર્યાદા તોડનારા ઉદંડ અને કુમાર્ગ-ગામી મનુષ્યોની ગતિવિધિઓને રોકવા માટે તથા તેમને દંડ આપવા માટે સંમાજ અને સત્તા તરફથી જે વિરોધી વ્યવસ્થા થઈ છે, તેનાથી સર્વથા બચી રહેવાનું શક્ય નથી. પૂર્વતાના બળે આજે કેટલાય અપરાધી પ્રવૃત્તિના લોકો સામાજિક તિરસ્કાર અને કાયદાના દંડથી બચી જવામાં સફળ થતા રહે છે, પરંતુ આ ચાલ સદાય સફળ થતી રહે તેવું નથી. અંતે અસત્યનું આવરણ ફાટવાનું જ છે. જનમાનસમાં વ્યાપ્ત ઘૃણાનો સૂક્ષ્મ પ્રભાવ એ મનુષ્ય પર અદૃશ્ય રૂપથી પડે છે, જેનાં ખરાબ પરિણામો જ સામે આવે છે. રાજદંડથી બચતા રહેવા માટે આવા લોકો લાંચ આપવા માટે ઘણો પૈસો ખર્ચ કરે છે, સતત ગભરાયેલા અને દબાયેલા રહે છે અને તેમનો કોઈ સાચો મિત્ર રહેતો નથી. જે લોકો તેમનાથી લાભ ઉઠાવે છે તેઓ પણ અંતરથી ઘૃણા કરે છે અને વખત આવ્યે શત્રુ બની જાય છે. જેમનો આત્મા ધિક્કારશે તેમને આજે નહિ તો કાલે બધા જ ધિક્કારવા લાગે છે. આવો ધિક્કાર ભેગો કરીને જો મનુષ્ય જીવતો રહે તો તેનું જીવન ન જીવવા સમાન છે.

નિયંત્રણમાં રહેવું જરૂરી છે. મનુષ્ય માટે એ ઉચિત છે કે તે ઈશ્વરની મર્યાદાઓનું પાલન કરે. પોતાની જવાબદારીઓને સમજે અને કર્તવ્યો પૂરાં કરે. નીતિ, સદાચાર અને ધર્મનું પાલન કરતા રહી ઓછા લાભમાં સંતોષ માનવો પડે છે. ગરીબાઈ અને સાદાઈયુક્ત જીવન વિતાવવું પડે છે, પરંતુ એમાં સુખ વધુ છે. અનીતિ અપનાવીને વધુ ધન એકઠું કરવાનું શક્ય છે, પરંતુ આવું ધન પોતાની સાથે એટલા ઉપદ્રવો લઈને આવે છે કે તેનો સામનો કરવો ભારે ત્રાસદાયક બની જાય છે. દંભ અને અહંકારનું પ્રદર્શન કરીને લોકો ઉપર જે રોક પાડવામાં આવે છે એનાથી આતંક અને કુતૂહલ થઈ શકે છે, પરંતુ શ્રદ્ધા અને પ્રતિષ્ઠાનાં દર્શન પણ દુર્લભ બનશે. એશઆરામ અને વાસનાના

બિનઉપયોગી ભોગ ભોગવનાર પોતાનું શારીરિક, માનસિક અને સમાજિક સંતુલનનો નાશ કરીને ખોખલો જ બની જાય છે. પરલોક અને પુનર્જન્મને અંધકારમય બનાવીને આત્માને અસંતુષ્ટ અને પરમાત્માને અપ્રસન્ન રાખી ક્ષણિક સુખો માટે અનીતિનો માર્ગ અપનાવવો તે કોઈપણ રીતે દૂરદર્શિતાપૂર્ણ કહી શકાય નહિ.

આપણે ધર્મનું અને કર્તવ્યપાલનનું મહત્ત્વ સમજીએ તથા સદાચારની મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન ન કરીએ એમાં જ બુદ્ધિમત્તા છે. પોતે શાંતિપૂર્વક જીવીએ અને બીજાઓને સુખથી જીવવા દઈએ. આ બધું નિયંત્રણની નીતિ અપનાવવાથી જ શક્ય બની શકે છે. આપણે સન્માર્ગથી ભટકી ન જઈએ તે માટે જ આપણી ઉપર પરમાત્માએ કર્તવ્ય અને ધર્મનો અંકુશ રાખ્યો છે. આ નિયંત્રણો તોડવાની કોશિશ કરવી તે પોતાને અને બીજાઓને માટે જાતજાતની વિપત્તિઓને આમંત્રણ આપવાની મૂર્ખતા જ ગણવામાં આવશે.

સમાજમાં સ્વસ્થ પરંપરાઓ કાયમ રહેવાથી આપણી અને બધાની સુવિધા બની રહેશે. એ ધ્યાનમાં રાખી આપણામાંથી દરેકે પોતાનાં નાગરિક કર્તવ્યોનું પાલન કરવામાં ભાવનાપૂર્વક જાગૃત રહેવું જોઈએ. સમાજ બધાનો છે. બધા લોકો થોડો થોડો બગાડ કરે તો બધું મળીને બગાડની માત્રા વધી જશે, પરંતુ જો સુધારના થોડા થોડા પ્રયત્નો શરૂ થાય તો એ સુધારથી બધું મળીને સુધાર પણ ઘણો થઈ શકે છે. યોગ્ય તો એ છે કે આપણે બધા મળી આપણા સમાજને સુધારવા, સંચાલન કરવા અને સ્વસ્થ પરંપરાઓ પ્રચલિત કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ અને સભ્ય સુવિકસિત લોકોની જેમ ભૌતિક તથા આત્મિક પ્રગતિનું સુખ અને સંતોષ પ્રાપ્ત કરી શકીએ.

બીજાઓની સગવડોનું ધ્યાન રાખી પોતાની સગવડ અને સ્વતંત્રતાને સ્વેચ્છાપૂર્વક સીમિત રાખવી તે દેશના સભ્ય નાગરિકોનું કર્તવ્ય છે. સ્વચ્છતાનો જ દાખલો લઈએ તો ગમે ત્યાં નાક સાફ કરવું, થૂંકવું, પાન-તમાકુની પિચકારી મારવી તે પોતાને દૂર જવાના

કષ્ટથી ભલે બચાવે, પરંતુ બીજાઓને ઘૃણા - અસુવિધા થશે અને જો પોતાને કોઈ રોગ હોય તો એના ચેપનું આવતા-જતા લોકો પર આક્રમણ થશે. ભલે આપણને કોઈ ના રોકે, પરંતુ આપણું નાગરિક કર્તવ્ય છે કે બીજાઓની સુવિધાને ધ્યાનમાં રાખી પોતે એ ગંદકી નાંખવાના યોગ્ય સ્થાન સુધી જઈને નાગરિક કર્તવ્ય બજાવીએ. બીડી - સિગારેટ પીએ ત્યારે ધ્યાન રાખીએ કે અસ્વચ્છ ધુમાડો છોડવાથી પાસે બેઠેલા અન્ય લોકોની તબિયત ખરાબ તો નથી થતીને ? કોઈને અસુવિધા તો નથી થતી ને ? તેનું પોતે જ ધ્યાન રાખીએ. આપણાં એ કાર્યથી જો બીજાઓને તકલીફ થતી હોય તો સભ્યતાનો તકાજો એ જ છે કે કચાંક દૂર જઈને બીડી પીએ અને ધુમાડો કાઢે. સૌને આગ્રહ છે કે આ ખરાબ ટેવને છોડી જ દો.

ઘરમાંની ગંદકીને લોકો મોટેભાગે પોળ કે રસ્તા પર નાંખી દે છે તેથી રસ્તે ચાલતા લોકોને અગવડ થાય છે અને સાર્વજનિક સ્થળોની સ્વચ્છતાનો ભંગ થાય છે. સારું તો એ છે કે ઘરમાં જ કચરાનો ડબો રાખીએ અને જ્યારે સફાઈ કર્મચારી આવે ત્યારે જ ડબો ખાલી કરીએ. ગંદકી કરીને એ પોળમાં રહેનારા અને ચાલનારાઓને તકલીફ પહોંચાડશો નહિ સાર્વજનિક સ્થળોની સ્વચ્છતા અને વ્યવસ્થા નષ્ટ કરવી તે એ બતાવે છે કે આ ઘૃણાસ્પદ લોકોને મનુષ્યતાનું પ્રારંભિક કર્તવ્ય નાગરિકતાનું પણ જ્ઞાન નથી.

મુસાફરખાના, ધર્મશાળા, પાર્ક, નદીકિનારા, સિનેમાઘર વગેરે બધાના કામમાં આવતાં સ્થળોમાં લોકો જ્યાં ત્યાં રદી કાગળ, પાન, સિગારેટનાં ખોખાં, મગફળીનાં છોતરાં વગેરે નાંખતા રહે છે અને જોતજોતામાં આ સ્થળો ગંદકીથી ઉભરાય છે. રેલવેના ડબ્બાઓમાં જ્યાં દરેક માણસને સાંકડી જગ્યામાં બેસવું પડે છે ત્યારે આવી ગંદકીથી પરેશાન થઈ જાય છે, સંડાસ અને મળમૂત્ર વિસર્જન ખોટી જગ્યાએ કરવાથી ત્યાંની સ્થિતિ એવી થઈ જાય છે કે બીજાઓને તેનો ઉપયોગ કરવાનું મુશ્કેલ બની જાય છે. જ્યારે કેટલાય યાત્રીઓ ઊભા ઊભા પ્રવાસ કરી રહ્યા હોય ત્યારે

કેટલાક લોકો પથારી ફેલાવીને અને પગ ફેલાવીને બેસી રહે છે અને કોઈ ઊઠવાનું કહે ત્યારે ઝધડે છે. આવા લોકોએ મનુષ્યત્વનું પ્રારંભિક શિક્ષણ તો શીખવું જ જોઈએ કે સાર્વજનિક ઉપયોગના સ્થળો કે વસ્તુઓનો ઉપયોગ પોતાના હક જેટલો જ કરવો જોઈએ. જનરલ ડબ્બાઓ બેસવા માટે જ હોય છે. ખાલી હોય તો કોઈ આરામ પણ કરી શકે છે પરંતુ જ્યારે ઘણા પ્રવાસીઓ ઊભા કે લટકતા જઈ રહ્યા હોય અને કેટલાક લોકો આરામથી સૂવાનો એવો આનંદ લે કે જેનો તેમને હક નથી તો એને ઉદ્દેશતા કે પશુતા જ કહેવામાં આવશે.

કેળાં, નારંગી વગેરેનાં છોતરાં લોકો આમ જ ફેંકતા રહે છે અને અવારનવાર દુર્ઘટનાઓ થતી રહે છે. કેટલાય લોકો ગાય પાળે છે અને દૂધ દોહી એને એમ સમજીને ખુલ્લી છોડી દે છે કે બહારથી પેટ ભરી લેશે અને તેમને દૂધ આપશે. ગૌમાતા પ્રત્યેની પ્રચલિત શ્રદ્ધાના આધારે કોઈ એને મારશે નહિ અને આપણું કામ થઈ જશે. આ રીતે એ ગાય લોકોએ આપેલું ખાઈને આમતેમ ફરીને બીજાઓનું રોજ નુકસાન કરે છે અને માર ખાતી રહે છે. આ રીતે બીજાઓને તકલીફ આપીને લાભ ઉઠાવનારને શું કહેવાય? પોતાને કીર્તન કરવાનું મન છે તો પોતાના ઘરમાં પૂજાને યોગ્ય મંદ સ્વરમાં પ્રસન્નતાપૂર્વક કરવું જોઈએ. લાઉડસ્પીકર લગાવીને આખી રાત ધમાલ કરીને તથા પાડોશના બીમાર, પરીક્ષાર્થીઓ અને અન્ય લોકોની ઊંધ બગાડનાર ઈશ્વરભક્તિ કરતા પહેલાં આપણે આપણી નાગરિક મર્યાદાઓ અને જવાબદારીઓને સમજવી જોઈએ. એનો અર્થ એ છે કે બીજાઓની સુવિધાનું ધ્યાન રાખી પોતાની ઈચ્છાને સ્વેચ્છાપૂર્વક મર્યાદિત રાખવી.

વચનનું પાલન અને ઈમાનદારીનો વ્યવહાર મનુષ્યનું પ્રાથમિક તથા નૈતિક કર્તવ્ય છે. જે સમયે જેને મળવાનું, કોઈ વસ્તુ આપવાનું કે કામ પૂરું કરવાનું વચન આપ્યું હોય એ વચનને ચોક્કસ સમયે પૂર્ણ કરવાનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ જેથી બીજાઓને અગવડ વેઠવી ન પડે. જો આપણે દરજી કે મોચી હોઈએ તો એ યોગ્ય છે કે વાયદો કર્યા મુજબ તેને આપવા માટે બને તેટલો પ્રયત્ન કરીએ. વારંવાર વાયદાઓ કરવામાં અને

પાછા કાઢવામાં જે સમય ખર્ચાય છે અને અસુવિધા થાય છે તે જોતાં આવા દરજી - ધોબીઓ પોતાને મળતી મજૂરી કરતા ગ્રાહકનું બમણું કે ચારગણું નુકસાન કરી દેતા હોય છે. ભાષણ કરવું હોય તો આપણે આપેલ સમયે પહોંચી જઈ નિયમિત સમયમાં જ પૂરું કરવું જોઈએ. સમયનો ખ્યાલ ન રાખવો તે સાંભળનારાઓ માટે ત્રાસરૂપ છે. જે સમયે મિજબાની રાખવામાં આવી હોય એ જ સમયે શરૂ કરવી જોઈએ. મહેમાનોને કલાકો સુધી રાહ જોતા બેસાડવા તે એક રીતે એમના સમયની બરબાદી છે. એને ધનની બરબાદીની જેમ જ નુકસાન-કારક સમજવું જોઈએ.

વસ્તુની જે કિંમત અને સ્વરૂપ દર્શાવવામાં આવ્યાં હોય તે જ હોવા જોઈએ, અસલમાં નકલી વસ્તુ ભેળવી દેવી, રકઝક કરીને કિંમત ઓછી કરવી તે વેપાર કરનારાઓ માટે સર્વથા અશોભનીય છે. રકઝક કરીને વસ્તુની કિંમત ઓછી કરવી તે પોતાનો વિશ્વાસ અને પ્રમાણિકતા પર કલંક લગાડવા જેવું છે. અસલી અને નકલી વસ્તુઓ જુદી જુદી વેચવામાં આવે અને તેની કિંમત પણ તે મુજબ ઓછી કે વધુ તે સ્પષ્ટ કહી દેવામાં આવે તો વેપારમાં સાખ વધશે, ગ્રાહકોનો સમય પણ બચશે અને તેમને સંતોષ થશે. પ્રમાણિકતા એ નુકસાનનો સોદો નથી. એ પ્રમાણિકતા અને વિશ્વાસની પરીક્ષા કરવા માગે છે. આ કસોટી પર સાચા ઊતરવું તે દરેક ધંધાદારીનું નાગરિક કર્તવ્ય છે. આ કર્તવ્યપાલન વ્યક્તિનું સન્માન પણ વધારે છે અને વ્યવસાય પણ વધારે છે.

બીજાઓની અગવડોને ધ્યાનમાં રાખી પોતાની સગવડોને મર્યાદિત રાખવી, શિષ્ટતા અને સભ્યતાભર્યો મધુર વ્યવહાર કરવો અને મીઠા બોલ બોલવા, વચનનું પાલન કરવું, પ્રમાણિકતા અને વિશ્વાસની રીતિ-નીતિ અપનાવવી તથા સમાજ પ્રત્યેની પોતાની જવાબદારીઓને દરેકે સ્વીકારીને કાર્ય કરવું જોઈએ. આપણા આચરણથી સમાજમાં સ્વસ્થ પરંપરાઓનું પ્રચલન થઈ શકે અને સમાજમાં સભ્ય નાગરિકોની જેમ આપણે સારી રીતે જીવી શકીએ અને બીજાઓને પણ જીવવા દઈ શકીએ.

આસ્થાસંકટ અને પ્રજ્ઞાવતારનું આશ્વાસન

અબ ન ઘબરાઓ ન આંસુ હી બહાઓ તુમ,
ઔર કોઈ હો ન હો પર મૈ તુમહારા હું...

સૃષ્ટિ વિધાતાની સર્વોત્તમ કલાકૃતિ છે. એ અદ્ભુત કલાકારે એને પૂર્ણ મનોયોગ સાથે સજાવી છે અને પોતાની અનોખી પીંછી વડે ન જાણે કેટલાય રંગો ભરીને એનો શ્રંગાર કર્યો છે. ક્યાંક રંગબેરંગી વાદળાં તથા સૂર્યનાં સપ્તરંગી કિરણોથી સુસજ્જિત પર્વતની હારમાળાઓ આકાશને સ્પર્શે છે, તો ક્યાંક પોતાના ઉદરમાં અમાપ જળરાશિ તથા અમૂલ્ય રત્નોને સમાવી રત્નાકર પાતાળલોકનાં ઊંડાણો માપી રહ્યો છે. ક્યાંક આકાશમાં સૂર્ય, ચંદ્ર તથા અસંખ્ય તારાઓના દીપ ઝગમગી રહ્યા છે, તો ક્યાંક ઘરતીમાતાની શસ્ય-શ્યામલા લીલી સાડીનો પાલવ રંગબેરંગી ફૂલોથી શોભતી હવાની લહેરોથી લહેરાઈ રહ્યો છે. ક્યાંક કલકલ કરતી સરિતાઓ પોતાના શીતળ જળથી જનમાનસને તૃપ્ત કરતી ઘરતીમાતાને સીંચતી ઉછળતી-કૂદતી પ્રવાહિત થઈ રહી છે તો ક્યાંક વિવિધ રંગનાં પંખીઓ પોતાની મોહક વાણી અને નૃત્યથી મનને મોહી રહ્યાં છે અને મનુષ્યની સંરચના તો એણે એવી બનાવી છે જાણે કે સ્નેહનું દશ્યમાન સ્વરૂપ જ ન હોય ! મનુષ્ય કેવળ બાહ્ય આકૃતિથી જ આકર્ષક નથી પણ તેના અંતરમાં બળ, બુદ્ધિ, કળા-કૌશલ્ય, પ્રતિભા, વૈભવ વગેરેની અમાપ સંપદા પ્રદાન કરી તેને સ્નેહાએ પોતાની કલાત્મકતાથી ચરમસીમા પર પહોંચાડી દીધી છે, પરંતુ દુર્ભાગ્યની વાત છે કે એ પરમપિતાનો વારસદાર પ્રિય રાજકુમાર જ્યારે પોતાની અંદર છુપાયેલી સંપદાઓને ભૂલી બાહ્ય આકર્ષણમાં ફસાય છે ત્યારે સૃષ્ટિનું રક્ષણ કરવા માટે સ્નેહને વારંવાર ઘરતી પર આવવું પડે છે. એને જ અવતારપ્રક્રિયા કહેવામાં આવી છે.

સૃષ્ટિના આદિકાળથી અત્યારસુધી ન જાણે કેટલીય વાર એ સ્નેહાએ અવતાર લેવો પડ્યો છે. એના અવતરણની કથાઓ સમય-સમય પર શ્રી વ્યાસજી દ્વારા પુરાણોમાં લખવામાં આવી છે, જેમાં રાક્ષસોના

ભયથી ભયભીત જનતાને આશ્વાસન આપવામાં આવ્યું છે કે ડરશો નહિ, પૃથ્વી પર જ્યારે ધર્મનો નાશ થાય છે, ત્યારે ત્યારે પ્રભુ પોતે ધર્મની સ્થાપના અને અધર્મનો વિનાશ કરવા માટે ઘરતી પર આવે છે અને પૃથ્વીનું કષ્ટ દૂર કરે છે. આ સમયે પણ આસ્થાસંકટથી પીડાતા મનુષ્યને દિલાસો આપવા માટે આ યુગના વ્યાસ પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીએ પ્રજ્ઞાપુરાણની રચના કરી છે અને પીડિત માનવતાના રક્ષણનું આશ્વાસન પ્રજ્ઞાવતારના રૂપમાં આપ્યું છે.

આજનો યુગ વિજ્ઞાનનો યુગ છે. આ સમયે મનુષ્ય પોતે રચેલા ચક્રવ્યૂહમાં ફસાઈને આત્મઘાતી બની રહ્યો છે. દુર્બુદ્ધિગ્રસ્ત મનુષ્યની દુર્દશા જોઈ પૂજ્ય ગુરુદેવે પ્રજ્ઞાપુરાણના પ્રથમ ખંડના પ્રથમ અધ્યાયમાં લોકકલ્યાણ જિજ્ઞાસા પ્રકરણમાં દેવર્ષિ નારદ દ્વારા ભગવાન વિષ્ણુ સમક્ષ મનુષ્યની પીડાને અભિવ્યક્ત કરી છે તથા તેની દુર્ગતિનું કારણ ભગવાન વિષ્ણુના મુખ દ્વારા કહેવડાવ્યું છે-

“અધુનાસ્તિ હિ સર્વત્રાડનાસ્થા કમ પરંપરા ।
અદૂરદર્શિતાગ્રસ્તા જના વિસ્મૃત્ય ગૌરવમ્ ॥”

૧/૧/૧૮

“ હે દેવર્ષિ ! આજે સર્વત્ર અનાસ્થા વ્યાપેલી છે, દૂરદર્શિતા ન હોવાના કારણે મનુષ્યે પોતાના ગૌરવને ભુલાવી દીધું છે, અયોગ્ય ચિંતનને કારણે ખરાબ આચરણ કરી રહ્યો છે અને પરિણામે એ રોગ, શોક, કલહ, ભય, વિનાશ વગેરેનું વાતાવરણ બનાવી બીજાઓને માટે પણ સંકટ ઉત્પન્ન કરી રહ્યો છે. તેમ છતાં એ માટે તે ભાગ્યને જ દોષ આપે છે. મોટાભાગે લોકો કહે છે કે ખરાબ જમાનો આવી ગયો છે, કળિયુગનો સમય છે તેથી બધું અવળું થઈ રહ્યું છે, પરંતુ વાસ્તવિકતા એ છે કે આ બધાનું મૂળ કેન્દ્ર મનુષ્યનું અંતઃકરણ જ છે. ગંદા પાણી અને છાણથી જેમ માખી, મચ્છર વગેરે જંતુઓ પેદા થાય છે, તેવી જ રીતે મનુષ્યના ખરાબ ચિંતનથી માનવના સર્વનાશની

પરિસ્થિતિઓ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. શિવજી કોઢી બન્યા, મૂળ કમજોર હતાં, બલિનું તેજ જતું રહ્યું વગેરે પ્રેરક કથાઓ દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવે મનુષ્યના ખરાબ ચિંતનનાં દુષ્પરિણામો દર્શાવ્યાં છે. (પ્રજ્ઞાપુરાણ-૧/૧/૧૧-૧૨).

આ પરિસ્થિતિઓ આદિકાળથી ચાલતી આવી છે. દેવાસુર સંગ્રામની પૌરાણિક કથાઓ આનું પ્રમાણ છે. આ સંગ્રામ બહાર જ નહિ, મનુષ્યના અંતરમાં પણ ચાલતો રહે છે. અંતરમાં છુપાયેલા ખજાનાની ઉપેક્ષા કરી જ્યારે જ્યારે મનુષ્ય બહારની ચકાચોંધમાં ફસાય છે ત્યારે કામ, ક્રોધ, લોભ વગેરે અસુરો સોનાના હરણની જેમ તેના હૃદયમાં ઉછાળા મારે છે અને એ રાક્ષસ બની જાય છે. સવાલ એ ઊઠે છે કે શું મનુષ્યનું ખરાબ આચરણ અને અત્યાચાર પૃથ્વીનો નાશ કરી દેશે ? શું પ્રલયનો સમય આવી ગયો છે ? શું એનાથી બચાવાનો કોઈ ઉપાય જ નથી ? દેવર્ષિના માધ્યમથી પૂછવામાં આવેલા આ સવાલોના જવાબ મહાપ્રજ્ઞ આચાર્યશ્રીએ ભગવાન વિષ્ણુના મુખ દ્વારા જ આપ્યા છે-

ઈદૃશ્યાં ચ દશાયાં તુ સ્વપ્રતિજ્ઞાનુસારતઃ ।
જ્ઞતા નવાવતારસ્ય વ્યવસસ્થાયાઃ સ્થિતિસ્વયમ્ ॥
પ્રજ્ઞાવતાર નામ્ના ચ યુગસ્યાસ્થાવતારકઃ ।
ભૂલોકે માનવાનાં તુ સર્વેષાં હિ મનઃસ્થિતૌ ॥
(પ્રજ્ઞાપુરાણ - ૧/૧/૨૧-૨૨)

તથા-

યદા મનુષ્યો નાત્માનમાત્મનોદ્ધર્તુમર્હતિ ।
કૃતાવતારોડલં તસ્તસ્થિતોઃ સંશોધયામ્હયમ્ ॥
(પ્રજ્ઞાપુરાણ - ૧/૧/૨૭)

આવી સ્થિતિમાં પોતાની પ્રતિજ્ઞા મુજબ મારે અવતાર લેવો જ પડશે. આ અવતાર પ્રજ્ઞાવતારના નામથી થશે, કેમ કે જ્યારે મનુષ્ય આ દલદલમાંથી પોતાની શક્તિની મદદથી નીકળી શકતો નથી તો મારે અવતાર લઈને પૃથ્વી પર આવવું જ પડે છે. આજે મનુષ્ય જે આસ્થસંકટમાં ફસાયેલા છે તેના નિવારણ માટે મારે પ્રજ્ઞાવતારના રૂપમાં અવતાર લેવાનો છે. આ ચોવીસમો અવતાર હશે.

આ લીટીઓની તુલના ગીતાના આ શ્લોકથી પણ કરી શકાય છે -

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।
અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥
(ગીતા-અ.૪-૭)

ભગવાન દ્વારા આશ્વાસન મેળવી દેવર્ષિ પ્રસન્ન તો થાય છે પરંતુ મનુષ્યની મૂર્ખતા પર દુઃખી પણ થાય છે કેમ કે એ વારંવાર એવાં દુષ્કર્મો કરે છે કે એ શ્રીહરિને વારંવાર અહીં આવવું પડે છે. તેઓ સરળ ભાવથી ભગવાનને પૂછે છે - “હે પ્રભુ ! મનુષ્યના ખરાબ ચિંતન તથા દુરાચરણથી આપને કેટલું કષ્ટ ઉઠાવવું પડે છે ? આપને આ માટે જ વારંવાર ધરતી પર આવવું પડે છે.” આ સાંભળી ભગવાન વિષ્ણુ ઉત્તર આપે છે કે “હે તાત ! પૃથ્વી મારી વિશિષ્ટ કલાકૃતિ છે, હું એને મૂર્ખાઓનાં હાથે નષ્ટ થતી જોઈ શકતો નથી. તેથી જ્યારે અસુર તત્ત્વો એના પર ઘેરાં સંકટો ઊભાં કરે છે તો મારાથી રહેવાતું નથી, હું એના રક્ષણ માટે દોડતો આવું છું તેથી મને કષ્ટ પણ થતું નથી, પણ આનંદની જ અનુભૂતિ થાય છે.”

(પ્રજ્ઞાપુરાણ ૪/૭ પાન ૩૦૧)

ઋષિ નારદ તથા ભગવાન વિષ્ણુનો આ વાર્તાલાપ આચાર્યશ્રીના હૃદયની પીડાનો પરિચય કરાવે છે, તેથી તેમણે પોતાના અન્ય ગ્રંથોની સાથે સાથે પ્રજ્ઞાપુરાણની રચના કરી, કથા સાહિત્યના માધ્યમથી સમગ્ર પીડિત માનવતાને ત્રિવિધ તાપથી છુટકારો મેળવવાનો માર્ગ બતાવ્યો છે. આજે મનુષ્યનું કેટલું પતન થઈ ગયું છે, પોતાનાં કુકૃત્યોથી એણે આખી પ્રકૃતિને પણ અપ્રસન્ન કરી દીધી છે, જ્યાં જુઓ ત્યાં ભૂકંપ, વાવાઝોડાં, પૂર જેવી ભીષણ દુર્ઘટનાઓ પ્રલયનાં દશ્યો પ્રસ્તુત કરી રહી છે. પ્રકૃતિ પર પ્રતિક્રિયા, વિજ્ઞાનનાં વરદાન પણ અભિશાપ બન્યાં, જળપ્રલય વગેરે પ્રસંગોમાં ગુરુદેવે મનુષ્યનાં દુષ્કર્મોથી પીડાતી પૃથ્વીની વ્યથાને અભિવ્યક્ત કરી છે તથા એની સાથે સાથે જડતાનો નાશ થઈને રહેશે, અસહ્યજિત્તું અવતરણ, સ્પષ્ટાનું આશ્વાસન વગેરે પ્રસંગોથી મનુષ્યને આશ્વાસન પણ આપ્યું છે.

(પ્રજ્ઞાપુરાણ ૪/૭ પાના નં. ૩૦૦-૩૦૧)

પ્રજ્ઞાવતાર દ્વારા સમસ્યાઓનું સમાધાન થશે પરંતુ તેનું શું સ્વરૂપ હશે ? દેવર્ષિના મનની આ

જિજ્ઞાસાનું સમાધાન પણ ગુરુદેવે સત્રાધ્યક્ષના માધ્યમથી કર્યું છે : પાછલા અવતારોમાં સમસ્યાઓ સ્થાનીય તથા વ્યક્તિપ્રધાન હતી અર્થાત્ તે વખતે કંસ, રાવણ વગેરે વ્યક્તિના રૂપમાં હતા તેથી એમનો વધ કરવા માટે ભગવાન પણ રામ, કૃષ્ણ વગેરે વ્યક્તિના રૂપમાં સાકાર થયા પરંતુ આ વખતે આ સમસ્યાઓ લોકોના મનમાં વ્યાપેલી છે. આજના બુદ્ધિપ્રધાન યુગમાં આ સમસ્યાઓ ચિંતનપ્રધાન છે, તેથી લોકોના મનમાં વ્યાપેલા ખરાબ વિચારો અને અનૈતિક મૂઢ માન્યતાઓ બહાર કાઢવા માટે વિચારક્રાંતિની જરૂર છે. આથી પ્રજાવતારનું સ્વરૂપ સૂક્ષ્મ અને નિરાકાર હશે.

(પ્રજાપુરાણ ૪/૭ શ્લોક નં. ૫૬-૫૭)

અહીં દેવર્ષિના મનમાં બીજી એક જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરાકાર રૂપમાં પ્રભુ જનસંપર્ક કેવી રીતે કરી શકશે? ભગવાન રામ અને કૃષ્ણ તો માનવરૂપમાં હતા તેથી એમણે પોતાની લીલાઓથી બધાને પ્રભાવિત કર્યા અને રીંછ, વાનર તથા ગોપગ્વાલોને સહયોગી બનાવ્યા, પરંતુ નિરાકાર પ્રજાવતાર કેવી રીતે લોકોને પ્રેરણા આપી શકશે? અહીં એવું લાગે છે કે દેવર્ષિ નારદ ભગવાનના અવતાર સ્વરૂપને જાણવા ઈચ્છે છે કે આ વખતે ભગવાન કયા રૂપમાં પ્રગટ થશે? પરંતુ આપણે બધાં એ રહસ્યથી પરિચિત છીએ કે ગુરુદેવે ક્યારેય પોતાના ભગવાનનું રૂપ કહ્યું નથી તેથી તેઓ પોતાને સાધારણ મનુષ્ય જ સમજતા રહ્યા. તેથી આ શંકાનું સમાધાન પણ તેઓ ભગવાન વિષ્ણુના માધ્યમથી જ કરતા કહે છે :

“હે દેવર્ષિ ! હું નિરાકાર હોવાથી પ્રેરણા આપી શકું છું. ગતિવિધિઓ માટે મહાન આત્માઓની જરૂર છે તેથી તેમને શોધવા, આગળ લાવવા અને સામર્થ્યવાન બનાવવા છે, અમે પ્રેરણા આપીશું, તમે સંપર્ક સાધજો. આથી અમારું અને તમારું પ્રયોજન પૂરું થશે. ચેતનાનું અવતરણ, દુકાળથી લડતી સુપ્રિયા, જાગતાને દસ સિદ્ધિઓ વગેરે પ્રસંગો દ્વારા ગુરુદેવે સમજાવ્યું છે કે અવતારના પ્રાગટ્યના સમયે જે જાગે છે તેઓ શ્રેય અને સૌભાગ્યના હકદાર હોય છે અનુગામી બને છે. પ્રજાપુરાણ (૧/૧ શ્લોક ૩૧-૩૬) અવતારના પ્રગટીકરણનું સદાય આ જ સ્વરૂપ

રહ્યું છે. ઈશ્વરીય સત્તાની સાથે સાધ ત્રોકકલ્યાણની ભાવનાઓથી સંપન્ન દેવાત્માઓ પણ એમની સાથે આવે છે. તેમની પ્રેરણા મેળવી કાર્ય કરનાર રીંછ-વાનર પણ જાંબુવંત-હનુમાન બની વિશ્વવંદ થઈ જાય છે, અંગુલિમાલ, રત્નાકર જેવી તુચ્છ વ્યક્તિ પણ મહર્ષિપદ પ્રાપ્ત કરે છે અને સૂતા રહેનારાઓ દુર્ભાગ્યથી રહે છે. જેવી રીતે અંધ લોકો મનોરમ દૃશ્ય જોઈ શકતા નથી, બહેરા લોકો મધુર સંગીત સાંભળી શકતા નથી, ઊલટા પુષ્કળ વરસાદ થઈ જવા છતાં જેમ ઘણાં ઘડા ખાલી રહી જાય છે. તેવી જ રીતે યુગનો પોકાર ન સાંભળનારાઓ પણ સૌભાગ્યથી વંચિત રહી જાય છે. આજે પણ યુગના વ્યાસ-પ્રજાવતાર આચાર્ય શ્રીરામ શર્માજીએ પણ આ યુગના સર્જન - સૈનિકોને સાદ કર્યો છે. આ સમયે તેમનો પોકાર સાંભળી સાથ આપનારાઓ રીંછ - વાનર, હનુમાન, ગોપગ્વાલાઓ તથા અર્જુનની જેમ ધન્ય બની જશે.

આવો, આપણે બધા એ યુગપુરુષનો પોકાર સાંભળીએ. જેમ ગીતામાં ભગવાન કૃષ્ણે અવસાદગ્રસ્ત અર્જુનને જ્ઞાનદાન આપ્યું છે -

સર્વધર્માન્ પરિત્યાજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

અહં ત્વાં સર્વ પાપેભ્યો મોક્ષયિસ્યામિ મા શુચઃ ॥

(ગીતા-૧૮.૬૬)

તેવી જ રીતે આજના સૂત્રસંચાલક આચાર્યશ્રી આજે અણસમજમાં વ્યાકુળ અને કિંકર્તવ્યમૂઢ મનુષ્યને આશ્વાસન આપી રહ્યા છે -

અબ ન ઘબરાઓ ન આંસુ હી બહાઓ તુમ ।

और कोई छो न छो, पर मैं तूम्हारा हूँ ॥

मैं तुम्हारे धाव पर मलहम लगाऊंगा,

और ખુશી કે गीत गा-गाकर सुनाऊंगा...

તુમ સરીખે બેસહારોં કા સહારા હૂં,

માટે આવો આપણે બધા સાવધાન થઈને એમના સંકેતોને સમજીએ, પ્રજાપુરાણના માધ્યમથી જીવવાની કળા સમજીએ અને પોતાના જીવનને ધન્ય બનાવી લઈએ, જેમ એમણે કહ્યું છે કે -

અબ જીનેકી કલા તુમકો સુનાઉંગા...

ખો ગયે હો દે રહા તુમકો ઈશારા હૂં ।

और कोई छो न छो पर मैं तुम्हारा हूँ...

ઈચ્છા મુજબ ગર્ભસ્થ શિશુનું નિર્માણ

મહાભારતમાં એક કથા આવે છે કે “એક વખતે અશ્વત્થામાએ ક્રોધિત થઈને ઉત્તરાના ગર્ભસ્થ શિશુ (પરીક્ષિત) પર આગ્નેયાસ્ત્રનો પ્રયોગ કર્યો. પરીક્ષિત માતાના ઉદરમાં જ અસહ્ય પીડાથી બળવા લાગ્યો. માતાએ પણ એ જાણ્યું. એમણે સંપૂર્ણ સમર્પણભાવથી પરમાત્માનું સ્મરણ કર્યું ત્યારે એ બાળકનું રક્ષણ થઈ શક્યું.”

માતાના શરીરને છોડે નહિ ત્યાં સુધી ગર્ભસ્થ શિશુને કોઈ અસ્ત્ર છોદી શકતું નથી. હકીકતમાં અગ્નેયાસ્ત્ર મંત્રશક્તિ હતી જે સંકલ્પશક્તિ દ્વારા ચલાવવામાં આવી હતી. બહારની વ્યક્તિ દ્વારા દૂરથી સંકલ્પ-પ્રહારથી જો ગર્ભસ્થ બાળક બળી અને મરી શકે છે અને પછી પરમેશ્વર પ્રત્યેનો અટલ વિશ્વાસ અને રક્ષણની ભાવનાથી એ બાળકને બચાવી શકાતું હોય તો તેના શરીર અને મનોભૂમિ પણ ઈચ્છા મુજબનું પરિવર્તન લાવી શકે છે.

સતી મદાલસા વિશે કહેવામાં આવે છે કે એ પોતાના બાળકના ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવની પૂર્વ-ઘોષણા કરી દેતી હતી અને પછી એવું જ ચિંતન ક્રિયા-કલાપ, રહેણીકરણી, આહારવિહાર અને વ્યવહારવર્તન નિરંતર અપનાવતી હતી જેથી બાળક એવી જ મનોભૂમિમાં ઢળી જતું હતું જેવું એ ઈચ્છતી હતી. પ્રસિદ્ધ ઘટના છે કે એમના પહેલાનાં બધાં બાળકો જ્ઞાની, સંત અને બ્રહ્મનિષ્ઠ થતા ગયા. પોતાના પતિની પ્રાર્થના પર એમણે અંતિમ ગર્ભસ્થ બાળકને રાજનેતાને અનુરૂપ ઢાળી દીધું. એણે જ પિતાનું રાજસિંહાસન સંભાળ્યું અને કુશળ રાજનીતિજ્ઞ થયો.

ડૉ. ફાઉલરનો મત છે કે ક્રોધ, આશ્ચર્ય, ઘૃણા, અહંકાર, ગંભીરતા વગેરેના અવસરો પર માતાના નાક, મુખ અને આકૃતિમાં જેવા ફેરફારો કે ચડઉતર થાય છે, તેવાં જ બાળકના નાક, મોઢું, માથું વગેરે

અવયવો પણ બને છે. ગર્ભાધાન પછી જો સ્ત્રી પ્રસન્ન ન રહે, શોકમાં કે ચિંતાગ્રસ્ત રહે તો બાળકના મગજમાં પાણીનું પ્રમાણ વધી જાય છે. ચાર વર્ષના બાળકના મગજમાં પાણીનું પ્રમાણ વધી જાય છે. ચાર વર્ષના બાળકના માથાનો વ્યાસ જો વીસ ઈંચથી વધી જાય તો માનવું જોઈએ કે એ જળસંચયનો ભોગ બન્યો છે, તેની માતા ગર્ભાવસ્થામાં દુઃખી રહી છે. ભય, વિક્ષેપ, અશુભ ચિંતન, ઉત્તેજનાથી જેમ અંગોમાં બેડોળપણું અને ખરાબ મુખાકૃતિ બને છે, તેમ શુભસંકલ્પ અને પ્રસન્નતાના વિચારોથી બાળક સ્વસ્થ, સુંદર અને ચરિત્રવાન બને છે. તેથી જ કહેવામાં આવે છે કે ગર્ભાવસ્થામાં માતાએ સત્યભાષણ, ઉત્સાહ, પ્રેમ, દયા, સુશીલતા, સૌજન્ય, ધર્મનું આચરણ અને ઈશ્વરભક્તિ કરવી જોઈએ. આ બાળકો હોશિયાર અને પ્રતાપી બને છે જ્યારે ક્રોધ, ઈર્ષા, ભય, ઉદ્વિગ્નતા વગેરે અધમ વૃત્તિઓનાં બાળકો પણ અધમ, ઉદંડ અને સ્વેચ્છાચારી હોય છે. ખોટું ખાવાપીવાનું પણ એમાં સામેલ છે. એ સિવાય જે મહત્વની વાતો ગર્ભસ્થ શિશુને પ્રભાવિત કરે છે એમાં વાતાવરણ મુખ્ય છે. ધ્રુવ ઋષિ આશ્રમમાં જન્મ્યા હતા. એમની માતા સુનીતિ ખૂબ જ સારા સ્વભાવની અને ઈશ્વરભક્ત હતી. ધ્રુવના મહાન અને તેજસ્વી થવામાં વાતાવરણ મુખ્ય સહાયક હતું, જ્યારે ઉત્તાનપાદના બીજા બાળકમાં એવી તેજસ્વિતા વિકસી ન શકી. વાતાવરણનો સૂક્ષ્મ પ્રભાવ બાળકના મગજ પર જ નહિ, સ્થૂળ અંગો પર પણ પડે છે. ગર્ભવતીનું રહેવાનું સ્થળ એવું હોવું જોઈએ જ્યાં સુંદરતા, મોહકતા અને આકર્ષણ હોય. લીલા બગીચા, કેળાં, ફળો વગેરેથી ઘેરાયેલું સ્થાન, દેવસ્થાન અને વિશેષ રૂપથી સજાવેલું, સ્વચ્છ અને સુંદર સ્થળનો ગર્ભસ્થ શિશુ પર સારો પ્રભાવ પડે છે. ઘરોમાં ભગવાન તથા મહાપુરુષોનાં ચિત્રો પણ એ માટે લગાડવામાં

આવે, એમની આકૃતિઓમાંથી નીકળતા સૂક્ષ્મ ભાવનાપ્રવાહનો લાભ મળતો રહે.

વાતાવરણ સિવાય ગર્ભિણી સાથે કરવામાં આવેલ વર્તાવ અને વાતચીતનો પણ ગર્ભસ્થ શિશુ પર પ્રભાવ પડે છે. ક્રોધ, મારપીટ, ધમકાવવું, વઢવું, દબાણમાં રાખવું વગેરે કુટિલતાઓનો બાળક પર ખરાબ પ્રભાવ પડે છે. અચંબો પમાડે એવો કોઈ વ્યવહાર ગર્ભવતી સાથે ન કરવો જોઈએ જેથી મગજમાં તીવ્ર આઘાત લાગે. એનાથી બાળકના શરીર પર ખરાબ પ્રભાવ પડી શકે છે.

બાળકોના માનસિક વિકાસમાં માતાપિતાની ધનિષ્ઠતા, પ્રગાઢ પ્રેમ અને પરસ્પર વિશ્વાસનો સૌથી સુંદર પ્રભાવ પડે છે. પ્રેમપૂર્ણ ભાવનાઓથી જ બાળકમાં દિવ્યગુણોનો આવિર્ભાવ થાય છે, તેથી ગર્ભાવસ્થાનો કાળ સ્ત્રીપુરુષે સાથે વિતાવવો જોઈએ. પવિત્ર આચરણ અને પ્રગાઢ મિત્રતા રાખવી જોઈએ. આવાં બાળકો શરીરથી જ નહિ, સ્વભાવથી પણ પૂર્ણપણે સ્વસ્થ હોય છે. ભર્ગસ્થ શિશુઓનું ઈચ્છા મુજબનું નિર્માણ શક્ય છે. પોતાની રહેણીકરણી, સ્વભાવ અને સંકલ્પોને ઉત્તમ તથા સુંદર બનાવીને ભાવિ બાળકોમાં પણ સ્વાસ્થ્ય, સૌંદર્ય, સદ્ગુણ, તેજસ્વિતા અને માનસિકતાનો વિકાસ કરી શકાય છે. આ વાત માતાપિતા બન્નેએ જાણી લેવી જોઈએ.

સારી જમીનમાં સારું બીજ વાવવામાં આવે તો એમાંથી મજબૂત છોડ ઊગશે અને એના પર ઉત્તમ ફળ-ફૂલ આવશે. આ તથ્યથી ભણેલા અને અભણ બધાં જ પરિચિત છે. આમ લગ્ન એક અંગત પ્રસંગ સમજવામાં આવે છે અને સંતાનોત્પાદનને પણ વ્યક્તિગત કાર્યોની મર્યાદામાં સામેલ કરે છે, પણ વાસ્તવમાં આ એક સાર્વજનિક, સામાજિક અને સાર્વભૌમ પ્રશ્ન છે, કેમ કે ભાવિ પેઢીઓના નિર્માણની આ જ આધારશિલા છે. રાષ્ટ્ર અને વિશ્વનું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ તથા સમૃદ્ધ બનાવવાની પ્રક્રિયા ધનની સમૃદ્ધિ પર ટકેલી નથી, પરંતુ એ વાત પર આધારિત છે કે

ભાવિ નાગરિકોનો શારીરિક, બૌદ્ધિક તથા ચારિત્ર્ય સ્તર કેવો હશે? કોઈ રાષ્ટ્રની સંપત્તિ ધાતુઓ, ઇમારતો કે હથિયારો નહિ, તેના નાગરિકો જ હોય છે. તેથી ભવિષ્યની પ્રગતિની વાત વિચારવાં આપણે સુસંતતિના નિર્માણની વ્યવસ્થા કરવાની વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

કૂતરાં, બિલાડીઓ જેવાં પાળેલાં પશુઓ વિશે પણ આપણા એવા જ પ્રયત્નો હોય છે કે તેમનાં સંતાનો યોગ્ય સ્તરનાં હોય. આ ઉદ્દેશ પૂર્ણ કરવામાં જેમને રોગી, દુર્બળ કે અયોગ્ય સમજવામાં આવે છે તેમનું પ્રજનન બંધ કરવામાં આવે છે. આ પ્રતિબંધ અને પ્રોત્સાહનમાં યોગ્ય વંશવૃદ્ધિની વાત જ સામે રાખવામાં આવે છે. શું માનવપ્રાણીના વંશજો આવા જ અસ્તવ્યસ્ત બનવા દેવા જોઈએ જેવા આજે બની રહ્યા છે? શું આ સંદર્ભમાં કોઈ તકેદારી રાખવાનું કે વિચારવાનું સમાજનું કર્તવ્ય નથી? શું બાળકો માત્ર માતાપિતાની જ સંપત્તિ છે? શું એમનો સ્તર સમાજને પ્રભાવિત કરતો નથી? આ વાતો પર જો ગંભીરતાથી વિચારવામાં આવે તો માલૂમ થશે કે કોઈ પણ રાષ્ટ્ર કે સમાજનું ભવિષ્ય તેની ભાવિ પેઢીઓ પર આધારિત છે. જો સુયોગ્ય નાગરિકોની જરૂર હોય તો ભોજન, આરોગ્ય કે શિક્ષણની વ્યવસ્થા કરી દેવાથી જ કામ ચાલશે નહિ. આ સુધાર મા-બાપ દ્વારા સુવિકસિત સંતાન પેદા કરવાની જવાબદારી નભાવવાથી જ થશે. આ તૈયારી લગ્નદિવસથી જ શરૂ થઈ જાય છે. જો પતિ-પત્નીની શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક સ્થિતિ સુયોગ્ય સંતાનના ઉત્પાદન તથા ભરણપોષણને લાયક ન હોય તો તેમના દ્વારા થતી વંશવૃદ્ધિ અયોગ્ય સ્તરની જ થશે અને તેનાં વિપરીત પરિણામો સમગ્ર સમાજને ભોગવવાં પડશે. આ તથ્યને ધ્યાનમાં રાખી એ વિચારવામાં આવી રહ્યું છે કે માતાપિતાનો સ્તર સુધાર્યા વિના સુસંતતિની સમસ્યા પ્રયોગશાળાઓ દ્વારા ઉકેલી શકાશે નહિ. મનુષ્યોમાં જોવા મળતા ચિંતનતત્ત્વમાં ઉત્કૃષ્ટતા ભરવાની જ જરૂરિયાત યાંત્રિક પદ્ધતિ ભાગ્યે જ પરી

કરી શકશે.

સુસંતતિના સંબંધમાં વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો વધુમાં વધુ એટલું જ કરી શકે છે કે રાસાયણિક ફેરફાર કરીને શારીરિક દૃષ્ટિએ ધાર્યા કરતાં થોડી મજબૂત પેઢીઓ તૈયાર કરી દે, પણ એમનામાં નૈતિક, બૌદ્ધિક તથા સામાજિક ઉત્કૃષ્ટતા પણ હશે તેની ખાત્રી આપી શકાતી નથી. માતાપિતાને જ સુયોગ્ય બનાવવા પર ધ્યાન આપવામાં આવે એવું વિચારવામાં આવી રહ્યું છે. એક

તરફ અયોગ્ય વ્યક્તિઓને અયોગ્ય ઉત્પાદનોથી રોકવામાં આવે તથા બીજી તરફ સુયોગ્ય, સુસંસ્કારી તથા વિકાસશીલ લોકોને પ્રજનન માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે. લગ્ન એ અંગત વાત ના રહે પરંતુ એ વાત માટે સામાજિક નિયંત્રણ સ્થાપવામાં આવે કે શારીરિક જ નહીં, અન્ય દૃષ્ટિએ પણ સુયોગ્ય તથા સમર્થ વ્યક્તિઓને જ લગ્નના બંધનથી બંધાવવા અને સંતાનોપત્તિ માટે સ્વીકૃતિ આપવામાં આવે.

બંગાળના નવાબ શિરાજુદૌલાને તેમની માતા પૂછી રહી હતી, “બેટા જો તમારો કોઈ શત્રુ તલવાર લઈને મારું જ ગળું કાપવા આવી જાય, તો તમે શું કરશો?” “મા, આજે અજુગતી વાત કેમ કરી રહ્યાં છો? ભલે મારું યુદ્ધ અંગ્રેજો સાથે ચાલી રહ્યું હોય. પરંતુ તમે તો કોઈનું કશું જ બગાડ્યું નથી.” શિરાજે જવાબ આપ્યો. “પણ એ શક્ય છે કે તેમનું કશું ન બગાડ્યું હોય છતાં મારું જીવન મુશ્કેલીમાં મૂકી દે.” “ના, એવી વાત નથી, પરંતુ મારી સમજમાં એ નથી આવતું કે આજે તમને મારી શક્તિ પર અવિશ્વાસ કેમ થઈ રહ્યો છે? જાફરે અવશ્ય મારી સામે ષડ્યંત્ર કર્યું છે અને મને હરાવવા માગે છે, પરંતુ હું કૌટુંબિક જીવનનાં કર્તવ્યો પ્રત્યે ઉદાસીન નથી. મા, તમે વિશ્વાસ રાખો, શત્રુ મારાથી ગમે તેટલો શક્તિશાળી કેમ ન હોય, હું અંતિમ ક્ષણ સુધી લડતો રહીશ. આ મારો દેહ સંકલ્પ છે.”

શિરાજની વાત સાંભળી તેની માતાને સંતોષ થયો. તેને તેનું કામ બનતું દેખાયું. તેણે કહ્યું, “બેટા શિરાજ, હું તમારામાં કેટલાય દિવસોથી નિરાશાની ભાવના જોઈ રહી છું. મીર જાફરના ષડ્યંત્રથી તમારો જુસ્સો ઠંડો પડી ગયો છે અને આત્મસમર્પણની વાત વિચારી રહ્યા છો. તમારી માતૃભૂમિ પર શત્રુ હથિયાર લઈ ઊભો છે. એ માતૃભૂમિ તમારી એકલાની જ નહિ. મારા જેવી માતાઓની પણ છે.” માતાની વાત શિરાજને સ્પર્શી ગઈ. એ માતાનો આશય સમજી ગયો હતો, શત્રુને પછાડવા માટે આતુર થઈ ઊઠ્યો. તે એક ક્ષણનું પણ મોડું કરવા ઈચ્છતો નહોતો. એ ઊઠ્યો અને તરત બહાર નીકળી ગયો. એક દિવસે તેનું કવચ જ તેના શબનું આવરણ બની ગયું.

જ્ઞાનયોગની સાધના અને જ્ઞાનયજ્ઞ

જ્ઞાનનું મહત્વ સમજો

જીવનની બધી વિકૃતિઓ, અનુભવ થતા સુખદુઃખ, મુશ્કેલીઓ તથા અશાંતિ વગેરેનું મૂળ કારણ મોટેભાગે મનુષ્યનું પોતાનું અજ્ઞાન જ હોય છે. એ જ મનુષ્યનો પરમ શત્રુ છે. ચાણક્યે કહ્યું છે - “અજ્ઞાન જેવો મનુષ્યનો બીજો કોઈ શત્રુ નથી.” હિતોપદેશમાં લખ્યું છે-

“આરભન્તેડલ્પમેવાજ્ઞાઃ કામં વ્યગ્રા ભવન્તિ ચ. |”

“અજ્ઞાની લોકો કામ થોડું કરે છે અને વ્યાકુળ ખૂબ જ થાય છે.” શેક્સપિયરે લખ્યું છે- “અજ્ઞાની રહેવા કરતાં જન્મ ન લેવો સારો છે કેમ કે અજ્ઞાન સમસ્ત વિપત્તિઓનું મૂળ છે.”

આ રીતે અજ્ઞાનપણું જીવનનું સૌથી મોટું દુઃખ છે. આ જ જીવનની બધી વિકૃતિઓ અને કુરૂપતાનું કારણ છે. કુરૂપતાનો સંબંધ મનુષ્યની શારીરિક બનાવટ સાથે જેટલો નથી, તેટલો અજ્ઞાન અને અવિદ્યાથી પેદા થતી બૂરાઈઓ સાથે છે. બધી વિકૃતિઓ, બૂરાઈઓ અને શારીરિક તથા માનસિક અસ્વસ્થતાનું કારણ અજ્ઞાન અને અવિદ્યા જ છે. સુખસગવડવાળું જીવન જીવવાનાં પર્યાપ્ત સાધનો ઉપલબ્ધ હોવા છતાં પણ કેટલાય લોકો તેમના અજ્ઞાન અને અવિદ્યાના કારણે સંતપ્ત, ઉદ્વિગ્ન મનવાળા અને અશાંત જોવા મળે છે. એથી વિપરીત જ્ઞાન અને વિદ્યાના ધની, સંત, મહાત્મા તથા ઋષિ પ્રવૃત્તિની વ્યક્તિઓ સામાન્ય સગવડો કે અભાવોમાં પણ સુખ, શાંતિ અને સંતોષનું જીવન ગુજારે છે. જીવનનો સાહજિક આનંદ મેળવે છે.

તેથી જ્ઞાનની ઉપલબ્ધિ-વિદ્યાર્જન અને અજ્ઞાનનું નિવારણ જીવનની એક મહત્વપૂર્ણ જરૂરિયાત છે. જ્ઞાન સંસારનું સૌથી ઉત્કૃષ્ટ અને પવિત્ર તત્ત્વ છે.

ન હિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિહ વિદ્યતે |

“આ સંસારમાં જ્ઞાન સમાન બીજું કશું જ પવિત્ર

નથી.” (ગીતા)

“જ્ઞાન બહુમૂલ્ય રત્નો કરતાં પણ વધુ મૂલ્યવાન છે.”

જ્ઞાન જ જીવનનો સાર છે, જ્ઞાન આત્માનો પ્રકાશ છે, જે સદા એકરસ અને બંધનોથી મુક્ત રહેનારું છે. સર ડબલ્યૂ ટેમ્પિલે લખ્યું છે - ‘જ્ઞાન જ મનુષ્યનો પરમ મિત્ર છે અને અજ્ઞાન જ તેનો પરમ શત્રુ છે.’ બેકરે કહ્યું છે - ‘જ્ઞાન જ શક્તિ છે.’

આ રીતે જ્ઞાન જીવનનું સર્વોચ્ચ તત્ત્વ છે. જ્ઞાનધન જીવનનું બહુમૂલ્ય ધન છે. બધા પ્રકારની ભૌતિક સંપત્તિઓ સમય જતાં નષ્ટ થઈ જાય છે, પરંતુ જ્ઞાનધન દરેક સ્થિતિમાં મનુષ્ય પાસે રહે છે અને દિવસે દિવસે તેનો વિકાસ થતો જાય છે. જ્ઞાન અમોઘ શક્તિ છે, જેની સમક્ષ બધી શક્તિઓ પ્રભાવહીન બની જાય છે. જ્ઞાન જીવનનું પ્રકાશબિંદુ છે; તે મનુષ્યને બધા દંદો, મુશ્કેલીઓ અને અંધકારની કેદમાંથી બહાર કાઢી શાશ્વત પથ પર અગ્રેસર કરે છે.

શુભાશુભ કર્મોથી ઉત્પન્ન થતા હર્ષ, શોક, વિક્ષોભ, પ્રસન્નતા અને માનસિક અસંતુલન મનુષ્યના મન તથા શરીરમાં તીવ્ર પ્રતિક્રિયા પેદા કરે છે. હર્ષ પ્રત્યેની આસક્તિ અને શોકથી પેદા થતી દુઃખની અનુભૂતિ બન્ને મનુષ્યના મનને મોહિત કરી તેને વિવેકહીન બનાવી દે છે તથા તેનું પરિણામ હોય છે; ખોટાં કાર્યો અને ખોટી વિદ્યા, જેમનો અંત દુઃખ, દંદ, કલેશ, શોક વગેરેમાં જ થાય છે, પરંતુ જ્ઞાનનો પ્રકાશ મનુષ્યને આ બંને પ્રપંચોથી મુક્ત કરી આત્મસ્થિર, નિઃસ્પૃહી અને મુક્ત બનાવી દે છે. આ જ તથ્યની પુષ્ટિ કરતાં ગીતાકારે લખ્યું છે-

યથૈધાંસિ સમિદ્ધોગ્નિર્ભસ્મસાત્કુરુતેર્જુન |

જ્ઞાનાગ્નિ સર્વ કર્માણિ ભસ્મસાત્કુરુતે તથા ||

“હે અર્જુન ! જેમ પ્રજ્જ્વલિત અગ્નિ ઈંધનને

ભસ્મ કરી દે છે, તેમ જ્ઞાનરૂપી અગ્નિ સંપૂર્ણ શુભાશુભ કર્મોને બાળીને નષ્ટ કરી દે છે. જ્ઞાની કર્મમાં લિપ્ત અને આસક્ત થતો નથી પરંતુ તટસ્થ, નિઃસ્પૃહ અને નિષ્કામ ભાવથી પોતાના કાર્યમાં લાગ્યો રહ્યો છે. તેથી એ કર્મનાં બંધનોથી મુક્ત થઈ જાય છે.”

જ્ઞાન મનુષ્યના ચરિત્ર અને વ્યાવહારિક જીવનને ઉત્કૃષ્ટ બનાવે છે. જ્ઞાની શુભ કર્મ અને શુભ આચરણ કરી પોતાના આંતરિક અને બાહ્ય જીવનને પવિત્ર અને ઉત્કૃષ્ટ બનાવે છે. મહર્ષિ વ્યાસે લખ્યું છે - ‘જ્ઞાન જીવનના સત્યનું જ દર્શન કરાવતું નથી પરંતુ તે મનુષ્યને બોલવાનું તથા વ્યવહાર કરવાનું પણ શીખવે છે.’ સંત વિનોબા ભાવે કહે છે, “મનુષ્ય જેટલો જ્ઞાનમાં રૂબતો જાય છે તેટલો જ એ કર્મના રંગમાં રંગાય છે. જ્ઞાની પોતાનાં કર્મોને વધુ ઉત્કૃષ્ટતા સાથે કરી શકે છે પણ અજ્ઞાની નહીં.” કર્મને પોષણ આપતું જ્ઞાન જ વાસ્તવમાં સાચું જ્ઞાન છે. જે કર્મત્યાગ કે અકર્મણ્યતા તરફ પ્રેરિત કરે તે જ્ઞાન નહિ, અજ્ઞાન અને અવિદ્યા જ છે.

જ્ઞાનનું ધ્યેય સત્ય છે અને સત્ય જ આત્માનું લક્ષ્ય છે. જ્ઞાન મનુષ્યને સત્યનાં દર્શન કરાવે છે. ‘બહુનાં જન્મનામંતે જ્ઞાનવાન્ મામ્ પ્રપદ્યતે.’ અર્થાત્ ઘણા જન્મોના અંતમાં જ્ઞાની જ મને પામે છે. (ગીતા)

સ્વર્ગ અને નરક મનુષ્યના જ્ઞાન અને અજ્ઞાનનું પરિણામ છે. જ્ઞાની મનુષ્ય માટે આ સંસાર સ્વર્ગ છે. તે જ્યાં રહે છે ત્યાં સ્વર્ગીય વાતાવરણ બનાવી લે છે તો અજ્ઞાનીને ડગલે ને પગલે તેનાં દુષ્કૃત્યો અને કુવિચારોને કારણે નરક જેવી સ્થિતિનો સામનો કરવો પડે છે. આથી અજ્ઞાનમાંથી નીકળીને જ્ઞાનનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરવાની પ્રેરણા આપતાં વેદ ભગવાને કહ્યું છે-

“આરોહ તમસો જ્યોતિઃ ।”

“અજ્ઞાનાન્ધકારમાંથી નીકળીને જ્ઞાનના પ્રકાશ તરફ વધો.”

“કે તું કૃષ્ણ ત્ર કે તવે પેશોમર્યા આપેશસે ।

સમુષદરિભજાયથાઃ ।”

હે મનુષ્યો ! અજ્ઞાનીઓને જ્ઞાન આપતા અને કુરૂપને રૂપ આપતા વિદ્યા વગેરેથી પ્રકાશિત લોકો સાથે પ્રસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરો.” આ શબ્દોમાં મનુષ્યજીવનના એક મહત્વપૂર્ણ કાર્યક્રમ પર પ્રકાશ નાંખતા બતાવ્યું છે કે જીવનમાંથી અજ્ઞાનને હટાવી જ્ઞાનની સ્થાપના કરવામાં આવે અને પોતે મેળવેલા જ્ઞાનથી એ લોકોને મદદ કરવામાં આવે. જેમનું જીવન અજ્ઞાનની વિનાશ-કારિતાથી કુરૂપ થઈ ગયું છે અને જેઓ સદૈવ પોતાને દુઃખી, પીડિત અસહાયતાનો અનુભવ કરે છે.

જ્ઞાનની સાધના કરવી અને તે મુજબ આચરણ કરવું, પોતે મેળવેલા જ્ઞાનથી બીજાઓનું માર્ગદર્શન કરવું તેને જ્ઞાનયજ્ઞ કહેવામાં આવ્યું છે જેને સર્વોત્કૃષ્ટ બતાવતાં ગીતાકારે લખ્યું છે-

શ્રેયાનન્દવ્યમયાઘજ્ઞાત્ જ્ઞાન યજ્ઞઃ પરંતપઃ ।

સર્વ કર્માખિલં પાર્થ જ્ઞાને પરિસમપ્યેત ॥

“હે પરંતપ ! દ્રવ્યયજ્ઞથી જ્ઞાનયજ્ઞ શ્રેષ્ઠ છે કેમ કે જેટલાં પણ કર્મો છે તે બધાં જ્ઞાનમાં જ સમાપ્ત થાય છે. જ્ઞાનદાન સર્વોત્કૃષ્ટ પુણ્ય છે, શુભ કાર્ય છે.” પદાર્થ કે ધનસામગ્રીથી અમુક હદ સુધી જ કોઈની સહાયતા કરી શકાય છે અને લેનાર તેનો દુરુપયોગ કરીને ઊલટાનું પોતાનું નુકસાન જ કરી શકે છે, પરંતુ જ્ઞાનદાન મનુષ્યનું સ્થાયી રૂપથી ભલું કરે છે, તેને જીવન જીવવામાં મદદ કરે છે. આથી જ્ઞાનીને સૌથી મોટો વૃદ્ધ માનવામાં આવ્યો છે પછી ભલે એ ગમે તે ઉંમરનો કેમ ના હોય ?

ન તેન સ્થગિરો ભવતિ યેનાસ્ત્યં પલિતં શિરઃ ।

બાહ્યોપિ યઃ પ્રજ્ઞનાતિ તં દેવાઃ સ્થવિરં વિદુઃ ॥

(મહર્ષિ વ્યાસ)

“માથાના વાળ સફેદ થવાથી કોઈ વૃદ્ધ થતો નથી. બાળક હોવા છતાં પણ જો કોઈ જ્ઞાનસંપન્ન હોય તો તેને જ વૃદ્ધ માનવામાં આવે છે.”

શાસ્ત્રકારો અને બુદ્ધિશાળીઓએ જે જ્ઞાન અને શિક્ષણનો સંચય અને પ્રસારની આવશ્યકતા પર ભાર મૂક્યો છે તે આ સ્કૂલનું શિક્ષણ નથી. આને તો લૌકિક

જીવનને સગવડભર્યું બનાવવાની દૃષ્ટિએ પ્રાપ્ત કરવું જ જોઈએ, જે લોકો એની મેળે કરતા જ રહે છે. આનાથી લૌકિક જરૂરિયાતોનો એક અંશ જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. પરંતુ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ અને આત્મસંતોષ મેળવવા તથા બીજાઓને અજ્ઞાનના અંધકારમાંથી છોડાવીને સદાચાર અને શાંતિના માર્ગ પર ચાલવાની શક્તિ જે જ્ઞાનમાં છે એ લૌકિક નહિ, આધ્યાત્મિક જ્ઞાન છે.

આત્માની અમરતાનું, પરમાત્માની ન્યાયશીલતાનું અને માનવજીવનનાં કર્તવ્યોનું જેનાથી જ્ઞાન થતું હોય અને જેનાથી કુવિચારો તથા દુષ્કર્મો પ્રત્યે ઘૃણા અને સન્માર્ગ પર ચાલવાની પ્રેરણા મળતી હોય, તે જ જ્ઞાન છે. આ શિક્ષણ ઋષિઓએ ધર્મગ્રંથોના અક્ષય ભંડારોમાં પર્યાપ્ત માત્રામાં ભરી પોતાના વારસાના રૂપમાં આપણા માટે મૂક્યું છે. આ ધર્મજ્ઞાનનો વધુમાં વધુ પ્રસાર કરવો તે દરેક જ્ઞાનીનું કર્તવ્ય છે. જેઓ પોતે આવું કરી શકતા નથી તેઓ જ્ઞાનપ્રસાર સાહિત્ય લઈને તેમજ બીજી રીતે સહયોગ આપીને સહાયતા કરી શકે છે.

જ્ઞાનયજ્ઞનું પુણ્ય પણ પ્રાપ્ત કરો

જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું પોતાના માટે એક સત્કર્મ છે પરંતુ જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આપણે પોતાના જીવનને

સુંદર બનાવી શક્યા તેને બીજા લોકો સુધી પહોંચાડવું, તે જ્ઞાનથી બધા લોકોને વાકેફ કરાવવા તે જ્ઞાનયજ્ઞ છે. જ્ઞાનયજ્ઞની બે વિધિઓ હોઈ શકે છે; એક સત્સંગ બીજી સ્વાધ્યાય. આધુનિક પરિસ્થિતિઓમાં સ્વાધ્યાય જ સત્સંગનો પર્યાય થઈ ગયો છે; સાહિત્યના સ્વાધ્યાયથી દરેક સમયે, દરેક પરિસ્થિતિમાં અને કોઈપણ મહાપુરુષના સત્સંગનો લાભ મેળવી શકાય છે. જ્ઞાન સમયને અનુરૂપ હોવું જોઈએ. વર્તમાન પરિસ્થિતિઓમાં યુગાનુકૂળ જ્ઞાન જ ઉપયોગી હોય છે. યુગઋષિ પરમ પૂજ્ય પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય દ્વારા રચિત યુગસાહિત્ય એવું જ છે, જે આ યુગની સમસ્યાઓના સમાધાન માટે માનવમાત્રને સાચું માર્ગદર્શન આપવામાં પૂર્ણપણે સક્ષમ છે. આથી આપણા સૌની એ જવાબદારી છે કે આ જ્ઞાનને સાહિત્યના માધ્યમથી અથવા વાણીના માધ્યમથી લોકો સુધી પહોંચાડવામાં આવે. જો તમે આ પત્રિકા તથા યુગ સાહિત્યનો સ્વાધ્યાય કરતા રહ્યા હો તો શું તમને એવું લાગતું નથી કે આ જ્ઞાન બધા લોકો જાણી લે ? શું તમે આ જ્ઞાનયજ્ઞના પુણ્યકાર્યમાં પોતાનું કંઈક યોગદાન આપવાની ઈચ્છા રાખો છો ? તો જ્ઞાનયજ્ઞની યોજનાઓના સંબંધમાં વ્યવસ્થાપક, ગાયત્રી જ્ઞાનપીઠ, જૂના વાડજ, અમદાવાદ-૧૩ સાથે પત્રવ્યવહાર કરશો.

ભિક્ષુણી બગીચામાંથી સુગંધિત ફૂલો પસંદ કરીને લઈ આવી હતી. અર્ધખુલ્લાં નેત્રોથી પોતાના આરાધ્યને શોધતી એક વિશેષ દિશા તરફ એ જઈ રહી હતી. પગ ઝડપી ગતિએ ઊઠી રહ્યાં હતાં. રસ્તામાં જ્યાં પણ આંગળીઓથી ફૂલ સરકી પડતાં ત્યાં દિશાઓ મહેકી ઊઠતી, સૂકાં પાંદડાં મલકાવા લાગતાં. જેને શોધી રહી હતી તે મળી ગયું. ભિક્ષુણીએ ધ્યાનમગ્ન ભિક્ષુનાં ચરણોમાં બધાં ફૂલો મૂકી દીધાં. મસ્તક પણ એ જ શ્રદ્ધા સાથે ઝૂકી ગયું. ભિક્ષુએ આંખો ખોલી અને સંકોચાતા કહ્યું - “આ શું કર્યું?” ભિક્ષુણીએ સ્થિર વાણીમાં કહ્યું - “મારા ભગવાન માટે જે લાવી હતી તે તેને અર્પણ કરી દીધું.” ભિક્ષુની ચેતના તીક્ષ્ણ બની ગઈ અને એમણે કહ્યું - “તો શું તમે મારા માર્ગમાં અવરોધ બનશો?” ભિક્ષુણી બોલી, “નહિ. તમે તમારા રસ્તે ચાલો. મેં મારા ભગવાન બદલી નાંખ્યા છે અને બન્ને રસ્તાઓ ભેગા કરી રહી છું. પ્રેમમાં જુદાપણું હોતું જ નથી. નારી પ્રગતિના માર્ગમાં બાધક છે એમ સમજવું તે ભૂલ છે. એથી ઊલટું સત્ય એ છે કે આત્મિક પ્રગતિ તેના સહયોગથી હજી સરળ બની જાય છે.”

પ્રેરક વાર્તાઓ

સ્વાસ્થ્ય-દાન અણમોલ છે

ધણા સમય પહેલાંની વાત છે. એક વાર એક કલ્યાણક નામની વ્યક્તિએ ખૂબ તપ કર્યું. ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા માટે એણે જપ, તપ, પૂજા-પાઠ, દાન, ધર્મ, માનવ અને પશુસેવા બધું જ કર્યું. ભગવાન પ્રસન્ન થયા અને મનુષ્ય રૂપમાં એની સામે આવીને ઊભા રહ્યા.

તે એમના પગે પડી ગયો. એને ખૂબ જ પ્રસન્નતા થઈ. ભગવાને કહ્યું - “હું તારાથી ખૂબ જ પ્રસન્ન છું, ખાસ કરીને તારી માનવસેવાથી. જે લગનથી તેં દીનદુઃખીઓની સેવા કરી છે તેટલી કોઈ કરી શકતો નથી. તું શું ઇચ્છે છે, માગે તો સ્વર્ગનું રાજ્ય આપી દઉં.”

ભગવાન હું તો નાદાન છું, મને સમજમાં આવતું નથી કે શું માગું. આપ જે ઇચ્છો તે આપી દો.

ભગવાને કહ્યું - “વત્સ, વિદ્યા, ધન અને સ્વાસ્થ્ય એ દુનિયાની અમૂલ્ય વસ્તુઓ છે. તું એમાંથી એક માગી શકે છે. આ વરદાન હું તને આ જન્મ માટે જ નહિ, કેટલાય જન્મો માટે આપીશ.”

કલ્યાણકને કંઈ સમજમાં આવ્યું નહિ કે એ ત્રણમાંથી કયું વરદાન માગે ? એણે કહ્યું, “ભગવાન તમે મને આઠ દિવસનો સમય આપો. હું વિચાર કરીને કહીશ.”

સારું, હું આઠ દિવસ તારી અહીં જ, આ જ સ્થળે પ્રતીક્ષા કરીશ.

કલ્યાણક ઉછળતો-ફૂદતો શહેર તરફ જવા માટે નીકળ્યો. સૌ પ્રથમ એની મુલાકાત શેઠ ઘાસીરામ સાથે થઈ. એણે શેઠ પાસે સલાહ માગી કે, “વિદ્યા, ધન

અને સ્વાસ્થ્યમાં કઈ વસ્તુ મોટી છે ? એણે ભગવાન પાસે શું માગવું જોઈએ ?”

શેઠે કહ્યું - “તું એકદમ મૂર્ખ છે, કલ્યાણક, ભલા ધનથી મોટી કઈ વસ્તુ દુનિયામાં હોઈ શકે છે ? ધનથી એશઆરામ તથા દુનિયાની દરેક વસ્તુ ખરીદી શકાય છે.”

સારું કહીને કલ્યાણક આગળ ચાલવા લાગ્યો. આગળ એની મુલાકાત પંડિત વ્યાકરણાચાર્ય સાથે થઈ કલ્યાણકે હાથ જોડી વંદન કર્યાં અને પછી પોતાની વાત પંડિતજી આગળ કહી સંભળાવી. “પંડિતજી, હું ધર્મસંકટમાં પડી ગયો છું. આપ પરમ જ્ઞાની છો, મને બતાવો કે ધન, વિદ્યા અને સ્વાસ્થ્યમાંથી ભગવાન પાસે શું માગું ?”

પંડિત વ્યાકરણાચાર્ય ગંભીર સ્મિત સાથે બોલ્યા, “બેટા ! વિદ્યાથી મોટું વિશ્વમાં કશું જ નથી. વિદ્યાથી જ નામ અને યશ મળે છે. વિદ્યાધન એવું છે કે જે ક્યારેય ઓછું થતું નથી, ભલે ગમે તેટલું વાપરો. કલ્યાણક મનમાં વિચાર કરતો આગળ વધ્યો. છ દિવસ સુધી એ વિચાર કરતો રહ્યો. વિદ્યા અને ધનમાંથી એને કોઈપણ નાનું લાગતું નહોતું. આ બંને વિના જીવન નીરસ છે, તુચ્છ છે અને શું સ્વાસ્થ્ય એના વગર ચાલી શકે છે ? હા, ધન હશે તો ધણા દાસ-દાસીઓ રાખી લઈશ, તેઓ બધાં કામ કરશે.

અને વિદ્યા ! એનાથી નામ થશે, યશ મળશે. લોકો પંડિત કહેશે, મારો આદર કરશે. આ વિચારીમાં સાતમો દિવસ વીતી ગયો. આઠમા દિવસે સૂર્યોદય પહેલાં એ ઊઠ્યો અને નદીકિનારાના વન તરફ જવા નીકળ્યો. કલ્યાણક જ્યારે નદીકિનારાનું એક ખેતર

પાર કરી રહ્યો હતો ત્યારે એને હળ ચલાવતો એક ખેડૂત મળ્યો. છેલ્લી વાર એણે ખેડૂત પાસે સલાહ માગી — મિત્ર ! વિદ્યા, ધન અને સ્વાસ્થ્યમાંથી કોણ મોટું છે ? ખેડૂતે એને આશ્ચર્યથી જોતાં કહ્યું, “ભાઈ ! સ્વાસ્થ્યથી વધીને દુનિયામાં કશું જ નથી. તમે આ કેમ પૂછી રહ્યા છો ? મિત્ર, હકીકતમાં હું એક મોટી દ્વિધામાં પડી ગયો છું. મારે આજે જ ભગવાન પાસે એક વરદાન માગવાનું છે. આ વરદાન જન્મજન્માંતર માટે હશે. તેથી બધાની સલાહ લઈ રહ્યો છું, કોઈ કહે છે કે ધન મોટું છે, કોઈ કહે છે વિદ્યા અને તમે કહો છો કે સ્વાસ્થ્ય મોટું છે. હા ભાઈ ! હું સત્ય કહું છું. હું સ્વસ્થ છું, ત્યારે જ સૂર્યોદય પહેલાં ખેતરમાં કામ કરું છું. અનાજ પકવું છું, એ જ અન્નનું ભોજન પંડિત, જ્ઞાની, ધની, શેઠ બધાં કરે છે. એ અન્નમાંથી શક્તિ મેળવે કરી તેઓ ગુરુકુળ ચલાવે છે, વેપાર ચલાવે છે. હું કપાસ ઊગાડું છું. કપાસમાંથી કાપડ બને છે જેને પહેરી આપણે બધા ઠંડી અને ગરમીથી રક્ષણ મેળવીએ છીએ.

કલ્યાણક ખેડૂતના પગનો સ્પર્શ કરતાં બોલ્યો — બસ, બસ મિત્ર, હું સમજી ગયો કે વિશ્વમાં સ્વાસ્થ્યથી મોટું ધન કે વિદ્યા કશું જ નથી. હું ઈશ્વર પાસે આજે એ જ માંગીશ. આટલું કહી કલ્યાણક જ્યાં ભગવાન મનુષ્ય રૂપમાં તેની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા તે તરફ ભાગ્યો. કલ્યાણક આખું જંગલ ફરી વળ્યો પરંતુ એને ક્યાંય ભગવાન મળ્યા નહીં. થોડીવારમાં જ મનુષ્ય રૂપમાં ભગવાન પ્રગટ થયા અને બોલ્યા, “માગો કલ્યાણક શું ઈચ્છો છો ?”

“ભગવાન, તમે મને ખૂબ જ થકવી દીધો. તમને શોધવા માટે હું આખું જંગલ ખૂંદી વળ્યો.”

“હા, વત્સ, તેં આવવામાં મોડું કર્યું, તો હું મારું ખેતર ખેડવા જતો રહ્યો. જલદી માગ શું જોઈએ ? મારું ખેતર ચકલાઓ ખાઈ જશે.” કલ્યાણક હાથ જોડી બોલ્યો, “હવે મને કશું જ જોઈએ નહીં ભગવાન. હું

પણ તમારી સાથે ખેતર ખેડવા આવું છું. હું સમજી ગયો છું કે સ્વાસ્થ્યથી વધીને કોઈ ધન નથી. તમે મને એ જ આપેલું છે. એના બળ પર હું જપ-તપ, દાન, ધર્મ, પૂજા-પાઠ, માનવસેવા અને પશુસેવા કરું છું. મને જન્મજન્માંતર માટે ઉત્તમ સ્વાસ્થ્યનું જ વરદાન આપો.”

વિવેકનું મહત્વ

એક માણસ હતો. તેની પાસે એક અશર્કી હતી. એને અચાનક રૂપિયાની જરૂર પડી. એણે વિચાર્યું કે આ અશર્કી વેચીને રૂપિયા કેમ ન લઈ લઈએ એ અશર્કી લઈને બજારમાં ગયો. એણે એ અશર્કી એક વેપારીને બતાવી. અશર્કી સોનાની હતી. વેપારી એ જાણવા માગતો હતો કે આ માણસને અશર્કીની ઓળખ છે કે નહીં. વેપારીએ એ માણસને પૂછ્યું, “આ તમને ક્યાં મળી ?”

“ભાઈ, આ તો મારા પિતાએ મને આપી હતી.”

“ઓહ ! એટલે જ હું વિચારી રહ્યો હતો કે વાત શું છે ?”

“કેમ ! શું વાત છે ?” એ માણસે પૂછ્યું.

“આમાં મિલાવટ છે. અસલ સોનાની નથી.”

“તો પણ આની કિંમત કેટલી હશે ?”

“એ જ કોઈ પચાસ રૂપિયા.”

“બસ ?”

“સારું પંચોતેર લઈ લો.” વેપારી એને બેવકૂફ બનાવી અશર્કી ઠગવા માગતો હતો.

એ માણસે વિચાર્યું, ‘જો આ અસલ નથી, તો વેપારી પંચોતેર સુધી કેમ પહોંચી ગયો ?’

એને કંઈક વિચારતો જોઈ વેપારી બોલ્યો, “ચલો, સો રૂપિયા આપી દઉં.”

“નહિ ! સો તો બહુ ઓછા છે.”

“તે સવાસો આપી દઉં.”

“નહીં ! હવે હું આને ક્યાંક બીજે વેચીશ.”
આટલું કહીને એ માણસ જવા માટે નીકળ્યો.

વેપારી બોલ્યો, “જુઓ ! હું સવાસો રૂપિયાથી વધારે આપી નથી શકતો પરંતુ એટલું જરૂર બતાવી શકું કે આની કિંમત અઢીસો રૂપિયા છે. આથી ઓછામાં વેચશો નહીં.” એ માણસ વેપારીની ચાલમાં આવી ગયો. એ બજારમાં જ્યાં પણ ગયો ત્યાં અઢીસો રૂપિયાથી ઓછામાં વેચવા તૈયાર ન થયો. જેવું એ કહેતો કે — “શેઠજી, આ અશર્કી અઢીસો રૂપિયામાં લેશો ?” તરત જ શેઠને શક થઈ જતો કે આમાં જરૂર કોઈ વાત છે અને એ ના કહી દેતો. છેવટે એ ફરી એ જ વેપારીની દુકાન તરફ ચાલવા લાગ્યો. એ જ વખતે

એનો જૂનો મિત્ર મળી ગયો. વાતવાતમાં ઓછે અશર્કીવાળી વાત મિત્રને બતાવી. મિત્રે કહ્યું — “જે વ્યક્તિ પોતાનો વિવેક છોડી કોઈની વાતમાં આવી જાય છે એ અવશ્ય છેતરાઈ જાય છે. આ વાત તમે હંમેશાને માટે યાદ રાખજો.”

એ મિત્ર તેને એક શરારકની દુકાન પર લઈ ગયો. શરારકે અશર્કી જોઈ, પરખી. પછી બોલ્યો, “આની કિંમત હું પાંચસો રૂપિયા આપી શકું છું.” “ઠીક છે, આપી દો.” એ માણસે કહ્યું. પછી ઓછે મિત્ર તરફ જોયું, જાણે કહી રહ્યો હોય કે તમે ઠીક કહ્યું હતું. પોતાનો વિવેક ખોઈ કોઈની વાતમાં આવી જવાથી સર્વથા નુકસાન થાય છે.

માનવજીવનની વિશિષ્ટતા અને સાર્થકતા

ભગવાને મનુષ્યના રૂપમાં અસાધારણ ભેટ આપી છે, તો સાથે જ એ જવાબદારી પણ સોંપી છે કે એ વિભૂતિનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં આવે.

દુરુપયોગ કરવાથી તો અમૃત પણ ઝેર બની જાય છે. ધન-વૈભવ પણ એવી અનેક દુષ્પ્રવૃત્તિઓ શીખવાડે છે જે સ્વયંની બરબાદીની સાથે સ્વાસ્થ્ય, સમતોલન, યશ અને સહયોગ ઝૂંટવી લેવાનું નિમિત્ત-કારણ બનતી જાય છે. જીવધારીના માટે સૌથી મોટો સુઅવસર એ છે તે મનુષ્યજન્મ મેળવી શકે. તેમાંય ભાગ્યશાળી તેઓ છે જેઓ તેનો સદુપયોગ જાણે છે અને કરે છે. પેટ અને પ્રજનનની સુવિધા તો દરેક યોનિમાં છે. જેનો જેવો આકાર અને સ્વરૂપ છે તેને તે સ્તરની સુખ-સુવિધાઓ, સંવેદનાઓ પ્રાપ્ત કરવાનો સુઅવસર પણ છે. જો એટલું બની શકે તો સમજવું જોઈએ કે મનુષ્યજીવનની ગરિમાને સમજવામાં ભૂલ થઈ અને દિવસો એવી રીતે પસાર થઈ ગયા જેમ અન્ય પ્રાણીઓ પસાર કરે છે.

માનવજીવનની વિશેષતા એ છે કે તે પોતાના અંતઃકરણને, વ્યક્તિત્વને વિકસાવે અને એવાં પદ ચિહ્નો છોડે જેના પર પાછળથી ચાલનારા લોકોને પ્રગતિના પરમ લક્ષ્ય સુધી પહોંચવાની સુવિધા મળે. ટૂંકમાં, આ જ માનવીય આદર્શવાદિતા છે, જેને અપનાવવાથી આ સુયોગની સાર્થકતા પુરવાર થાય છે.

માદક દ્રવ્યોના સેવનનાં ઘાતક દુષ્પરિણામો

શું તમે જાણો છો :

- આપણા ગરીબ દેશમાં દર વર્ષે ચૌદ અરબ રૂપિયા નશાની હોળીમાં ફૂંકાઈ રહ્યા છે.
- ભારતમાં દર વર્ષે દોઢ લાખ લોકો ધૂમ્રપાનજન્ય રોગોથી પીડાય છે.
- ભારતમાં બાર લાખ છઠ્ઠાંશી હજાર એકર જમીનમાં ફેલાયેલાં જંગલો ૧૯૮૦ની સાલ સુધી તમાકુનો પાક લેવા માટે નષ્ટ કરવામાં આવ્યાં છે.
- દરરોજ ૨૦ સિગારેટ પીનાર વ્યક્તિ પોતાની ઉંમરનાં ૧૦ વર્ષ ઓછાં કરી લે છે.
- અમેરિકામાં મદ્યપાન કરનારાઓની સંખ્યા ૯૦ ટકા છે, જેમાં યુવકોની સંખ્યા સૌથી વધારે છે.
- ભારતમાં પાગલોમાં ૬૦ ટકા લોકો શરાબને કારણે પાગલ થયા છે.
- શરાબ પીનારાઓમાં ૨૭ ટકા મગજના રોગોથી, ૨૬.૯૬ ટકા ફેફસાંના રોગોથી તથા ૨૩.૩ ટકા અપચાથી મરી જાય છે.
- કેન્સરથી મરનારાઓમાં સિગારેટ પીનારા લોકોની સંખ્યા ન પીનારા લોકો કરતાં ૨૭ ગણી વધુ છે.
- દરરોજ ૨૦ સિગારેટ પીનારની નેત્રજ્યોતિ ૨૦ ટકા ઓછી થઈ જાય છે.
- જર્મનીમાં ૧૦થી ૧૮ વર્ષની ઉંમરના દરેક યુવકને શરાબ પીવાની ટેવ છે.
- ભારતમાં લગભગ ૧૫ ટકા લોકો રોજ શરાબ પીએ છે.
- દારૂડિયો પોતાની ઉંમરનાં ૨૦ વર્ષ આ વ્યસનનાં કારણે ઓછાં કરી લે છે.
- શરાબ પીવાથી દુર્ઘટના થવાના બનાવ ૭ ગણા અને મૃત્યુ થવાના બનાવ ૧૬ ગણા વધી જાય છે.
- દરેક પાંચ વ્યક્તિઓના મૃત્યુમાં એકનું કારણ તમાકુ છે.

- ભારતમાં લગભગ ૫૪૩૫ બાળકો દરરોજ ધૂમ્રપાન કરવાનું શીખે છે.
- દર વર્ષે દુર્ઘટનામાં ૫૮,૦૦૦ મૃત્યુ થાય છે, જ્યારે તમાકુથી ૧૦ લાખ મરે છે.
- સિગારેટ પીવાથી ૨૫ ટકાને હાર્ટએટેક, ૩૦ ટકાને કેન્સર તથા ૭૫ ટકાને અસ્થમાનો રોગ થાય છે.
- રોજ એક પેકેટ સિગારેટ પીનાર વ્યક્તિ દૈનિક ખર્ચને જો ૨૫ વર્ષ સુધી બેંકમાં જમા કરતો રહે તો એને ૩ લાખ ૫૦ હજાર રૂપિયા મળી શકે.
- ભારતમાં દરરોજ ૨૦૦ વ્યક્તિ ધૂમ્રપાન કરનારાઓ પાસે બેસવાથી મરે છે.
- ગુટખાના સેવનથી ભારતમાં ૧૩થી ૧૪ વર્ષની ઉંમરનાં બાળકોને પણ કેન્સર છે.
- વિશ્વમાં ૧૧૦ કરોડ લોકો ધૂમ્રપાનના વ્યસની છે.

- આ દુનિયા તમારાં કાર્યોની પ્રશંસા કરે છે તો એમાં કશું જ ખોટું નથી, ખતરો ત્યારે છે કે જ્યારે તમે પ્રશંસા મેળવવા માટે કોઈ કામ કરો છો.
- એ મૂર્ખ છે કે જેઓ પાપને પસંદ કરે છે અને દુઃખો ભોગવે છે. તમારા માટે બીજો રસ્તો મોજૂદ છે તે એ કે અડધું પેટ જમો, પરંતુ પાપ કર્મો પાસે ન જાવ.
- અનાચાર વિરુદ્ધ આપણો રોધ અને આકોશ પ્રયંસ રહેવો જોઈએ અને મિત્રો તથા સંબંધીઓ હોવા છતાં પણ તેમનો અસહયોગ અને વિરોધની નીતિ અપનાવવી પડશે.
- આત્માની પ્રગતિના માર્ગમાં ઉંમરનું ઓછું કે વધુ હોવું બાધક નથી. જરૂર ફક્ત પોતાના સંસ્કારોને જગાડવાની હોય છે.

ઈસ્લામમાં માંસાહારની મનાઈ છે

આજના યુગમાં વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણને કારણે માનવ-સભ્યતા તથા બુદ્ધિનો ઘણો વિકાસ થયો છે. મનુષ્ય જ્યાં સુધી તર્ક, પ્રમાણ, અનુભૂતિ, દૃષ્ટાંત દ્વારા તેની પ્રાસંગિકતા સમજી ન લે ત્યાં સુધી કોઈપણ તથ્યનો સ્વીકાર કરતો નથી. સમયની સાથે કોઈપણ વ્યવસ્થા, પરંપરા કે માન્યતાઓમાં વિકાર આવી શકે છે. એનાથી ધર્મ પણ બાકાત કેવી રીતે રહી શકે ? પરંતુ સજાગ, વિવેકશીલ, સમ્યક્, ચિંતનશીલ અને પ્રજ્ઞાવાન વ્યક્તિ જ એ વિકારોને દૂર કરવા માટે તત્પર થાય છે. હિંદુ પરંપરામાં પણ કોઈ વખતે યજ્ઞોમાં પશુબલિ, પતિના મૃત્યુ બાદ પત્નીનું સતી થવું વગેરેને ધર્મ માનવામાં આવતો હતો. હરિજનોને મંદિરમાં પ્રવેશ કરવાનો હક નહોતો, પરંતુ કેટલાક ધર્મસુધારકોએ જનચેતના જાગૃત કરી એવી પરંપરાઓ બંધ કરાવી.

ધર્મના પ્રતિપાદનમાં ધર્મગુરુઓની ભૂમિકા

ધર્મ સદૈવ લોકોની આસ્થા અને શ્રદ્ધાનો કેન્દ્ર રહ્યો છે. એ જીવનનિર્માણ તથા ઉત્થાન માટેની માનવપ્રેરણાનો સ્ત્રોત રહ્યો છે, પરંતુ એ ત્યારે જ શક્ય છે જ્યારે ધર્મના સિદ્ધાંતો વિવેક વિરોધી ના હોય. પ્રાણીમાત્રમાં પ્રેમ, મિત્રતા, સદ્ભાવના, સહયોગ, કરુણા તથા દયાના પોષક રહેલા છે. ધર્મની વ્યાખ્યા કરવામાં આપણા ગુરુઓની મુખ્ય ભૂમિકા હોય છે, કેમ કે તેઓ જ ધર્મનાં ગૂઢ રહસ્યોનું અધ્યયન કરી તથા એમને સમજી પોતાના અનુયાયીઓનું પથપ્રદર્શન કરે છે, પરંતુ ક્યારેક જ્યારે ધર્મગુરુ સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કરતી વખતે ધર્મની મૂળ ભાવનાઓ તથા પ્રાથમિકતાઓને ગૌણ બનાવી દે છે, તો ધર્મના નામ પર ન કરવા જેવાં કૃત્યો પણ માન્યતાઓ અને

પરંપરાઓનું રૂપ લઈ લે છે. ધર્માનુયાયીઓ શ્રદ્ધાને વશ થઈ તેનું આંધળું અનુકરણ કરે છે. જ્યારે કોઈ આચરણને ધર્મ કહી દેવામાં આવે છે તો ધર્માનુયાયીઓ માટે તે આવશ્યક કાર્ય બની જાય છે. તેમની આસ્થાઓ તે કાર્યો સાથે જોડાઈ જાય છે. જો કોઈ સજજન આવી ખોટી પરંપરા દૂર કરવાની પ્રયત્ન કરે તો મતાગ્રહ, ધર્માધતા તથા કટ્ટરતાને કારણે વેર, વિરોધ અને શત્રુતાનું વાતાવરણ બનવાની પ્રબળ સંભાવના રહે છે. તેથી સામાન્ય જનતાને ઈચ્છા ન હોવા છતાં એ પરંપરાઓનું પાલન કરવું પડે છે.

દયા ધર્મનું મૂળ છે

બધા ધર્મપ્રવર્તકોએ પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે દયા, કરુણા, પ્રેમ, વાત્સલ્ય, મિત્રતા, સહિષ્ણુતા અને ભાઈચારાનો ઉપદેશ આપ્યો છે. કોઈપણ ધર્મ નિર્દયતા, ક્રૂરતા, વિશ્વાસઘાત, દગાબાજી, સ્વાર્થ, અનૈતિકતા, અન્યાય વગેરેમાં વધારો કરવાની વાત કહેતો નથી. અન્ય પ્રાણીઓને દુઃખ આપવાની કે તેમના હકો છીનવી લેવાની પ્રેરણા આપતા નથી. બધા ધર્મો અહિંસાના પાલનને જરૂરી માને છે. દયાને ધર્મનું મૂળ કહેવામાં આવે છે. સંસારમાં એવો કોઈ ધર્મ નથી કે જેમાં કતલ, ક્રૂરતા અને હિંસાને માન્ય રાખવામાં આવી હોય. બધા ધર્મોમાં અહિંસાને સર્વોચ્ચ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે અને તેનું પૂર્ણ સમર્થન કરવામાં આવ્યું છે. સંસારના બધા મહાપુરુષો ન્યાય અને સમતા, શાંતિ અને કરુણા, અહિંસા અને માનવતાના પક્ષે રહ્યાં છે, તો ઈસ્લામ તેનો અપવાદ કેવી રીતે હોઈ શકે છે ? સ્વામી વિવેકાનંદે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું છે કે એ વિચારવું શેતાનનું કામ છે કે બધાં પશુઓ મનુષ્યો દ્વારા ઈચ્છા મુજબ મારવા અને ખાવા માટે બન્યાં છે. આ શેતાનનું શાસ્ત્ર છે,

પરમેશ્વરનો આદેશ હોઈ શકે નહિ. જો આ સનાતન સત્યને ધ્યાનમાં રાખી ઈસ્લામમાં પૂર્વગ્રહ વિના મનુષ્યનાં કર્તવ્યોમાં પશુઓ પ્રત્યે જે જે વાતો બતાવવામાં આવી છે તેમનાં ગૂઢ રહસ્યો તથા મર્મથી લોકોને વાકેફ કરવામાં આવે તો ધર્મના નામ પર પશુબલિના સંબંધમાં તેમના વિચારોમાં જરૂરથી પરિવર્તન આવશે. બલિદાન કે કુરબાનીની પ્રથાનો પ્રારંભ કેમ, ક્યારે અને કેવી રીતે થયો? તે પાછળની મૂળ ભાવનાઓ અને પરિસ્થિતિઓ કઈ હતી? શું આજના યુગમાં તેની તે ઉચિત છે અથવા પહેલેથી ચાલી આવતી પરંપરાઓનું માત્ર પાલન કરવાનું છે? કુરબાની કોની કરવી જોઈએ? બૂરાઈઓની કે સારાપણાની, દુર્ગુણોની કે સદ્ગુણોની? પશુ પ્રવૃત્તિઓની કે માનવીય ગુણોની? શું ધર્મના નામે બેસહારા, મુંગાં, મુક પશુઓની કુરબાની ન્યાયસંગત છે? જે પ્રાણ આપણે આપી શકતા નથી તેને લેવાનો આપણને શું અધિકાર છે? ખુદા આ દુનિયામાં કોઈ પ્રાણીની કુરબાનીનો ભૂખ્યો નથી. એ તો બધાને શાંત, સુખી, પ્રસન્ન, તનાવરહિત જોવા ઈચ્છે છે. એ પોતાની ખુશી માટે કોઈ પ્રાણીની બલિ કેમ ચાહશે? દરેક બુદ્ધિમાન, ચિંતનશીલ, ન્યાયપ્રિય, વિવેકવાન, ધાર્મિક માટે ચિંતનનો વિષય છે

પશુઓ માટે ઈસ્લામી દૈષ્ટિકોલ

ઈંગ્લેંડની શાહજહાન મસ્જિદના ભૂતપૂર્વ ઈમામ “અલ હાફિજ વશીર અહમદ માજરી”એ તેમના પુસ્તક “જાનવરોં કે બારે મેં ઈસ્લામી નજરિયા”માં કુરાને પાકમાંથી સૌથી વધુ તથા હદીસમાંથી લગભગ ૫૦ જુમલાઓના માધ્યમથી સ્પષ્ટ કર્યું છે કે પશુઓ સાથેનો વ્યવહાર કરુણાસભર, સ્નેહપૂર્ણ અને સન્માનજનક હોવો જોઈએ. જો દુનિયાના તમામ ધર્મો મસ્જિદો, ગિરજાધરો, ગુરુદ્વારાઓ, પ્રાર્થના અને સાધનાસ્થળોથી ધર્મગુરુઓ પોતપોતાના શિષ્યોને સાચી

સલાહ, તાલીમ અને માર્ગદર્શન આપે કે પશુઓ સાથે મનુષ્યનો વ્યવહાર કેવો હોવો જોઈએ તો સરકાર અને પૂર્વગ્રહી લોકો સામે વાસ્તવિકતા પ્રગટ થઈ જાય તેવી ઘણી શક્યતાઓ છે.

ઈસ્લામમાં રહેમ (દયા-કરુણા)ને પ્રધાનતા

કુરાને મજીદ મુજબ જે મનુષ્ય ઈન્સાનીયત (માનવતા) અને નેકીને ભૂલી જાય છે તે આદમીના રૂપમાં હેવાન હોય છે. આવા લોકો પાસે દિલ તો હોય છે પણ એહસાસ નહિ. મગજ તો હોય છે પણ ચિંતન નહિ. આંખો હોવા છતાં તેઓ જોઈ શકતા નથી. કાન હોવા છતાં પણ સાંભળી શકતા નથી. ખુદાએ મનુષ્ય માટે રહેમ, ખ્યાર અને ઈન્સાફને સૌથી જરૂરી બતાવ્યો છે, જેનું પાલન અનિવાર્ય છે. એમણે કહ્યું કે મધમાખી સમાન બનો. તે જે ખાય છે તે પાક છે. જે બનાવે છે તે મીઠું મધ છે અને જે ફૂલ કે ડાળખી પર બેસે છે તે તૂટતી પણ નથી. ઈસ્લામમાં કોઈપણ નુકસાનના બદલામાં બદલો લેવાની કે સર્વનાશ કરવાની સખત મનાઈ છે. પાક રસૂલ તો જંગલી પશુઓનાં ચામડાંના ઉપયોગનો નિષેધ કરે છે.

ઈસ્લામમાં પશુઓ પરનો અત્યાચાર

અનુચિત

કુરાન મજીદમાં અલ્લાહ તાલા ફરમાવે છે, “જાનદારને જીવવાનો અને દુનિયામાં રહેવાનો બરાબરનો અને પૂરો હક છે. જે કોઈ ખુદાએ પેદા કરેલી વસ્તુઓ અને પ્રાણીઓ સાથે રહેમ કરે છે, તે પોતાના ઉપર રહેમ કરે છે.” તેથી બધાં પ્રાણીઓ પર દયા કરો. કેમ કે ખુદાએ તમારા પર ઘણી મહેરબાની કરી છે. પશુઓને મારવું અને ખેતીની તબાહી કરવી તે જમીનમાં ખરાબી ફેલાવે છે અને અલ્લાહ આવી ખરાબીને પસંદ કરતો નથી. રસૂલુલ્લાહે પશુઓને ચીરવા કે ઓળખવા માટે ગરમ વસ્તુથી એમના પર નિશાની લગાડવાની સખતપણે મનાઈ કરી છે. એક

વાર એમણે એક ગધેડો જોયો જેના ચહેરા પર નિશાની માટે અગ્નિનું ચિહ્ન કરવામાં આવ્યું હતું તો રસૂલુલ્લાહ ખૂબ જ ક્રોધિત થયા અને કહ્યું - “જેણે પણ આ કાર્ય કર્યું છે એ ખુદાના આશીર્વાદથી વંચિત રહેશે.”

જ્યારે પાક નબી ઈસવી સન ૬૨૨માં મક્કા મદીના ગયા ત્યારે એમણે જોયું કે ત્યાં લોકો ઊંટની પીઠનો ઊંચો ભાગ અને ઘેટાંની પૂંછ કાપી નાખતા હતા. પાક રસૂલે આ જંગલી પ્રથાને બંધ જ કરી નહીં, પરંતુ આવાં કૃત્યોને અધમ ગણાવ્યાં.

ઇસ્લામમાં પશુઓના અધિકારોનું રક્ષણ

ઇસ્લામી ઉસૂલ (સિદ્ધાંત) બતાવે છે કે પશુઓના જે હકો છે, જે એમને કુદરતે આપ્યા છે, તેનાથી પશુઓને વંચિત રાખવાં તે ખૂબ જ મોટો અને સંગીન અપરાધ છે. ખુદાની નજરમાં એને સખતમાં સખત સજા આપવી જોઈએ. મનુષ્ય પશુઓ પાસેથી કામ લઈ શકે છે, પરંતુ પ્યાર અને રહેમ સાથે, કેમ કે પશુઓ તેમના બચાવ માટે કશું જ બોલી શકતાં નથી.

કુરાનમાં માંસાહારનો નિષેધ

કુરાને હકીમની સૂરત અલહજ ૩૨:૨૨ માં સ્પષ્ટ કર્યું છે કે ખુદા સુધી નથી પશુઓનું માંસ પહોંચતું કે નથી એમનું લોહી પહોંચતું. ખુદા સુધી ફક્ત મનુષ્યનો ત્યાગ અને રહેમ પહોંચે છે. લોહીના ઉપયોગની મુસ્લિમો માટે સંપૂર્ણપણે મનાઈ છે. આ કારણથી જ ઈસ્લામિક મેડીકલ એસોસીએશનના પ્રતિનિધિ ડૉ. એ. એમ. કાલમે માંસાહારને કુરાનના કાયદાનું સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન કહ્યું છે. તેથી જે લોહીથી બચવા ઈચ્છે તે માંસાહારી કેવી રીતે હોઈ શકે છે ? સમ્રાટ અકબરે પણ દીન-એ-ઈલાહી (ઈસવીસન ૧૫૮૧)માં સ્પષ્ટ કહ્યું છે, ‘બધા પ્રકારની પશુ હિંસા પાપ છે.’

ઇસ્લામમાં પશુઓ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ

રસૂલુલ્લાહે એક સ્થળે બતાવ્યું છે કે એક વેશ્યાએ ભીષણ ગરમીના દિવસોમાં એક કૂતરો જોયો જે તરસને

કારણે પોતાની જીભ કાઢી આસપાસ ચક્કર લગાવી રહ્યો હતો. એ સ્ત્રીએ પોતાનો મોજો કૂવામાં નાખી પલાળ્યો અને તેને નીચોવી કૂતરાને પાણી પીવડાવ્યું. આ પુણ્યથી ઈશ્વરે તેના બધા પાપો માફ કરી દીધા.

પાંચ વખતની નમાજ મુસલમાનો માટે પાંચ ફરજોમાંની એક છે. રસૂલુલ્લાહના સાથીઓ કહેતા હતા કે રસૂલે પાક તેમની નમાજમાં મોડું કરતા હતા, પરંતુ પહેલાં પોતાનાં પશુઓને ખવડાવીને તેમની દરેક જરૂરિયાતો પૂરી કરતા હતા. ઈસ્લામ ધર્મમાં પશુઓ પ્રત્યેની કડુણા, દયા, પ્રેમ, અનુકંપાથી ભરેલા આવા અગણિત દૃષ્ટાંતો જોવા મળે છે. તેમ છતાં તેમના અનુયાયીઓ અજ્ઞાનતાવશ ધર્મના નામ પર પશુઓની બલિ ચડાવે તે કેટલું તર્કસંગત, ન્યાયોચિત કે વિવેકપૂર્ણ છે ? આથી તેનો પૂર્વગ્રહ છોડી વ્યાપક તથા અનેક દૃષ્ટિકોણથી સમ્યક્ ચિંતન જરૂરી છે. દુઃખ આપવાથી દુઃખ મળે છે. કોઈપણ જીવ પોતાની ઈચ્છાથી બેમોત મરવા નથી ઈચ્છતો. જેને ખવડાવી પિવડાવી પાળ્યું હોય તેની હિંસા તો વિશ્વાસઘાત છે. પોતાની બુદ્ધિબળનો દુરુપયોગ છે. આની પાછળ વ્યક્તિની સ્વાદલોલુપતાની ભાવના જ મુખ્ય લાગે છે.

પશુબલિ પર સમ્યક્ ચિંતન જરૂરી

ઘણા અહિંસાપ્રેમીઓ પશુઓની કુરબાની આપતા નથી, પરંતુ તેઓ આ પ્રવૃત્તિને સારી ન માનવા છતાં પણ સચ્ચાઈને લોકો સામે પ્રગટ કરવાનું સાહસ એકદું કરી શકતા નથી. આપણા ઘણા મુસલમાન ભાઈઓને ન ચાહવા છતાં પણ લોકલાજ તથા પ્રચલિત માન્યતાઓને માન આપવા માટે પશુબલિ આપવી પડે છે. પોતાના સંસ્કારો, માન્યતાઓ અને પરંપરાઓની ભાવના, ઉદ્દેશ તથા રહસ્યને સમજયા વિના તેમને બદલવી કે છોડવી તે એટલું સરળ નથી. સૌપ્રથમ સત્ય જાણવાની આપણી દૃઢ જિજ્ઞાસા (Intention) હોવી જોઈએ. તે ઉપરાંત દૃઢ નિશ્ચય (Firm Determina-

tion) કરી તેને આચરણ (Implementation)માં ઉતારવાનો પ્રયાસ કરવાની પોતાની માનસિકતા તૈયાર કરવી પડશે. ત્યારે જ આપણે સાચું આચરણ કરી શકીશું. મુસ્લિમ ધર્મગુરુઓની એ વિશેષ જવાબદારી બની જાય છે કે તેઓ પોતાના અનુયાયીઓને વાસ્તવિકતાનો બોધ કરાવે. કરવાયોગ્ય-ન કરવાયોગ્ય, ભક્ષ્ય-અભક્ષ્ય, ઉચિત-અનુચિત, કરુણા-ક્રૂરતા, દયા-નિર્દયતા, મિત્રતા-ઘૃણા, પ્રેમ-વૈમનસ્ય અને હિંસા-અહિંસામાંથી કોને પસંદ કરે? કોને પ્રાથમિકતા આપે? તેનું વ્યાપક દૃષ્ટિકોણથી સમ્યક્ ચિંતન કરવું. ન્યાયોચિત, તર્કસંગત, પ્રાસંગિક તથા પ્રકૃતિના શાશ્વત સિદ્ધાંતોની નજીક શું છે તેનો પોતાના વિવેક, બુદ્ધિ અને પ્રજ્ઞા દ્વારા નિર્ણય કરવો. આ પ્રથાથી કરોડો

અહિંસાપ્રેમી ઇન્સાનોના મનમાં પશુઓના બલિને કારણે દુઃખ, પીડા, વ્યથા, તનાવ, બેચેની, પરેશાની તી નથી થતી ને? તેનું ઈદ જેવાં પ્રેમ, ભાઈચારા અને સદ્ભાવનાનો સંદેશ આપનાર પાવન પર્વ પર દરેક મુસલમાન ભાઈએ પણ ચિંતન કરવું જોઈએ. ધર્મના સિદ્ધાંતો સદૈવ સનાતન તથા શાશ્વત હોય છે, પરંતુ પ્રચલિત પરંપરાઓ દેશ, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનાના પ્રભાવથી બદલી શકાય છે. પશુઓના કતલની માન્યતા રૂઢ પરંપરા છે ધર્મ નહિ, જેનો આપણે વિવેક રાખવાનો છે. તમે જ વિચારો કે તમારે શું કરવાનું છે? ખુદાના આદેશોનું પાલન કરવું કે માત્ર પ્રચલિત માન્યતાઓનો નિર્વાહ. ફેંસલો પોતે જ કરો.

જંગલમાં એક વૃક્ષ સાથે લપટાયેલી લતા પણ ધીરે ધીરે વધીને વૃક્ષની ઊંચાઈ સુધી પહોંચી ગઈ. વૃક્ષનો સહારો લઈ તેણે વિકસવાની શરૂઆત કરી દીધી. વેલને આમ વિકસતી જોઈ વૃક્ષને અહંકાર થઈ ગયો કે હું ન હોત તો આ વેલ ક્યારની નષ્ટ થઈ ગઈ હોત. એણે ધમકાવતાં કહ્યું – “ઓ વેલ ! હું જે કંઈ કહું તેનું પાલન કર, નહીં તો તને મારી ભગાડી દઈશ.” એ વેલને ધમકાવતો જ હતો કે બે વટેમાર્ગુઓ ત્યાંથી નીકળ્યા. એક બોલ્યો, “ભાઈ ! આ વૃક્ષ કેટલું શીતળ અને સુંદર છે. આના પર કેવી સુંદર વેલ ફાલેલી છે. આવો, અહીં થોડો વિશ્રામ કરી લઈએ.” પોતાનું બધું મહત્ત્વ વેલને લીધે છે એ સાંભળી વૃક્ષનું બધું અભિમાન નષ્ટ થઈ ગયું. એ દિવસથી તેણે વેલને ધમકાવવાનું બંધ કરી દીધું.

કથાનો મર્મ સમજાવતાં સંત બોલ્યા – “ભક્તો ! સ્ત્રી સાથે જોડાઈ જવાથી જ પુરુષનું મહત્ત્વ છે. બન્ને એકબીજાના સહયોગી-સહચર છે. એમાંથી કોઈ એકને ઊંચ કે નીચ માનવા જોઈએ નહિ.”

સાધનાનાં વિધનો

સંસારમાં અનેક પ્રકારની લૌકિક-પારલૌકિક સાધનાઓ છે. કોઈ પણ કાર્યમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવા સુધીની જે મંજિલ છે, તે સાધના કહેવાય છે. આ સાધનામાં જો કોઈ વિઘ્ન આવે તો ઉદ્દેશ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે અને સફળતા મળતી નથી. જો તમે કોઈ મહત્ત્વપૂર્ણ કાર્ય કરી રહ્યા હો અને એમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવાની મનથી ઈચ્છા હોય તો તમારે એ વિઘ્નો અને બાધાઓથી બચવું પડશે, જે માર્ગને કાંટાળો બનાવી દે છે. વિદ્યાધ્યયન, અન્વેષણ, કોઈ મહાન કાર્ય પૂરું કરવું, દૈવી સાધના કે ઈશ્વરપ્રાપ્તિ વગેરે કોઈ લક્ષ્ય તમે નક્કી કર્યું હોય તો સાધનાનાં વિઘ્નોથી પણ પરિચિત થવું જરૂરી છે. નીચે એ વિઘ્નોની માહિતી આપવામાં આવી છે.

૧. સ્વાસ્થ્યનો અભાવ : સ્વાસ્થ્ય ખરાબ હોય તો કોઈ કાર્ય સારી રીતે થઈ શકતું નથી. રોગથી પીડાતું અને નિર્બળ શરીર મનુષ્યજીવન ધારણ કરી રાખવાનું કાર્ય જ મુશ્કેલીથી કરી શકે છે, તો ભલા એ અન્ય સાધનાઓ કેવી રીતે કરશે? સાધના માટે સ્વસ્થ રહેવાની જરૂર છે. સૂવાનો, કામ કરવાનો, ખાવાપીવા વગેરેનો એવો નિયમ રાખવો જોઈએ કે જેથી સ્વાસ્થ્ય બગડી ન જાય. પ્રકૃતિસેવન, નિયમિત વ્યાયામ તથા આસનોથી સ્વાસ્થ્યને ઘણો લાભ મળે છે.

૨. ખાવાપીવામાં અસંયમ : આહારની અશુદ્ધતા તથા અસંયમથી શારીરિક અને માનસિક રોગ પેદા થાય છે. અન્નથી જ મન બને છે. તામસી અને અનિયમિતતાથી કરેલું ભોજન ચિત્તમાં ચંચળતા અને દુષ્ટ વિચારો પેદા કરે છે. પરિણામે બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થવા લાગે છે અને કોઈ કાર્ય પૂર્ણ કરી શકાતું નથી. તીક્ષ્ણ મસાલાયુક્ત, ગરમ, લૂખો, વાસી, જૂઠો, અપવિત્ર, ગરિષ્ઠ અને અનીતિથી કમાયેલું ભોજન તામસી છે, એનાથી બચવું જોઈએ. માદક દ્રવ્યોથી દૂર રહેવું

જોઈએ. બને ત્યાં સુધી સાદું, સાત્ત્વિક, રસવાળું અને પૌષ્ટિક ભોજન ભૂખ હોય તેના કરતાં ઓછી માત્રામાં જ લેવું જોઈએ.

૩. શંકા : સફળતા લોકો સમજે છે તેટલી સરળ નથી. જ્યારે સાધારણ કાર્યોમાં મુશ્કેલીથી સફળતા મળે છે, તો મહાન કાર્યોમાં એના કરતાં વધુ મુશ્કેલીઓ આવે છે. ક્યારેક એ એટલી વધી જાય છે કે તેમનું સ્વરૂપ અસફળતા જેવું જ લાગે છે. આ બધાં વિઘ્નોને દૂર કરનારી જો કોઈ વસ્તુ હોય તો એ અતૂટ શ્રદ્ધા અને દૃઢ વિશ્વાસ જ છે. કોઈ કામ કરતી વખતે મત્તમાં જો શંકા પેદા થતી રહે, સફળતા વિશે જો વારંવાર મન આશંકાઓથી ભરાયેલું રહે, તો અવિશ્વાસ વધતો જશે અને તે પ્રમાણે કાર્ય કરવાની ક્ષમતા નષ્ટ થતી જશે. અલ્પશક્તિથી કઠિન કાર્યો પૂરાં થઈ શકતાં નથી. આ રીતે શંકાનું નિશ્ચિત ફળ અસફળતા હોય છે. જે કામ કરવું હોય તે પૂર્ણપણે તથા પૂરતો સમય ફાળવીને વિચાર કરી કરો; પરંતુ જ્યારે શરૂઆત કરો ત્યારે બધી શંકાઓને ફેંકી દો અને મશીનની જેમ કામમાં જોડાઈ જાવ. તો જ એ પૂર્ણ થઈ શકશે.

૪. સદ્ગુણનો અભાવ : દરેક વિષયનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મનુષ્ય આપમેળે જ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. તેને એ વિષયમાં વધુ જાણકારી પ્રાપ્ત કરવાની હોય છે. આમ તો દરેક વિષય પર જુદીજુદી રીતે મંતવ્યો આપનાર ઘણા લોકો છે, પરંતુ એમના પથપ્રદર્શનમાં ખતરો છે, કેમ કે જેણે પોતે રસ્તો જોયો નથી એ બીજાને શું બતાવશે, અનુભવી, નિઃસ્વાર્થ અને ઉદાર શિક્ષકની પસંદગી મુશ્કેલ છે, પણ જે આ કાર્યમાં સફળ થાય છે તે પોતાના ઉદ્દેશમાં સફળ જ થાય છે. કેટલાક આમતેમ કંઈક જાણી તેના જ આધાર પર પોતાનું કાર્ય શરૂ કરી દે છે. તેઓ કઠિન પ્રસંગ આવે ત્યારે ગભરાઈ જાય છે અને પોતાને મુશ્કેલીમાં મૂકી દે છે. એટલામાટે

જ ઉચિત છે કે સત્ = સાચા, ગુરુ = શિક્ષક. સાચા શિક્ષકની શોધ કરવામાં આવે. જો એ આસાનીથી મળી ન શકે તો ઉતાવળમાં અલ્પજ્ઞાન ધરાવતી વ્યક્તિઓને પોતાનો માર્ગદર્શક ન બનાવો. મહાપુરુષોના લખાણનો સત્સંગ કરો અને તેમને પોતાનો શિક્ષક બનાવો, જેઓ ખૂબ જ દૂર હોય કે ગુજરી ગયા હોય, પરંતુ તેમની અમરવાણી પુસ્તકો દ્વારા તમને સહેલાઈથી પ્રાપ્ત થાય છે.

૫. નિયમ મુજબ વર્તવાનો અભાવ : નિયત સમયે સૂવું, ઊઠવું, બેસવું, ખાવું, પીવું વગેરે કામ કરવામાં ખૂબ જ સહાયક થાય છે. તમારે જે કામ કરવાનાં છે તેમને નિયમપૂર્વક કરો. દરરોજ થોડો સમય પણ જો નિયમપૂર્વક લગાડવામાં આવે તો થોડા દિવસોમાં જ ઘણું કામ થઈ જાય છે, પરંતુ એક દિવસે બહુ કામ કર્યું અને બીજા દિવસે બિલકુલ કર્યું નહિ તો કોઈ વિશેષ થશે નહિ. એક દિવસનો અભ્યાસ બીજા દિવસે ભૂલી જશો, તેથી દૈનિક જીવનનાં કાર્યો તથા વિશેષ પ્રોગ્રામ માટે સમય નક્કી કરી લો અને અનિવાર્ય કારણ વિના તેને કોઈપણ રીતે છોડશો નહિ.

૬. પ્રસિદ્ધિ : યશ બહુ સુંદર વસ્તુ છે. તેને દરેક જણ ઇચ્છે છે. પરંતુ કેટલાક લોકો યશને મુખ્ય અને કામને ગૌણ બનાવી દે છે. પરિણામે તેમનાં બધાં કાર્યો યશ માટે હોય છે. યશ તો મહાન કાર્યોની છાયા છે, જે સદાય સાથે રહે છે. છાયાની પાછળ દોડવાથી તે દૂર થતી જશે, પરંતુ તેના તરફથી મોઢું ફેરવી લેશો તો એ પાછી ફરશે. સાચા હૃદયથી સંગીન કાર્ય કરો, પ્રસિદ્ધિની ઇચ્છા કરશો નહિ, એ તો એનીમેળે મળવાની જ છે.

૭. કુતર્ક : પોતાને બુદ્ધિમાન સમજતા લોકો વાતવાતમાં વાદવિવાદ અને તર્કથી કામ લેતા હોય છે. એમના તર્ક એટલાં વધી જાય છે કે વાદવિવાદ વગર એક ડગલું પણ આગળ વધવા ઇચ્છતા નથી. તર્ક જોકે સારી વસ્તુ છે, તેનાથી સારાનરસાંને ઓળખવામાં મદદ થાય છે, તેમ છતાં તેના મૂળમાં શ્રદ્ધા હોવી જરૂરી છે. તર્ક માટે કરવામાં આવતો તર્ક હકીકતમાં કુતર્ક છે.

આપણા રીતરિવાજો, સામાજિક નિયમો, ધર્મવ્યવસ્થા અને ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ એમાં કોઈ તર્ક સ્વીકાર કરી શકતું નથી. તે ઉપરાંત તર્ક ઉપર તર્ક છે. એક તર્કના એટલાં બચ્યાં હોઈ શકે છે કે તેમને જોઈને “હતપ્રભ” થવું પડશે. અંતે શ્રદ્ધાના આધારે જ શાંતિ મળશે. એટલા માટે કુતર્કોનો ત્યાગ કરો, પોતાના આત્માનો પોકાર સાંભળો. સદ્બુદ્ધિથી એના પર વિચાર કરો અને શાંત મગજથી તેના પર દૃઢતાપૂર્વક આગળ વધો. તમારો માર્ગ સુગમ થઈ જશે.

૮. આળસ : ખિન્નતા, ઉપેક્ષા અને નિરાશાની ભાવનાઓના મિશ્રણથી આળસ પેદા થાય છે. આ આળસ અત્યંત તામસી અને નીચ કર્મોથી પણ નીચી છે. જે ક્રિયાશીલ છે તે જો આજે ખરાબ કર્મો કરતો હોય તો કાલે સારાં કર્મો પણ કરી શકે છે, પરંતુ જેના મન અને શરીરને આળસે ઘેરી લીધો હોય તે શ્વાસ લેતું મડદું છે. પૃથ્વીનો ભાર વધારવા સિવાય તેનું કોઈ પ્રયોજન નથી. તેના મનમાં સારા વિચારો ઊઠી શકતા નથી. આળસનું મુખ પતન તરફ છે, જે તેને નીચ યોનિઓમાં લઈ જાય છે. જૈણે આળસ અપનાવી લીધી તેણે પોતાના સૌથી મોટા અને અત્યંત ભયંકર શત્રુને ઘરમાં વસાવી લીધો છે. સફળતા આવી વ્યક્તિને સો ગાઉ દૂરથી નમસ્કાર કરે છે. તમે પોતાના જીવનને નષ્ટ થવા દેશો નહિ. તેને ક્રિયાશીલ રાખવા ઇચ્છતા હો તો આપણી અંદર સ્ફૂર્તિ, લગન અને કામમાં લાગ્યા રહેવાની ધૂન દરેક સમયે રહેવી જોઈએ.

૯. થોડામાં સંતોષ : આ અવગુણ ક્ષુદ્ર હૃદય દર્શાવે છે. દરેક સ્થિતિમાં સંતુષ્ટ રહેવું તે મનનો દૈવી ગુણ છે, માનસિક શાંતિ માટે તેની જરૂર છે, પરંતુ આ વાત કામ કરવાની વાતમાં ઉતરી આવે તો સમજવું જોઈએ કે આનું કારણ કાં તો આળસ છે અથવા ક્ષુદ્ર હૃદયતા છે. એક પુસ્તક વાંચીને, એક મિનિટ ભજન કરીને અને થોડો શ્રમ કરીને થોડા પૈસા કમાઈને જે સંતુષ્ટ થઈ જાય છે એ સંતોષી નહિ પણ અકર્મણ્ય છે. કામ જેટલું વધુ થઈ શકે તેટલું કરવું જોઈએ અને પોતાના ઉદ્દેશ મુજબ ઊંચામાં ઊંચી સીડી સુધી પહોંચવાનો

પ્રયત્ન ચાલુ રાખવો જોઈએ.

૧૦. વાસના : જાતજાતનાં ઈન્દ્રિયસુખોમાં મન લલચાવું અને તેમના સંબંધમાં દિવાસ્વપ્નો જોતા રહેવું તે મનુષ્યજીવનની સાર્થકતા વિશે એક મોટામાં મોટું વિઘ્ન છે. ઈન્દ્રિયોનાં સુખ અતૃપ્ત છે, જેમ જેમ તેમને પૂરાં કરવામાં આવે છે તેમ તેમ એ આગ ભડકે છે અને સાથે જ શરીર તથા મનને પણ બાળતી રહે છે. સ્વાદિષ્ટ ભોજન, શિષ્નેન્દ્રિય પરાયણતા, તમાશા જોવામાં રુચિ વગેરેનાં પ્રલોભનો મનને પોતાનો દાસ બનાવી લે છે અને બીજા કોઈ મહાન કાર્ય તરફ જવા દેતાં નથી જો જા્ય તો વારંવાર પાછો વાળે છે. જેનું મન વારંવાર હટી જતું હોય તો સમજવું કે ઈન્દ્રિયસુખો તેને વારંવાર બહેકાવી રહ્યાં છે. તમારે કોઈ અપેક્ષા પૂર્ણ કરવી હોય તો ઈન્દ્રિયસુખોનો ત્યાગ કરી દો, કેમ કે એમને જેમ જેમ તૃપ્ત કરતા જઈએ તેમ તેમ ઉગ્ર રૂપ ધારણ કરી, તે ઊલટા ખાવા દોડશે અને છેવટે પોતાના વશમાં કરીને નષ્ટ કરી નાંખે છે.

૧૧. બ્રહ્મચર્યનો અભાવ : પ્રાણશક્તિ, સ્ફૂર્તિ, વૃદ્ધિ અને શોધપૂર્ણ વસ્તુઓ વીર્યથી જ બને છે. તેથી તેને અમૂલ્ય રત્ન સમજીને પ્રાણ કરતાં પણ તેનું રક્ષણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શરીર અને મનનું સ્વાસ્થ્ય વીર્યશક્તિથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. આથી ક્ષણિક ઈન્દ્રિયસુખ માટે તેને નષ્ટ કરવું તે ધૂળને બદલે હીરો વેચવા સમાન છે. અખંડ બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરો. જો વિવાહિત હો તો કેવળ સંતાન પેદા કરવાના ઉદ્દેશથી ધર્મપૂર્વક તેનો ઉપયોગ કરો. આનાથી તમારી શક્તિ સુરક્ષિત રહેશે.

૧૨. સુસંગ : મનુષ્ય શરીરમાં એક પ્રભાવશાળી વિદ્યુત રહેલી છે જે તેના નજીકના લોકો પર અનિવાર્યપણે અસર કરે છે. મજબૂત વિચારોનો બીજાઓ પર અવશ્ય પ્રભાવ પડે છે. જો તમે પ્રારંભિક અભ્યાસી હો તો ખરાબ ચરિત્ર અને દુષ્ટ વિચારો ધરાવતા લોકોથી દૂર રહો. તેમનાં કાર્યોમાં રસ લેશો નહિ, બની શકે તો અરુચિ પ્રગટ કરો. આનાથી તમે

તેમના સંક્રમક અસરથી બચી જશો. સત્સંગનો મહિમા અપાર છે. શ્રેષ્ઠ પુરુષોનો સાથ ગંગાસમાન છે જેમાં ડુબકી લગાડવાથી, કલેષ દૂર થવાથી, શ્રેષ્ઠ પુરુષોનો સંગ રહેવાથી અને તેમના મૌખિક કે લખેલા વિચારોનું મનન કરવાથી આત્મોત્થાન થાય છે. હા, જો તમે પોતાને અત્યંત સુદૃઢ સમજતા હો તો સુધારની દૃષ્ટિથી ખરાબ વિચારના લોકોને પોતાની સાથે લઈ શકો છો, પરંતુ સાવધાન ! તેની અવળી અસર તમારા પર થઈ ન જાય.

૧૩. પરદોષ દર્શન : બીજાના અવગુણ જોવા તે પોતાની બુદ્ધિને દૂષિત કરવા જેવું છે. ફોટો ખેંચવાના કેમેરા સામે જે વસ્તુ મૂકવામાં આવે છે, તેનું જ ચિત્ર અંદરની પ્લેટ પર અંકિત થઈ જાય છે. જો તમે બીજાઓની ભૂરાઈઓ જ જોશો તો તેમનાં ચિત્ર પોતાની અંદર અંકિત કરીને તેમને પોતે પણ ધારણ કરી લેશો. માટે બીજાના સદ્ગુણો પર જ દૃષ્ટિ રાખો. પરદોષ દર્શનને કારણે જે ઘૃણા અને દ્વેષ મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. જે અંદરને અંદર અશાંતિ પેદા કરીને મનને નિશ્ચિત લક્ષ્યથી ડગાવી દે છે. સાધનાને સુરક્ષિત રાખવા માટે કોઈની ગંદકી ફેંદીને પોતાના નાકને દુર્ગોષિત કરવામાં ન આવે તે જરૂરી છે.

૧૪. સંકીર્ણતા : પોતાના ધર્મ, વિચાર કે વિશ્વાસો પર દૃઢ રહેવું યોગ્ય છે, પરંતુ બીજાના વિશ્વાસોને ઘૃણાની દૃષ્ટિથી જોવું કે ખોટા સમજવા અનુચિત છે. આપણે બધા સત્યની આસપાસ ચક્કર લગાવી રહ્યા છીએ, પરંતુ કોઈ પૂર્ણ સત્ય સુધી પહોંચી શક્યો નથી. તેથી આપણે એકબીજા પ્રત્યે ઉદાર રહેવું જોઈએ. બીજાઓના દૃષ્ટિકોણને ધ્યાનપૂર્વક જોવું જોઈએ અને સત્યનો સ્વીકાર કરવા માટે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. કટ્ટરતા એક એવો દુર્ગુણ છે જેના કારણે મનુષ્ય પોતાના દુર્ગુણો છોડી શકતો નથી કે સદ્ગુણો ગ્રહણ કરી શકતો નથી.

દઢ વિવેકશીલ આસ્થા જ આવશ્યક છે

માનવતા ભવિષ્યમાં છલાંગ લગાવી રહી છે, ત્યારે ઇતિહાસના મહાયુગોમાંના એવા એક યુગમાંથી આપણે અત્યારે પસાર થઈ રહ્યાં છીએ. આપણું સાંપ્રત વ્યક્તિ સંક્રમણ યુગનું છે.

સમગ્ર વિશ્વમાં આજે આપણે વ્યાકુળતાનો સ્વર, નિરાશાનાં ચિહ્નોને નવા ઇતિહાસના સંદર્ભમાં જોઈ રહ્યા છીએ. જીવન દષ્ટિ અને વ્યવહારમાં આમૂલ પરિવર્તનની માંગ કરી રહ્યાં છીએ. જેનાથી માનવતાની ગરિમા અને આદર્શોને ઓળખી શકાય.

જો આપણે અત્યાર સુધી ચાલ્યા આવતા મૃત રૂપોને છોડવા અને નવા આદર્શોની સંરચના કરવામાં સક્ષમ નહીં હોઈએ, અંતે સમાપ્ત થઈ જઈશું. એક મહાન સભ્યતાના નિર્માણને માટે, ઉજ્જવળ ભવિષ્યની સંરચનાને માટે પર્યાપ્ત જ્ઞાન મેળવી લીધું છે, પરંતુ તેને નિયંત્રિત કરવા અને સુરક્ષિત રાખવાને માટે પર્યાપ્ત બુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી. વિચારો અને સિદ્ધાંતોના રૂપમાં આપણી પાસે ધરોહર તો યુગો-યુગોથી છે, પરંતુ આ બધું ત્યાં સુધી વ્યર્થ છે, જ્યાં સુધી આપણે આને યુગને અનુરૂપ બનાવ પોતાના વ્યવહારમાં વણી ન લઈએ. સ્વયં આત્મસાત્ કરી ન લઈએ !

આપણી ઉપલબ્ધિઓ અગણિત અને ગૌરવાસ્પદ હોઈ શકે છે. છતાં પણ આપણને પ્રખરતા, સાહસ તેમજ અનુશાસનની જરૂરિયાત વધારે છે. જો આપણે આદર્શો તેમજ ઉદ્દેશ્યની ગૌરવની રક્ષા કરવી હશે, તો આપણા વ્યક્તિત્વનું નવીનીકરણ કરવું પડશે. મનુષ્ય સ્વયંની ઓળખ જીવનમાં અર્થની અને એ હારના મહત્ત્વની શોધ કરી રહ્યો છે, જે તેને એક એવા યથાર્થનો પાલવ પકડતા મળે છે, જે તેના હાથે ટુકડે-ટુકડા થઈ જાય છે. પોતાની શક્તિ અને સમૃદ્ધિના શિખર ઉપર

આપણે અસુરશાની ઊંડી કાણોને અનુભવી રહ્યા છીએ. આપણી પ્રગતિ દરેક રીતની હોવા છતાં પણ આપણે આજે જેટલી અર્થહીનતા અને નિરર્થકતાનો અનુભવ કરી રહ્યા છીએ, એટલો અગાઉ ક્યારેય કર્યો ન'તો.

સામાન્ય માનવીને સમર્થ સત્તા ઉપરનો વિશ્વાસ અનુશાસિત કરનારી શક્તિ રહી છે. કદાચ આ વિશ્વાસની ઊણપ જ વર્તમાન પરિસ્થિતિને માટે જવાબદાર છે. આજે આપણને એક એવી આસ્થાની જરૂરિયાત છે, જે વિવેકશીલ હોય, જેને આપણે બૌદ્ધિક નિષ્ઠા અને સૌંદર્યપૂર્ણ વિશ્વાસની સાથે અપનાવી શકીએ. એક લાંબી લચકતી શ્રદ્ધા સંપૂર્ણ માનવજાતિને માટે, જેમાં પ્રત્યેક જીવિત ધર્મ પોતાનું યોગદાન કરી શકે છે. આપણને એક એવી શ્રદ્ધાની જરૂરિયાત છે, જે સંપૂર્ણ માનવજાતિમાં નિષ્ઠા રાખે, તેનાં એક અથવા કોઈ અન્ય ટુકડા ઉપર નહીં. એવી શ્રદ્ધા, જેનો પાલવ નિરપેક્ષ અને પ્રબુદ્ધ મસ્તિષ્ક સમ્મુખ વિનાશના સમયે પણ પકડી રાખી શકીએ.

એટલા માટે સૌથી પહેલાં આત્મશોધનની વાત વિચારો અને પવિત્રતાની વાત વિચારો. પોતાના વ્યક્તિત્વને શ્રેષ્ઠતમ ઊંચાઈ સુધી પહોંચાડવાની વાત વિચારો. અગર જો આપ આટલું વિચારી શકો તો પછી જોઈ શકશો કે આપને કેટલા પ્રમાણમાં ભગવાનની સહાયતા મળે છે. આપનો મંત્ર કેવો ચમત્કાર સિદ્ધ કરી શકે છે. આપને વ્રત અને અનુષ્ઠાનથી કેટલો બધો ફાયદો થાય છે. ભગવાન તો એવો છે કે તે સૌને માલદાર ન્યાલ કરી દે છે.

આયુર્વેદના મતાનુસાર

આયુર્વેદ એક સંપૂર્ણ જીવન વિજ્ઞાન છે, જેનો આધાર જ વિશ્વમાનવને આધિ-વ્યાધિ મુક્ત-સ્વસ્થ, અક્ષુણ્ણ (અખંડ) યૌવનભર્યું જીવન જીવવાને માટે ઋષિગણો દ્વારા થયો છે. માનવજીવનના જેટલાં પણ પાસાં હોઈ શકે તે દરેકનો આયુર્વેદમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. સર્વાધિક જીવનચર્યાના સુવ્યવસ્થિત પરિપાલનને માટે આ વિદ્યામાં જણાવવામાં આવ્યું છે. ઋષિગણોનો મત રહ્યો છે કે જો દિનચર્યા યોગ્ય હોત તો ક્યારેય બીમાર થવાનું કોઈ કારણ જ ઉત્પન્ન થતું નથી. 'સ્વસ્થ વૃત્ત સમુચ્ચય' પ્રકરણમાં વિદ્વાન ઋષિઓએ દેશકાળની પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને નિયમ-ઉપનિયમ બનાવ્યા છે. જો એમાંથી થોડુંઘણું પણ આપણા જીવનમાં ઉતરી શકે, તો આજની ભાગ-દોડથી ભરેલી દુનિયામાં આપણાં હોસ્પિટલોનાં ચક્કર, દવાઓનો ખર્ચો ઘણો બધો બચી શકે છે. છેલ્લા બે અંકોથી ચાલુ આ લેખમાળામાં આયુર્વેદના મતાનુસાર દૈનિક જીવનચર્યા ઉપર વિવેચન આપવામાં આવી રહ્યું છે. આમ તો દરરોજની આ ગતિવિધિઓ નાની નાની લાગે, પરંતુ તેના પરિપાલન ઉપર જ સ્વાસ્થ્ય નિર્ભર છે. આ ઓછા લોકો સમજી શકે છે. આયુર્વેદનો ઉદ્દેશ્ય-પ્રયોજન પવિત્ર છે, એ અહીં જણાવેલ શ્લોક ઉપરથી પ્રતીત થાય છે.

ધર્માર્થ નાર્થકામાર્થમાયુર્વેદો મહર્ષિભિઃ ।

પ્રકાશિતો ધર્મ પરિચ્છિદ્ધિઃ સ્થાનમક્ષરમ્ ॥

એટલે કે “સ્વર્ગમાં અક્ષયસ્થાન પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા રાખવાવાળા ધર્મનિષ્ઠ મહર્ષિઓએ આયુર્વેદનું પ્રકાશન ધર્મનું પાલન કરવાની દૃષ્ટિએ કર્યું છે ન કોઈ

કામ અથવા ધન પ્રાપ્ત કરવાની દૃષ્ટિએ.” આજે આપણે સ્થિતિને ઊંધી જોઈ રહ્યા છીએ, જ્યારે ચારે બાજુ કામચલાનું બાહુલ્ય - જીવની શક્તિનો ધ્રુસ અથવા ધનપ્રાપ્તિની દૃષ્ટિએ ચિકિત્સા એક વ્યવસાય અથવા તો અધર્મમય પ્રયોજનવાળું કર્મ બનતું જોવામાં આવે છે.

આયુર્વેદના સ્વાસ્થ્યના નિયમોની પાછલા અંકોમાં કરવામાં આવેલી ચર્યાને આગળ વધારતા પ્રસ્તુત લેખમાં સંધ્યાઉપાસના અને યોગાભ્યાસ તથા ભોજન લેવાના નિયમ-ઉપનિયમોની ચર્યા કરીશું. પ્રાતઃસમયે વહેલા ઉઠવું, વ્યાયામ-અભ્યંગ બાદ સ્નાન, વસ્ત્રધારણ પછી દરેક વ્યક્તિએ આધ્યાત્મિક-માનસિક, શારીરિક સ્વાસ્થ્યને માટે જરૂરી છે. તે નિત્ય કર્મના રૂપમાં સંધ્યોપાસન અને યોગાભ્યાસના કર્મને અપનાવે. ઘણું કરીને ગાયત્રી મંત્રની સાથે સાથે સંધ્યા કરવાથી વ્યક્તિ દીર્ઘાયુ થાય છે. બુદ્ધિ, યશ, કીર્તિ તથા બ્રહ્મવર્યસની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઉપાસના આત્માનો ખોરાક છે. શરીર માટે આહાર જેટલો અનિવાર્ય નથી, એટલો જ આત્મિક આહાર અનિવાર્ય છે. યાજ્ઞક્ય નીતિમાં કહેવામાં આવ્યું છે -

વિપ્રો વૃક્ષસ્તસ્ય મૂલં ચ સંધ્યા

વેદાઃ શાખા ધર્મકર્માણિ પત્રમ્ ।

તસ્યાન્મૂલં યત્નતો રક્ષણીયં

છિન્ને મૂલે નૈવ શાખા ન પત્રમ્ ॥

૧૦-૧૩ ચાળક્ય

સંધ્યાને જીવનનો આધાર કહેવામાં આવે છે. તેમાં કોઈ અતિશયોક્તિ નથી. સંધ્યાના રૂપમાં પ્રારંભિક

કર્મકાંડ જેમાં ષટ્કર્મના રૂપમાં પવિત્રીકરણ, આયમન, શિખાબંધન, પ્રાણાયામ, ન્યાસ તેમજ પૃથ્વીપૂજન જેવા અભ્યાસ વડે એવી પૃષ્ઠભૂમિ તૈયાર થાય છે, જેના વડે આખો દિવસ સ્ફૂર્તિ-ઉલ્લાસનો સંચાર થતો રહે છે. આ અભ્યાસના માધ્યમ વડે શરીરના અંગ-પ્રત્યંગને નિત્ય શિક્ષણ મળે છે. શરીરના એક એક કોશમાં પ્રાણશક્તિનો સંચાર થાય છે. જો શક્ય હોય તો ત્રિકાળ સંધ્યા સવાર, બપોર અને સાંજની કરવી જોઈએ. જો શક્ય ન હોય તો ભલેને ફક્ત દસ મિનિટને માટે, પ્રાતઃ-સાંધ્ય અવશ્ય કરી લેવી જોઈએ, વિશેષ કરીને સંધિકાળમાં સંધ્યોપાસનામાં ગાયત્રીજપનું મહત્ત્વ છે. જેમાં ભાવવિભોર થઈને જેટલા જપ કરવામાં આવશે એટલું જ ફળ નિર્મળબુદ્ધિના રૂપમાં પ્રાપ્ત થશે. સદ્બુદ્ધિની અવધારણા-ઉજ્જવળ ભવિષ્યની પ્રાર્થનાની સાથે પોતાનો કોઈ ઈષ્ટમંત્ર-ગુરુમંત્ર હોય તો તેનો પણ જપ કરી શકાય છે, પરંતુ ગાયત્રી મહામંત્રનો મહિમા અસંદિગ્ધ છે.

યોગાભ્યાસના ક્રમમાં પ્રજ્ઞાયોગની વિભિન્ન આસન-મુદ્રાઓને ઊંડા શ્વાસની સાથે સંપન્ન કરી શકાય છે. આના લીધે શરીર હળવું થાય છે. મનમાં પ્રફુલ્લતાનો સંચાર થાય છે. શરીર ચુસ્ત બની રહે છે. આર્યસમાજમાં મહર્ષિ દયાનંદે દૈનિક સંધ્યાને ઘણું જ મહત્ત્વ આપીને વૈદિક ધર્મના આધારોને સશક્ત બનાવવાનો પ્રયત્ન આજથી એક સો વર્ષ પહેલાં કર્યો હતો. ગાયત્રી પરિવારે તેમના જ પ્રયત્નોને આગળ વધાર્યા છે. આજ ક્રમમાં સૂર્યનમસ્કારનું મહત્ત્વ તો જેટલું બતાવવામાં આવે એટલું ઓછું છે. મત્સ્યપુરાણમાં ઉલ્લેખ આવે છે -

આદિત્યસ્ય નમસ્કારં ચે કુર્વન્તિ દિને દિને ।
જન્માન્તર સહસ્ત્રેષુ દારિદ્ર્યં નોપજાયતે ॥

એટલે કે જે પ્રતિદિન પ્રાતઃસમયે સૂર્યનમસ્કાર રૂપી યોગ-વ્યાયામ કરે છે, તેમના આ જન્મમાં જ

નહીં, આવનારા અનેક જન્મ-જન્માંતરોમાં પણ દારિદ્ર્ય ઉત્પન્ન થતું નથી.

એક વિલક્ષણ પ્રયોગના રૂપમાં પ્રજ્ઞાયોગ, જે પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ દ્વારા એક શોધ-નિષ્કર્ષના રૂપમાં લોકો સમક્ષ પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યું-સૂર્યનમસ્કારનું જ એક યુગાનુકૂળ સંસ્મરણ છે.

સંધ્યાનું મહત્ત્વ આયુર્વેદમાં કેટલું પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે, તેનો પરિચય - 'સાહિત્યિક સુભાષિત વૈદ્યકમ્'માં આ પ્રકારે જોવામાં આવે છે -
ચત્વારિ ઘોરસ્વાણિ સંધ્યાકાલે પરિત્યજેત્ ।
આહારં મૈથુનં નિદ્રા સ્વાધ્યાયં ચ વિવર્જયેત્ ॥

એટલે કે - સંધ્યાના સમયે આહાર, મૈથુન, નિદ્રા તથા અધ્યયન ઘોર પરિણામકારી હોય છે. એટલે તે ખાસ સમય માત્ર ઈશની ઉપાસના, પ્રાણાયામ જેવાં પુણ્યકાર્યો માટે જ નિયોજીત કરો. સંધ્યા એ દિવસ-રાત્રિ વચ્ચેની એ કાળઅવધિ છે, જેમાં ન તો દિવસનો સૂર્ય દેખાય છે, ન તો રાત્રિનાં નક્ષત્રો -

અહોરાત્રસ્ય યા સંધિઃ સૂર્યનક્ષત્ર વર્જિતા ।
સાતુ સંધ્યા સમાઘ્યાતા મુનિભિસ્તત્ત્વ દર્શિભિઃ ॥

ગરુડપુરાણ તો કહે છે કે સૂર્યોદય-સૂર્યાસ્ત સમયે નિદ્રા લેવાવાળા વિશુનો તો લક્ષ્મી પણ ત્યાગ કરે છે.

બીજું પ્રકરણ છે : આહાર ગ્રહણ કરવાનું. દૈનિક જીવનનો પ્રસંગ છે. શરીરરક્ષાને માટે ભોજન લેવું જ પડે છે. અન્નનળી દ્વારા જે કાંઈ પણ શરીરમાં જાય છે, તેને આહાર કહે છે. આ આહાર રસાદિ ધાતુઓમાં પરિણત થઈને શારીરિક અંગોનું પોષણ કરે છે, સાથે સાથે શરીરની રક્ષા કરે છે. ક્ષતિપૂર્તિ કરી શરીરનાં સર્વ અંગોની શક્તિ આપે છે, તેમજ પ્રાણીને જીવિત રાખે છે. રુચિપૂર્વક ગ્રહણ કરવામાં આવેલું અન્ન અમૃતતુલ્ય છે. પણ જો તેને સાચી વિધિ વડે, યોગ્ય સમયે લેવામાં ન આવે, તો તે ઝેર થઈ જાય છે, એટલા માટે આહાર-જ્ઞાનનો પરિચય હોવો જરૂરી છે.

બૃહદોગિયાજ્ઞવલ્કય સ્મૃતિમાં ઉલ્લેખ આવે છે –
અમૃતં કલ્પયિત્વા ચ ચદન્નં સમુપાગતમ્ ।
પ્રાણાગ્નિહોત્રવિધિના ભોજ્યં તદ્વદધાપહમ્ ॥

અર્થાત્ જે અન્ન સામે આવે છે, તેને અમૃત જેવું માનીને પ્રાણાગ્નિહોત્ર વિધિ વડે સેવન કરવું જોઈએ, ત્યારે તે પાપનાશક એટલે કે રોગનાશક કહેવાય છે.

આહારના સંબંધમાં ગીતા સ્પષ્ટ નિર્દેશ આપે છે –

આયુઃ સત્ત્વબલારોગ્યસુખપ્રીતિવિવર્ધનાઃ ।
સ્થિરાઃ સ્નિગ્ધાઃ સ્થિરા હૃદ્યા આહારાઃ સાત્ત્વિકપ્રિયા ॥

- ગીતા ૮/૧૭

અર્થાત્ ઉંમર, બુદ્ધિ, બળ, આરોગ્ય, સુખ અને પ્રીતિને વધારનાર, રસયુક્ત અને ચીકણો-સ્થિર રહેનારો તથા સ્વભાવથી જ મનને પ્રિય, એવો આહાર એટલે કે ભોજન કરવાનો પદાર્થ સાત્ત્વિક વૃત્તિવાળાને પ્રિય હોય છે.” આનાથી વિપરીત ગીતા કહે છે કે જે સડેલું, બગડેલું, વાસી, એંદું, અધકચરું, રસહીન, દુર્ગંધયુક્ત, અપવિત્ર ભોજન ગ્રહણ કરે છે અથવા પસંદ કરે છે, તે વ્યક્તિ તામસી હોય છે.

રામાયણમાં જટાયુ રાવણ સંવાદ અંતર્ગત આહારનું પ્રકરણ પણ આવે છે. તેમાં જટાયુ નીતિપૂર્ણ ઉપદેશ આપતાં કહે છે કે – “હે સૌમ્ય ! જે અન્નનું સેવન કરવાથી વિકાર ઉત્પન્ન ન થતાં પચી જાય, તેવા જ અન્નનું સેવન કરવું જોઈએ.” વિષ્ણુપુરાણમાં આહાર કેટલો લેવો જોઈએ, એ બાબતે સ્પષ્ટ સમજાવતાં લખ્યું છે –

જઠરં પૂર્યેદર્ધમનૈર્ભાગં જલેન ચ ।

વાયોઃ સંચરણાર્થાય ચતુર્થમવશૌષયેત્ ॥

અર્થાત્ “ઠોસ અન્નથી જઠરનો અડધો અને જળ તથા પ્રવાહી પદાર્થ વડે ચોથો ભાગ ભરી દેવામાં આવે અને વાયુરૂપી દ્રવ્યોના માટે ચોથો ભાગ ખાલી રાખવામાં આવે.”

આજે અધિકાંશ રોગ પેટ ભરીને અતિ આહારના કારણે શહેરી વાતાવરણમાં થતા જોવામાં આવે છે. શાસ્ત્રોના નિર્દેશોને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે, તો ઋષિગણોનું ચિંતન કેટલું વિજ્ઞાનસંમત રહ્યું તે સમજાય તેવું છે. જઠરાગ્નિમાં પ્રતિક્રિયાસ્વરૂપ આમાશયમાં વાયુરૂપી પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય છે. જો આને ખીચોખીચ ભરી દેવામાં આવે, તો આ વાયુરૂપી પદાર્થોનો ન કેવળ પેટ ઉપર પરંતુ હૃદય ઉપર પણ દબાવ વધે છે. ‘એન્જાઈના’રૂપી હૃદયરોગ આ કારણે આજે અધિકાધિક લોકોમાં થતો જોવામાં આવે છે. બીજું જઠર ખાલી ન રહેવાથી યોગ્ય રીતે પાચકરસ ઉત્પન્ન થતો નથી. ભોજનનું યોગ્ય મિશ્રણ પણ થતું નથી અને તેના કારણે પાચન સંબંધી ઘણા જ રોગો જન્મે છે.

આહાર-ભોજન ગ્રહણ કરવાના સંબંધમાં મુખ્યરૂપે પાંચ સૂત્ર ધ્યાન રાખવા યોગ્ય છે. તે આ પ્રમાણે છે –

શું ખાવું, શા માટે ખાવું, કેટલું ખાવું, ક્યારે ખાવું અને કેમ ખાવું ?

જો આ પાંચને વિધિપૂર્વક સમજી લેવામાં આવે, તો વ્યક્તિ ક્યારેય રોગી બની શકતો નથી. આ દરેકના વિષયમાં વિસ્તારથી આ ધારાવાહિક લેખમાળાના આગળના ક્રમમાં વાંચી શકશો. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ દ્વારા વિસ્તારપૂર્વક આ વિષયમાં લખવામાં આવ્યું છે. આ લેખનું સમાપન તો એ નીતિસૂત્ર વડે કરીએ છીએ. જેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે આહારનું સેવન વિધિપૂર્વક હોય તો મનુષ્ય વ્યાધિમુક્ત રહે છે.

જીર્ણભોજિનં વ્યાધિર્નોપસર્પતિ ।

યાજ્ઞક્ય સૂત્ર અનુસાર પ્રથમ કહેવામાં આવ્યું છે, તે અનુસાર “યોગ્ય રીતે પચી ગયા બાદ ફરી ભોજન કરનાર ક્યારેય વ્યાધિગ્રસ્ત થતો નથી.”

(ક્રમશઃ)

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી

(સુસ્મીકરણ સામનાની અવધિમાં જુલાઈ, ૧૯૮૪માં આપેલ વીડિયો સંદેશ)

ગાયત્રીમંત્ર અમારી સાથે સાથે

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય
ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ।

દેવીઓ, ભાઈઓ ! હવે અમારું જીવન એક નવો વળાંક લઈને આવ્યું છે. આટલી લાંબી જિંદગી અમે અમારા મિત્રો સાથે, ભાઈઓ સાથે, કુટુંબીઓ સાથે, ભત્રીજાઓ સાથે, બાળકો સાથે હળીમળીને એકસાથે વીતાવી છે. ક્યારેય અમે એકલા રહ્યા હોય એવું તો બન્યું જ નથી. રાત્રે પણ જ્યારે સૂઈ ગયા હોઈએ છીએ ત્યારે નિરંતર તમારા બધાનું ચિંતન કરતા જ હોઈએ છીએ. સમાજ પ્રત્યે અમારી જે જવાબદારીઓ છે તેનું ધ્યાન રાખીએ છીએ. અમે ડગલે ને પગલે જનતાની સાથે જ છીએ. હવે અમે અમારા જીવનને એક નવો વળાંક આપ્યો છે. નવો વળાંક એટલે શું ? હવે અમારો અને તમારો હળવા-મળવાનો ક્રમ બંધ થઈ જશે. હવે તમે અમારી સાથે વાત કરવાની ઈચ્છા રાખશો, અમારી વાત સાંભળશો, મુશ્કેલીઓ કે જિજ્ઞાસાવૃત્તિની વાત અમારી સામે રજૂ કરશો અને અમે એનું સમાધાન કરીશું ના, હવે એવું સંભવ થઈ શકશે નહીં. અમે અમારો એક નવો કાર્યક્રમ બનાવી લીધો છે.

મિત્રો, અમારા ગુરુએ જે આદેશ મોકલ્યો, એના જ આધાર ઉપર અમારો સંપૂર્ણ જીવનક્રમ ચાલ્યો છે. અમે અમારી અત્યાર સુધીની જિંદગી અમારી ઈચ્છા પ્રમાણે જીવ્યા જ નથી. અમારા કાર્યક્રમો પણ સ્વયં બનાવ્યા નથી. અમારા માસ્ટર, અમારા ગુરુ જે રીતથી અમારી પાસે જે કરાવે છે, અમે કરીએ છીએ. આવી જ રીતે અમારી સંપૂર્ણ જીવનની ગતિવિધિઓ ચાલતી રહે છે. હમણાં-હમણાં અમારો જે એક નવો કાર્યક્રમ બન્યો છે તે તેમના જ આદેશ અનુસાર બન્યો છે. શું બન્યો છે ? હવે અમારો ને તમારો સંપર્ક નહીં રહે.

રહીશું તો અમે જમીન ઉપર જ, આસમાનમાં થોડા જ જઈશું ? પરંતુ આપ લોકો સાથે સંપર્કની જે જરૂર છે, તે શક્ય નહીં બને. તમે લોકો નીચે બેઠા હશો, અમે ઉપર બેઠેલા હોઈશું, તો શું વાતચીત નહીં કરીએ ? ના, હવે આ સંભવ થઈ શકશે નહીં. આ અમારા જીવનનો એક નવો વળાંક છે.

વિશિષ્ટ વેળાએ વિશિષ્ટ સાધના

અકારણ છે જીવનનો આ નવો વળાંક

તમે લોકોએ વિચારી શકો છો કે આનું કારણ શું હોઈ શકે છે ? સામાન્ય રીતે કારણ એવાં જ હોય છે. કોઈ મનુષ્ય ડરી જાય છે, ભયભીત થઈ જાય છે, શરમનો માર્યો બોલવાનું બંધ કરી દે છે. કેટલીક વ્યક્તિઓ આળસુ હોય છે અને તંદ્રાવસ્થામાં પડી રહે છે. જ્યારે ઘરની વ્યક્તિ બૂમ પાડે છે કે ભાઈ ઊઠો, કંઈક કરો, ત્યારે પણ ખોટેખોટાં નસકોરાં બોલાવે છે. એવા હોય છે આળસુ અને ડરપોક માણસો. સાંભળ્યું છે કે જે મિલિટરીમાં જોડાય છે, તેમાંના કેટલાક લોકો એવા પણ હોય છે કે જ્યારે લડાઈનો સમય આવે છે, ધનાધન ગોળીઓ નીકળે છે, ત્યારે કોઈને કોઈ બહાનું બતાવે છે, જેમ કે પેટદર્દ થવા લાગે, પીઠમાં દુઃખાવો ઉપડે. ચાલી ન શકાય. આ તકલીફ છે, તે તકલીફ છે, જેવા દુનિયાભરના બહાના બતાવે છે અને યુદ્ધથી દૂર ભાગવાની કોશિશ કરે છે. આને પલાયનવાદી વૃત્તિ કહેવાય છે. આવી રીતે એક આળસુ, બીજી ડરપોક અને ત્રીજી પલાયનવાદી શ્રેણીની વ્યક્તિઓ હોય છે.

તો શું આપણે પણ આમાંથી એક છીએ ? ના, આપણે આમાંથી કોઈ પણ નથી. જે લોકોએ અમને નજીકથી જોયા છે, તેમને સ્પષ્ટ રીતે ખબર છે કે એ ત્રણેમાંથી એક પણ અવગુણ ગુરુજીમાં નથી. આ અવગુણોને તો અમે શરૂઆતથી જ અમારી અંદરથી ઉખાડી દીધા છે. હવે તો પંચોતેર વર્ષ થવા આવ્યાં છે.

તો શું આટલા લાંબા સમયમાં એ અવગુણો સંતાઈને ક્યાંક બેસી ગયા હશે ? ના, અમે એમને સંતાઈને ક્યાંય બેસવા દીધા નથી, સાફ કરી નાંખ્યા છે, તો પછી શું કારણ હોઈ શકે કે અમારે એકાંતમાં રહેવું પડે ? આવનાર દિવસોમાં સંકટ ઘટાટોપ અને વધુ ઘેરાં હશે, એટલા માટે તેને નકામા કરવા અને ઉજ્જવળ ભવિષ્યનું નિર્માણ કરવાને માટે અમારે અમારી શક્તિઓને પ્રસરતી રોકીને એક જગ્યાએ ભેગી કરવી પડે છે, જેથી તે એકત્રિત થયેલી શક્તિઓ તમારે માટે વધુ ઉપયોગી સિદ્ધ થાય. તમારે એટલે કે - સમાજને, દેશને, માનવજાતિને, સંસ્કૃતિને માટે વિખરાઈ જવાનું અમે બંધ કરી દીધું છે.

છિન્નભિન્નતાને રોકીને એક દિશામાં સુનિયોજન :

મિત્રો, તમે જોયું હશે કે સૂર્યનાં કિરણો એક અરીસા ઉપર એકત્રિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે કેટલા ગણા શક્તિશાળી થઈ જાય છે. આપણી શક્તિ પણ તેવી જ થઈ જશે. આ સંદર્ભમાં તમે કહેશો કે ગુરુજી ! તમે તો પાછા કમજોર થઈ જશો ! ના દીકરા, હું કમજોર નહીં થાઉં. માની લો, કદાચ અમે કમજોર થઈ જઈશું તો અમારાં જે બાળકો આવવાનાં છે, તે ઘણાં જ તાકાતવાન હશે. તમે મહાભારત વાંચ્યું હશે કે કુંતી તો કમજોર થઈ ગઈ હતી અને પોતાની જેઠાણી ગાંધારી સાથે જંગલમાં તપ કરવા ચાલી ગઈ હતી. પરંતુ તેનાં બાળકો કેવાં તેજસ્વી હતાં, અર્જુન, ભીમ અને અન્ય એકથી એક સમર્થ હતા. કુંતી મરી નહતી, પરંતુ પોતાની જગ્યા ઉપર અન્યને છોડી ગઈ હતી. અમે પણ અમારી જગ્યા ઉપર અન્યને છોડીને જવાના પ્રયત્નમાં છીએ, જેથી કરી અમારી પરંપરા બંધ થવા ન પામે.

આમ તો સ્થૂળરૂપથી અમારી પરંપરા વહેંચાઈ શકે છે. પંચોતેર વર્ષની ઉંમર પછી મનુષ્ય ક્યાં સુધી જીવશે ? યુસ્તી અને સ્ફૂર્તિની સાથે, વધુમાં વધુ પાંચ વર્ષ. ત્યારબાદ જો કોઈ જીવશે તો ઘડપણ આવે છે, તાકાત જતી રહે છે, ઈંદ્રિયો સાથ આપવાનું બંધ કરી

દે છે, શું તમે કોઈને ઘડપણમાં યુવાન જોયો છે ? ના, કોઈ યુવાન જોયો નથી ને ! તો પછી અમે કઈ રીતે યુવાન રહી શકીએ ? સ્વયં દોડા-દોડી કરીને કામ કઈ રીતે કરી શકીએ ? આ ભાગ-દોડને માટે અમે નવા લોકોને શોધ્યા છે. હવે તેમને તૈયાર કરવામાં લાગી ગયા છીએ.

તપ એકાંતમાં જ કેમ ?

તમે બિલાડી જોઈ છે ? બિલાડી જ્યારે બાળકોને જન્મ આપે છે, તો શું રસ્તા ઉપર આપે છે ? ના, કોઈ એવું સ્થાન શોધે છે જ્યાં કોઈ માણસ ન હોય અને કોઈ એને જોઈ ન શકે. આ સંતાઈને કરવાનું કાર્ય છે- એકાંતનું કાર્ય છે. અમે પણ હવે તમારા લોકોથી અલગ થઈને એકાંતમાં જઈ રહ્યા છીએ, જેથી કરી અમારી શક્તિઓને એકત્ર કરી શકીએ અને શક્તિશાળી બની જઈએ. એકાંતનો અર્થ છે કે તમે અમને જોઈ ન શકો. ન દેખાવાથી શું તમને કોઈ નુકસાન છે ? અને દેખાઈ શકીએ તો તમને શું ફાયદો છે ? બતાવો તો, તમને તમારું દિલ દેખાય છે ? નથી દેખાતું ને ! તમે તમારી કીડની જોઈ છે ? અન્ય કોઈની કદાચ ભલે જોઈ હશે પરંતુ તમારી પોતાની નહીં જોઈ હોય. તમારા પોતાનાં ફેફસાં જોયાં છે ? તે પણ નથી જોયાં ! તમારા પોતાનાં આંખ અને કાન તમે અરીસામાં જોયાં હશે પરંતુ ક્યારેય પ્રત્યક્ષ જોયા છે ખરાં ? એ રીતે તમે દરેક વસ્તુને જોઈ શકતા નથી એને જોવું જરૂરી પણ નથી. અને જોવું જો જરૂરી જ હોત તો ભગવાન શંકર અને પાર્વતીજી કૈલાસ પર્વત ઉપર માનસરોવર, જે અહીંથી ઘણું જ દૂર છે, તપ કરવા શા માટે જાત ? દિલ્લીના ચાવડીબજારમાં શા માટે ન બેઠા ? ત્યાં તો તેમને જોવા-દર્શન કરવા હજારો માણસો આવત. વિષ્ણુ ભગવાન વિષે મેં તમને જણાવ્યું છે કે તેઓ ક્યાં રહેતા હતા ? તેઓ ક્ષીરસાગરમાં શેષશૈયા ઉપર સૂઈ રહે છે અને એકાંતમાં રહે છે. કશું જ કામ નથી કરતા !

મિત્રો ! એકાંતનો અર્થ અહીં એવો પણ નથી જે મેં હમાણાં કહ્યો - આળસુ થવું, કામચોર થવું. આમ

જુઓ તો એક અર્થ એવો પણ થાય છે. બીજો અર્થ એકાંતનો છે - પોતાની શક્તિઓને એકત્રિત કરવી. માના પેટમાં જ્યારે બાળક આવે છે, ત્યારે તે ચૂપચાપ પડ્યું રહે છે. એકાંતમાં તે ચૂપચાપ પડ્યું રહે છે, ન કોઈ સાથે વાત કરે છે, ન બોલે છે, ન તો હલન-ચલન કરે છે, ન કોઈ, પોતાની જરૂરિયાત કહે છે, ન લડે છે, ન બૂમો પાડે છે. ચૂપચાપ નવ મહિના સુધી માના પેટમાં બેસી રહે છે. આનાથી કોઈ ફાયદો ખરો? આનાથી એ ફાયદો કે પાણીનું એક નાનું ટીપું એક પૂર્ણ બાળકના રૂપમાં વિકસિત થઈ જાય છે.

અત્યારે અમારું જે એકાંત ચાલી રહ્યું છે - સૂક્ષ્મીકરણ ચાલી રહ્યું છે, એ વિષયમાં તમે એ જ રીતે સમજો. તમે એવું ન વિચારો કે અમે રકુચકર થઈ ગયા. તમે એવું પણ ન વિચારશો કે અમે તમને પ્રેમ કરવાનું બંધ કર્યું છે. અમારી જિંદગીમાંથી પ્રેમ પૂરો થઈ શકતો જ નથી. તે લોકોના વિષયમાં વિચારો જે વૈરાગી થઈ જાય છે, મા-બાપને છોડી દે છે. ભાઈઓને, બાળકોને કલ્પાંત કરતા છોડી જાય છે. અમે એવા વૈરાગી તો કઈ રીતે થઈ શકીએ? એવું તો અમારે માટે સંભવ પણ નથી કેમ કે જે લોકોએ એ રસ્તો અપનાવ્યો છે, એ સૌ લોકોને અમે રોક્યા છે. દરેકને ના પાડી છે અને કહ્યું છે કે નહીં ભાઈ આ રસ્તો ખોટો છે. સમાજની સેવા કરો, સમાજની સાથે રહો. સમાજની સાથે તમે પોતે પણ આગળ વધો, પોતાના ગુણોને વધારો અને અન્યને આગળ વધારો. અમારી એ જ મનોકામના છે.

હમણાં જ અમે તમને તમારાથી જુદા થવાનું કારણ સમજાવી રહ્યા હતા. એ સંબંધમાં ક્ષીરસાગરમાં બેઠેલા ભગવાન વિષ્ણુની વાત કરી, કેલાસવાસી ભગવાન શંકરની વાત કરી - એકલા એકાંતમાં રહેવાની. ચાલો હવે હું તમને અન્ય ઉદાહરણો જણાવું છું. પોંડિચેરીના અરવિંદ ઘોષનું નામ તમે સાંભળ્યું છે ને! તેમણે પોતાનું બધું જ કાર્ય કરી લીધું હતું. પોતાની શક્તિ, જેટલી પણ હતી બધી જ ખર્ચી નાખી હતી. શક્તિશાળી

નવજવાનોને સાથે રાખીને અંગ્રેજોને ભગાડવાનો તેમનો હેતુ હતો, પરંતુ તે પૂરો થઈ ન શક્યો. પછીથી તેમણે એક નેશનલ કોલેજ ખોલી, તેમાં વિદ્યાર્થીઓને ભણાવ્યા. આ નવી પેઢીના લોકોને સમજાવ્યું કે આઝાદીની લડાઈ લડવી જોઈએ. તેમનો તે પ્રયત્ન પણ એળે ગયો. ત્યારબાદ તેમણે એક રાજનૈતિક પાર્ટી સ્થાપી, બૉબનો ઉપયોગ કર્યો. બૉબ ફોડીને અંગ્રેજોને ડરાવીને ભગાડવાની વાત કરી, પરંતુ તેમાં પણ તેમને સફળતા મળી નહીં.

પછી તેમને જણાયું કે સૌથી મોટી તાકાત કઈ છે કે જેનાથી મોટામાં મોટી હકૂમતો સામે ટક્કર લેવી સંભવ છે. ત્યારે તેમને જણાયું કે આ શક્તિ ફક્ત તપમાં જ છે. તપ ક્યાં થાય છે? તપને માટે એકાંત જોઈએ. પોંડિચેરીના અરવિંદ ઘોષ તપને માટે એકાંતમાં ચાલ્યા ગયા. તમને ખબર છે ને! તેમની સાથે જે માતાજી રહેતા, તે પણ એકાંતમાં રહેતાં હતાં. દિવસમાં એકવાર દર્શન આપવાને માટે માતાજી બહાર આવતાં હતાં. અરવિંદ વર્ષ બાદ - છ મહિના બાદ જ્યારે પણ તેનું મન થતું, દર્શન આપી જતા હતા. તેમાં પણ તેઓ દૂર જ રહેતા હતા. આનાથી શો ફાયદો થયો? આનો ફાયદો એ થયો કે તેમણે સમગ્ર વાતાવરણને ગરમ કરી નાંખ્યું. વાતાવરણ એવું ગરમ થયું જેમ કે ગરમીમાં ચક્રવાત આવે છે અને ધૂળ-માટીની આંધી ઊડે છે અને સતત આકાશની તરફ ઉપર ઊડતી રહે છે. આવા જ કેટલા બધા ચક્રવાત અહીં હિંદુસ્તાનમાં તૈયાર થયા. તેમાંના એકનું નામ ગાંધી, એકનું નામ નહેરૂ, એકનું નામ સરદાર પટેલ, એકનું નામ સુભાષ, એકનું નામ માલવીય હતું. એકસાથે આટલા બધા મહામાનવો દુનિયાના કોઈ પણ પડદા ઉપર તૈયાર નથી થયા. આઝાદીની લડાઈમાં, આંદોલનોમાં લોકો તો ઘણા બધા સંગઠિત થયા છે, પરંતુ જ્યારથી ધરતીની ઉત્પત્તિ થઈ છે ત્યારથી ક્યારેય એવું નથી બન્યું, જ્યારે એકસાથે કોઈ પણ દેશમાં આટલા બધા મહાપુરુષોએ જન્મ લીધો હોય. જેટલા કે અરવિંદ ઘોષના સમયમાં થયા છે.

મહર્ષિ રમણનું મૌન તપ

આવા પ્રકારનો એક પ્રસંગ રમણ મહર્ષિનો છે. તેઓ પણ એકાંતમાં રહેતા હતા, મૌન રહેતા હતા, વાત કરતા ન હતા. તેઓનો સત્સંગ થતો હતો, હવન થતો હતો. પક્ષીઓ આવતાં હતાં, અન્ય જાનવર આવતાં, તેમની નજીક બેસતા અને તેમની મૌનવાણી સાંભળ્યા કરતા હતા. તમે બધા પણ અમારી મૌન વાણીને એકધારી સાંભળી શકશો. તેજ વાણીને તમારા કાન સહન કરી શકશે કે નહીં, તે તો હું નથી જાણતો, પરંતુ અમારો આ અવાજ જે બીજી અને ત્રીજી વાણીમાં હશે, હવે તે બોલશે. આ એવી જ વાણી છે જેને, અત્યારે અમે તમારી સમક્ષ બોલી રહ્યા છીએ. આવી જ વાણી દ્વારા અમે તમારી સાથે જિંદગીભર વાત કરતા રહીશું. આના સિવાય પણ મનુષ્યની અન્ય ત્રણ વાણીઓ છે. એક છે - મધ્યમા વાણી, જે વ્યક્તિના ચહેરા ઉપરથી ટપકે છે. બીજી છે પરા વાણી, જે વ્યક્તિના વિચારોમાંથી દિમાગમાંથી નીકળે છે. ત્રીજી પશ્યંતી વાણી છે, જે મનુષ્યના અંતરાત્માની અંદર રહે છે. આ વાણી સત્સંગની છે. આ ત્રણેય વાણીઓને કોઈ બંધ કરી શકતું નથી કે નથી કોઈ રીતે રોકી શકતું. મૌન રહીને પણ એકાંતમાં રહીને પણ આ ત્રણે વાણીઓ એકધારી રીતે કામ કરતી રહે છે. અમારી પણ આ ત્રણે વાણીઓ સતત કામ કરતી રહેશે અને તમને બધાને ફાયદો આપતી રહેશે.

અમારી પાસેથી કશુંક મેળવવાનો પ્રયત્ન કરો

મિત્રો, આ ફાયદો ક્યારે આપશે ? આ ફાયદો ત્યારે આપશે જ્યારે તમે અમારી સાથે હળશો - મળશો. જો તમે દૂર દૂર રહેશો તો પછી આ કેમ થશે ? દૂર રહેવાથી કામ થતું નથી, તમારે અમારી પાસે આવવું પડશે, પાસે આવવાનો અર્થ એવો નથી કે તમે શાંતિકુંજ, અમારા રૂમમાં આવીને મળી જાવ, પરંતુ પાસે આવવાનો અર્થ છે કે તમે અમારા વિચારોની સાથે કેટલી આત્મીયતાથી જોડાવ છો. અમારી પાસે શું છે ? અમે જે ત્યાગ, તપશ્ચર્યાઓ, ઉપાસનાઓ કરી

છે, એવા હજારો માણસોનાં નામ જણાવી શકું છું, જેમણે આ પ્રકારની ઉપાસના કરી છે. પરંતુ સાચી વાત - ઈમાનદારીની વાત એ છે કે અમારા ગુરુની શક્તિ-ગુરુનું સામર્થ્ય અમને સતત મળતું રહ્યું છે અને તેના જ આધાર ઉપર કઠપૂતળીની જેમ અમે ખેલ કરતા રહ્યા છીએ. તમે પણ આવો, સૌને માટે રસ્તો ખુલ્લો પડ્યો છે.

અમારી પહેલાં પણ ઘણી બધી વ્યક્તિઓએ આ રીતે રસ્તા ખોલ્યા છે. રામકૃષ્ણ પરમહંસ અને વિવેકાનંદ - આ જોડીનું નામ તો તમે સાંભળ્યું છે ને ! રામકૃષ્ણ પરમહંસ ફક્ત ધ્યાન કરતા હતા. તેમણે ના તો કોઈ અનુષ્ઠાન કર્યું, ન કોઈ વિશિષ્ટ જપ કર્યા, ન તો હિમાલય ગયા, રામકૃષ્ણ પરમહંસની બધી જ આધ્યાત્મિક સંપદા તેમના શિષ્ય નરેન્દ્રને મળી ગઈ. તેના લીધે વિવેકાનંદે તે કાર્ય કર્યું જે રામકૃષ્ણ પરમહંસ પોતાના શરીર વડે કરી શકતા નહતા.

તમે વિરાજાનંદ અને મહર્ષિ દયાનંદનું નામ સાંભળ્યું છે ? દયાનંદ કોણ ? આર્યસમાજવાળા. તેમના ગુરુ સ્વામી વિરાજાનંદ મથુરામાં રહેતા હતા. તેઓ આંખોથી અંધ હતા. તેમણે પોતાના સામર્થ્યને સ્વામી દયાનંદને હસ્તાંતરિત કર્યું. ત્યારબાદ સ્વામી દયાનંદે તે કાર્ય કરી બતાવ્યું જે હજાર માણસોથી પણ એક સમયમાં કરવું શક્ય નહતું. તમારે માટે પણ રસ્તો ખુલ્લો છે. તમે અમારી શક્તિનો ફાયદો ઉઠાવવા ઇચ્છો, જે આગળ જતાં આનાથી પણ વધી જશે, તો ઉઠાવી લો. પહેલેથી પણ એવા ઘણા લોકો છે, જે અમારી સાથે ચાલતા રહ્યા છે. અમારું કહેવું માનતા રહ્યા છે, અમારા નિર્દેશ ઉપર ચાલતા રહ્યા છે, તેમને ફાયદો જ થયો છે. ગાંધીજીની સાથે મીરાંબેન ચાલતી હતી. નેહરુજી ચાલતા હતા, સુભાષ ચાલતા હતા, વિનોબા ચાલતા હતા, તે સૌને શું મળ્યું ? દરેકને ફાયદો જ થયો છે.

તમે સ્વામી રામદાસ અને શિવાજીનું નામ સાંભળ્યું હશે. શિવાજી કોણ હતા ? શિવાજી એ વ્યક્તિ

હતી જેણે હિંદુસ્તાનને આઝાદ કરાવવાના ઇતિહાસમાં સૌ પ્રથમ ડગલું ભર્યું અને સમર્થ ગુરુ રામદાસ એ જે સંતપ્રકૃતિના થઈ ગયા હતા અને એ વાતની શોધમાં હતા કે સંતને માટે આઝાદીની લડાઈ લડવી, લોહી વહેવડાવવું વગેરે યોગ્ય નથી, એટલા માટે અન્ય કોઈ રસ્તો શોધવો જોઈએ. તેમણે શિવાજીને શોધી કાઢ્યા, તેમની કસોટી સિંહણનું દૂધ મંગાવીને કરી અને ત્યારબાદ તેમને ભવાનીના હાથે - દેવીના વરદહસ્તે એક એવી તલવાર અપાવી, જેને લઈને તે અક્ષય થઈ ગયા. અજેય થઈ ગયા. જ્યાં પણ તે તલવાર પહોંચી, તેમનો જ વિજય થયો.

જે રીતે શિવાજી અને સમર્થ ગુરુ રામદાસની જોડી છે, તેવી જ ચંદ્રગુપ્ત અને યાજ્ઞક્યની જોડી છે. યાજ્ઞક્યની પાસે ઘણું જ સામર્થ્ય હતું. શક્તિ હતી, પરંતુ ચંદ્રગુપ્ત જે એક દાસીનો દીકરો હતો, કશું જ કરી શકતો નહતો. પરંતુ જ્યારે તેણે યાજ્ઞક્યની શક્તિનો સ્વીકાર કરી લીધો, ત્યારે તે ચક્રવર્તી સમ્રાટ બની ગયો. “હું આપની શક્તિનો સ્વીકાર કરું છું” નો અર્થ એ થાય છે કે હું આપના કહ્યા પ્રમાણે ચાલીશ. જો તમે એમ પૂછશો કે શું આ શક્તિ અમને પણ મળી જશે, તો આ વાત વ્યર્થ છે, કેમ કે ગમે તેને ગમે ત્યાંથી શક્તિઓ મળતી નથી. તે ઉદ્દેશ્યોને માટે મળે છે કોઈ કાર્યને માટે મળે છે, કોઈ ખાસ ઉદ્દેશ્યને માટે, કોઈ કારણને માટે મળે છે અને કોઈ યોગ્ય વ્યક્તિને મળે છે.

વિશેષ ઉદ્દેશ્યોને માટે જ શક્તિ અનુદાન

મિત્રો ! અમે યોગ્ય વ્યક્તિ પણ છીએ અને અમને જે શક્તિઓ મળી છે, તે કોઈ ખાસ ઉદ્દેશ્યમાં લગાવવાને માટે મળી છે. અમારા ગુરુ સાથે અમારી મુલાકાત ત્રણ વાર થઈ છે, પરંતુ તેઓ અમારું માર્ગદર્શન નિરંતર કરતા રહ્યા છે. એવું ક્યારેય નથી થયું કે તેમણે આવીને ધીરેથી કાનમાં અથવા મોટેથી કોઈ વાત કહી હોય અને અમે ધ્યાનપૂર્વક તેમની વાત સાંભળી નહોય. નાવને અને રાહગીરને તમે જાણો છો

ને ! નાવ પાર ઉતરે છે, તો શું જે રાહગીર તેમાં બેઠેલો છે, તે પાર નહીં ઊતરે ? જે રાહગીરને તરતા નથી આવડતું, તે કઈ રીતે પાર ઉતરશે ? પરંતુ જે નાવમાં સવાર થઈ જાય છે, તે નાવનો ખલાસી નાવને તો પાર ઉતારે જ છે અને બેઠેલા મુસાફરોને પણ પાર ઉતારે છે. તમે બધા અમારી નાવમાં બેઠા છો, અમે પણ પાર ઉતારીશું અને તમારી જિંદગીને પણ પાર ઉતારીશું. તમે બધા જે આટલું મોટું કાર્ય કરવા ઇચ્છો છો, અમે એ કાર્યને પણ પૂરું કરી નાંખીશું. તમને સૌને નિશ્ચિતરૂપથી અમારી શક્તિ મળતી રહેશે, અમારો સહયોગ મળતો રહેશે. અમે આ કામ પહેલાં પણ કરતા રહ્યા છીએ અને હવે એકાંતમાં પણ એકધારું કરતા રહીશું.

સમયની વિભીષિકા ઘણી વિકટ

સાથીઓ ! હવે કંઈક એવો સમય આવી ગયો છે કે આ ભયંકર સમયમાં કશુંક મોટું પગલું ભર્યા વગર કાર્ય આગળ વધવાનું નથી. અત્યારે સમયની વિભીષિકા એવી થઈ છે, જે તમે વાંચતા હશો. ભવિષ્યવાણીઓ વાંચતા હશો. ટોરંટોની જ્યોતિષ-કોન્ફરન્સ - સમાચાર તમે વાંચ્યા છે ને, કોરિયાના સમાચાર વાંચ્યાને ! બધી જ પરિસ્થિતિઓ એ જાણાવે છે કે આ સમય ઘણો જ ભયંકર છે. આ સમયમાં હવામાં એટલું ઝેર ભળી રહ્યું છે, પાણીમાં એટલું ઝેર ભળી રહ્યું છે. ખાદ્યપદાર્થોમાં ઝેર ભળી રહ્યું છે. તમે જાણો છો કે પરમાણુ-ભટ્ટીઓમાંથી, પરમાણુ-વિસ્ફોટો વડે કેટલી ઝડપથી ઝેર ફેલાઈ રહ્યું છે, જે જે દેશોએ વીજળી ઉત્પન્ન કરવા માટે પોતાને ત્યાં અણુભટ્ટીઓ લગાવી છે, તેમાંથી વિકિરણ નીકળી રહ્યાં છે. જનસંખ્યામાં કેટલી અંધાધૂંધ વૃદ્ધિ થઈ રહી છે. માખી-મચ્છર કરતાં પણ વધારે મનુષ્યોની વૃદ્ધિ થઈ રહી છે. આવનારા દિવસોમાં ઊભા રહેવાને માટે એક ટુકડો પણ તેમને મળવાનો નથી. રસ્તા ઉપર ચાલવાનું તેમના માટે મુશ્કેલ થઈ જશે. તેમના માટે ખાવાનું મુશ્કેલ થઈ જશે.

આ બધી મુસીબતો નથી, ઘણી મોટી મુસીબતો છે. પરમાણુ યુદ્ધ કરતાં પણ વધારે ભયાનક છે વધારે બાળકોનું પેદા થવું. આ કાર્થમને-અપરાધને જન્મ આપશે. તમે જોયું નહીં, આજે મનુષ્યની મનોવૃત્તિ અપરાધ કરવા યોગ્ય થઈ ગઈ છે. ઈમાનદારી તેમજ ભલમનસાઈ કોઈની સમજમાં આવતી નથી. શેઠ દુકાન ઉપર બેઠેલા તો જરૂર છે પરંતુ લાલ મસાલામાં ગેરુ ભેળવી રહ્યા છે. લોકો મંદિરમાં દર્શન કરવા જાય છે જરૂર, હનુમાન ચાલીસાનો પાઠ પણ કરે છે, પરંતુ દાનત તો તેમની પણ ખરાબ છે. આજે દરેકની દાનત ખરાબ થઈ ગયેલી છે. જો મનુષ્યની દાનત જ ખરાબ થઈ જાય, તો તેનાથી વધુ ખરાબ શું હોઈ શકે ?

આ બધી જ વસ્તુઓ એકસાથે મળીને શું વિશ્વ માનવતાની સામે મુસીબતોનો પહાડ તૂટી પડ્યો. હવે તમે જ બતાવો કે આ વસ્તુઓ સામે ટક્કર કોણ લે ? દરેક વ્યક્તિ લઈ શકશે ? તમે લઈ શકશો ? ચાર રસ્તે ઊભા રહીને ભાષણ આપનાર નેતાઓ ટક્કર લઈ શકશે ? ના, આ બિલકુલ સંભવ નથી. આને માટે તો કોઈ સામર્થ્યવાન વ્યક્તિ જોઈએ. જ્યાં સુધી કોઈ સામર્થ્યવાન ન હોય ત્યાં સુધી આટલી મોટી શક્તિઓ સામે ટક્કર લઈ શકાતી નથી. પછી ટક્કર લેનારા ઘણા બધા તૈયાર પણ કરવાનાં છે. બે કામ કરવાનાં છે. એક તો જે ભયંકરતા અમારી તમારી તરફ ધનધોર ઘટાઓની માફક ધુમડતી આવી રહી છે, તેની સામે ટક્કર લેવાની છે. ટક્કર લેવાને માટે મજબૂત વ્યક્તિ જોઈએ. મજબૂત હસ્તિઓ જોઈએ, મજબૂત આધ્યાત્મિક શક્તિ જોઈએ.

ભગીરથ કાર્ય વેળા...

તમે વાંચ્યું હશે. - સૃષ્ટિના ઇતિહાસમાં બેવાર એવી જ ઘટનાઓ ઘટી ચૂકી છે. એકવાર દરેક જગ્યાએ પાણીની ખેંચ વર્તાઈ. ક્વાંચ પાણી હતું જ નહીં. ભગીરથ સ્વર્ગમાંથી ગંગાને જમીન ઉપર લાવવાને માટે તપ કરવા લાગ્યા. ગંગા જમીન ઉપર આવી અને ધરા ચારે તરફ હરિયાળી બની. આ શું છે તપની

શક્તિ. આવી જ બીજી ઘટના છે. ઘણાં સમય પહેલાંની વાત છે - વૃત્રાસુર નામનો એક રાક્ષસ થઈ ગયો. જેણે બધા જ દેવતાઓને મારીને ભગાડ્યા હતા. ત્યારે તેનો સામનો કરવા માટે મહર્ષિ દધીચિને પોતાનાં હાડકાં આપવા પડ્યાં હતાં. તેમાંથી જે વજ્ર બન્યું તેના વડે વૃત્રાસુર મરાયો. તમે જ્યારે આ બધું સાંભળ્યું છે, તો બીજી એક વાત સાંભળો કે તમે ઈચ્છો તો અમારી ગણતરી પણ તેમાં કરી શકો છો.

વૃત્રાસુરના વધ માટે દધીચિએ આપ્યું વજ્ર :

આજે એ સમય આવી ગયો છે કે ભગીરથે ફરીથી આ ધરતી ઉપર જ્ઞાનની ગંગા લાવવાની છે, જેના વડે દુનિયામાં શાંતિ સ્થપાય. બીજી બાજુ દધીચિનું વજ્ર, જે ઈંદ્રના હાથમાં હતું અને જેના પ્રહાર વડે વૃત્રાસુરના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા હતા, ભુક્કો કરી નાંખનારી એવી શક્તિ જોઈએ. વજ્રની શક્તિ અને જ્ઞાનગંગાની શક્તિ. આ બંને શક્તિઓનું સંતુલન કરવાને માટે અમારો કાર્યક્રમ તૈયાર થઈ ગયો છે. અમે એના માટે જ તપ કરી રહ્યા છીએ. તમે એવું ન વિચારતા કે અમે ભાગી રહ્યા છીએ. અમે ભાગી નથી રહ્યા. અમે તો માના પેટમાં બેસી રહ્યાં છીએ. જેથી કરી અમારી શક્તિને વધારી શકીએ અને વધુ મજબૂત કરી શકીએ. શું તમે બધા એવું વિચારો છો કે અન્યની ખાફક અમે પણ સ્વર્ગપ્રાપ્તિને માટે કોશિશ કરી રહ્યા છીએ ? અથવા મુક્તિ મેળવવાને માટે કશુંક કરી રહ્યા છીએ ? તમારું શું એવું માનવું છે કે રિદ્ધિ-સિદ્ધિ મેળવવાને માટે અમે તપ કરી રહ્યા છીએ ? ના દીકરા, આ તો અમે બહુ પહેલેથી મેળવી લીધું છે. સ્વર્ગ અમારી નજરમાં જ છે, અમારી આંખોમાં છે. બધે જ અમને સ્વર્ગ દેખાય છે.

આ જ રીતે માયાનું બંધન કોને ખબર અમે ક્યારનુંય કાપીને ફેંકી દીધું છે. લોભ અમારી પાસે ફરકતો પાત્ર નથી, અમારી પાસે આવી શકતો જ નથી. વાસનાઓની જેલ, અહંકારની સાંકળો તો ક્યારનીય તોડીને ફેંકી ચૂક્યા છીએ. મુક્તિને માટે પણ પ્રયત્ન તો અમે ત્યારે કરીએ જ્યારે અહીંયાં રહેવું હોય અને

સિદ્ધિઓ ? સિદ્ધિઓને માટે તેણે કોશિશ કરવી જોઈએ જેની પાસે આ ન હોય. અમારી પાસે સિદ્ધિઓ પણ છે અને અમે મુક્તિ પણ મેળવી શકીએ છીએ. સ્વર્ગ અમારી પાસે ચારે તરફ નજીકમાં જ ફર્યા કરે છે. અમે હવે પોતાને તપાવી રહ્યા છીએ. હીરો જોયો છે ? તે કોલસો હોય છે અને આ જ કોલસાને જ્યારે વધુ ગરમી મળે છે, ત્યારે તે હીરો બની જાય છે. તમે એટમ જોયો છે ? તે ધૂળનો એક કણ છે, જે જમીન ઉપર પડ્યો રહે છે, પરંતુ જ્યારે તેને જ વૈજ્ઞાનિક વિધિથી અલગ કરવામાં આવે છે, તો તે હીરોશિમા અને નાગાસાકી જેવો વિધ્વંસકારી બની જાય છે.

પંચમુખી ગાયત્રીની ઉપાસના

પાંચ વીરભદ્રોનું જાગરણ : મિત્રો, હવે અમે પંચમુખી ગાયત્રીની સાધના કરવા જઈ રહ્યા છીએ. અત્યાર સુધી અમે એકમુખી ગાયત્રીની ઉપાસના કરી છે. તો આપે અમને પંચમુખી ગાયત્રીની ઉપાસના શા માટે નથી જાણાવી ? એટલા માટે કે તમે તે કરી ન શકો. તમારે માટે તો એકમુખી ગાયત્રીની ઉપાસના કરવી પણ મુશ્કેલ છે. મા અને દીકરાનો સંબંધ નિભાવવો પણ મુશ્કેલ છે. હવે અમે પંચમુખી ગાયત્રીની, પાંચ દેવતાઓની ઉપાસના કરી રહ્યા છીએ. પાંચ ઈષ્ટોની ઉપાસના કરી રહ્યા છીએ, પાંચ શક્તિઓની ઉપાસના કરી રહ્યા છીએ, કેમ કે અમારે પાંચ ક્ષેત્રોમાં કામ કરવાનું છે. બુદ્ધિજીવીઓની સાથે કામ કરવાનું છે. અમારે રાજનેતાઓની અક્કલ ઠેકાણે લાવવાની છે. અમે કલાકારોને એક ખાસ રસ્તા ઉપર લઈ જઈશું. અમે સંપન્ન વ્યક્તિઓ પાસે કશુંક કાર્ય કરાવીશું અને તમારા જેવા લોકો જેને અમે ભાવનાશીલ કહીએ છીએ. આપ બુદ્ધિજીવી ભલે ન હો, રાજનેતા ન હો, કોઈ દેશના પ્રધાનમંત્રી ભલે ન હો, તેની સાથે અમારે શું લેવા-દેવા, તમે કલાકાર નથી, તમારી વાણીમાં જોમ-જુસ્સો અને બીજી અન્ય ગાયન સંબંધી વિશેષતાઓ નથી. તો ભલે ન હોય ! આપ સંપન્ન નથી. તો ભલે નથી. પૈસાને મરવા દો, તમે

ભાવનાશાળી તો છો ને ! આ જ સંસારની સૌથી મોટી દોલત છે. અમારે તમને અગ્રીમ મોરચા ઉપર ઊભા કરવા છે.

આ જ રીતે ભાવનાશાળીઓને, બુદ્ધિજીવીઓને, કલાકારોને, રાજનેતાઓને, સંપન્ન વ્યક્તિઓને આગળ વધીને અમારે પ્રકાશમાં કરવાના છે અને એ રીતે રસ્તા ઉપર લાવવાના છે કે તે લડાઈના મોરચા ઉપર અમારી સાથે-સાથે ચાલે. ખભાથી ખભો મેળવીને ચાલે. તમે પાંડવોનું નામ સાંભળ્યું છે ને ? તે પાંચ ભાઈઓ હતા. અર્જુન ધનુર્ધર હતો, તેની સાથે સાથે બધા ભાઈઓ ચાલતા હતા. કોની તાકાત કે ક્યાંક કોઈ અલગ થઈ જાય. અમે પણ આવો જ પ્રબંધ કરી રહ્યા છીએ. અમારી શક્તિ પાંચગણી થવા જઈ રહી છે. અમે પાંચ વીરભદ્રો ઉત્પન્ન કરવામાં લાગી જઈશું. અમે તમારાથી દૂર જઈ રહ્યા નથી અને નથી તમારાથી અલગ થઈ રહ્યા.

મિત્રો, હમણાં અમે તમને અમારી સફાઈ રજૂ કરી રહ્યા હતા કે ક્યાંક તમે એવું વિચારી ન લો કે ગુરુજી પોતાની મુક્તિને માટે, સ્વર્ગપ્રાપ્તિને માટે અમને દગો દઈ રહ્યા છે અને અમારી સાથે જે વાતચીત કરતા હતા તે પણ તેમણે બંધ કરી દીધી છે. એવી વાત નથી. અમે તો તમારી પાછળ ભૂત બનીને લાગ્યા છીએ. આવી જ રીતે અમે કલાકારોની પાછળ, રાજનેતાઓની પાછળ, બુદ્ધિજીવીઓ અને સંપન્ન વ્યક્તિઓની પાછળ ભૂતની જેમ જ લાગીશું. નવો યુગ લાવવાને માટે અમારે જે પણ શક્તિઓની જરૂર પડશે, તેને આ કાર્યમાં નિયોજિત કરીશું. તેના માટે તો શું કરવું પડશે ? અમે તમારાથી અલગ ચાલ્યા જઈશું. પરંતુ એનો અર્થ એવો ન સમજતા કે અલગ ચાલ્યા જવાથી દુશ્મની થાય છે. મા પોતાના બાળકને ગુરુકુળમાં ભણવાને માટે મોકલી આપે છે, તો શું મા બાળકની દુશ્મન છે ? ધન કમાવાને માટે કોઈ પરદેશ ચાલ્યો જાય અને પરદેશમાં બે પૈસા કમાઈને પોતાનાં બાળકોને મનીઓર્ડરથી મોકલતો રહે છે. તમે શું સમજશો કે બાપ, જે પરદેશ ચાલ્યો ગયો

હતો, તેણે પોતાનાં બાળકો સાથે પ્રેમ-મહોબ્બત ઓછા કરી નાખ્યાં ? પોતાના માતા-પિતા સાથે મહોબ્બત ઓછી કરી ? ના, એવું ન કહો, અલગ થવાનો અર્થ મહોબ્બત ઓછી કરવાનો નથી હોતો. આ મહોબ્બત સાર્થક કરવાને માટે જ અમારા આ નવા ડગ ઉપડ્યા છે.

જીવનભર અમે આપતા જ રહીશું

તમે અમને જોઈ નહીં શકો, તો કોઈ દુઃખની વાત નથી. જ્યારે તમે તમારા આમાશય, કિડની, જીગર, હૃદયને વગેરેને જોઈ નથી શકતા, છતાં પણ તે કાર્ય તો કરે જ છે. તમારું હૃદય તમારી સાથે ધડકે તો છે જ, તો પછી તમે શું ફરિયાદ કરો છો ? હજુ તો સન ૨૦૦૦ સુધી અમે સ્થૂળ અથવા સૂક્ષ્મ રૂપમાં જીવતા રહેવાના છીએ. આ એવો ભયંકર સમય છે કે જેમાં મનુષ્ય ઉપર યુસ્ત - ચોકીદારીની બરોબર જરૂર છે. આ સંધિકાળની સંકટની વેળાએ અમે એકધારું કામ કરીશું અને તમારી સાથે રહીશું. આ અમારી જરૂરિયાત પણ છે. તેમાં ક્યારેય ઊંચાપ આવવા નહીં દઈએ. જિંદગીભર અમે આપ્યું છે અને આપતા જ રહીશું. તમારી નજીક નહીં હોઈએ તો શું ? સૂર્ય તમારી નજીક છે ? છતાં પણ તમે તડકામાં બેસો છો અને તે તમારા કપડાં સૂકવી જાય છે. ચંદ્ર તમારી નજીક છે ? હજારો માઈલ દૂર છે. સમુદ્ર તમારી નજીક છે ? સમુદ્ર કોને ખબર તમારાથી કેટલા માઈલ દૂર છે. છતાં પણ તમારું ધ્યાન એકધારું રાખે છે. તમે જે પાણી પીવો છો, સ્નાન કરો છો, કપડાં ધુવો છો, તે પાણી ક્યાંથી આવ્યું ? વાદળોમાંથી આવે છે. વાદળાં ક્યાંથી આવે છે ? સમુદ્રમાંથી સમુદ્રને આપેલું પાણી તમે પીઓ છો, પરંતુ સમુદ્રને કદાચ જ તમે જોયો હશે. સૂર્ય અને ચંદ્રની સૂરત તો તમે જોઈ છે ને, પરંતુ શું એની નજીક ગયા છો ? તેની પાસે ક્યારેય પહોંચ્યા છો ખરા ? નથી પહોંચ્યા ને ! તે તમારાથી ઘણા જ દૂર છે. છતાં દૂર રહીને પણ તમારી એટલી સેવા કરે છે કે તમારી જિંદગીની સંભાળ રાખે છે. જો તમને હવા નહીં મળે

તો તમારા પ્રાણ નીકળી જશે, હવાને તમે જોઈ નથી. એટલે જોવાની વાતને તમે તમારા મગજમાંથી દૂર કરો. તમે અમને ન જોઈ શકો અથવા અમે તમને, એનાથી કશું બગડતું - સુધરતું નથી. અમે એકાંતમાં રહીને વધારે તાકાતથી કાર્ય કરીશું અને તમારી પાસે પણ એવી જ આશા રાખીશું કે તમે પણ વધારે તાકાત સાથે અમારી સાથે-સાથે કદમ ઉઠાવો.

તમે સૌ અમારા વિચારોની નજીક આવો...

મિત્રો ! અમે ઈચ્છીએ છીએ કે તમે અમારી નજીક આવો, સાથે-સાથે, ખભાથી ખભો મેળવીને ચાલો, અમારી નજીક અને પાસે નહીં આવો અને દૂર જ રહેશો, તો પછી અમારું શક્તિ અંકત્રિત કરવાનું કાર્ય પણ બેકાર છે. જો તમે બુદ્ધિજીવી છો, રાજનેતા છો, કલાકાર છો, સંપન્ન છો, પરંતુ ભાવનાશીલ નથી તો અમારે માટે શું કામના ? તમે સૌ ભાવનાશીલ હોવા જોઈએ. અમને ભાવનાશીલોની જરૂર છે, નહીંતર અમારા મહોલ્લા-પાડોશમાં ઢગલો મજૂર કામ કરે છે, તો શું કોઈની કૃપા કે અનુગ્રહ તેમની ઉપર થયો છે ? અમે અમારા ગુરુદેવની નજીક છીએ. ત્રણવાર તેમની પાસે ગયા પછીએ. બાકી ચોવીસ કલાક તેમની જ સેવામાં રહીએ છીએ અને કહીએ છીએ કે આપ આદેશ આપો.

અમે શું ઈચ્છીએ અને કહીએ છીએ, તે વાતને તમે ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો. જો તમે નહીં સાંભળો તો પછી અમારી નજીક રહેવા ન રહેવાનો કોઈ ફાયદો નથી. શંકર ભગવાન અને પાર્વતી ઘણાં દૂર રહે છે. કૈલાસ પર્વત ઉપર, પરંતુ એટલે દૂર રહેવા છતાં પણ તમારી સેવામાં કોઈ ઊંચાપ આવવા દેતા નથી. જ્યારે પણ તમે ધ્યાન કરો છો, તેઓ કૈલાસ પર્વત ઉપરથી ઉતરીને તમારા સુધી આવી જાય છે. વિષ્ણુ ભગવાન ક્ષીરસાગર છોડીને તમારા સુધી આવી જાય છે. એટલે તમે સિદ્ધાંતોને સાંભળો, સિદ્ધાંતોને સમજો. બાળકો જેવું ન કરો. તમે અમારી સૂરત જુઓ અને અમે તમારી સૂરતને જોયા કરીએ. જોવું હોય તો જોઈ લેજો, વ્યવસ્થા

કરી આપીએ છીએ. તમે સામે બેસીને અવાજ સાંભળી ભલે ન શકો, અમે ટેપ કરાવી આપીએ છીએ, એ તમે સાંભળી લેજો. તમને સંતોષ તો થશે ને ! તમને સંતોષ થશે તો અમને ઘણી પ્રસન્નતા થશે.

આજે તમને ચોખવટ કરવાને માટે અને આગળનું કાર્ય જણાવવાને માટે જ બોલાવ્યા છે. ચોખવટ એટલા માટે નહીં કે હજુ અમારે સન ૨૦૦૦ સુધી જીવિત રહેવું છે. આ શરીર ન પણ રહે, તો સૂક્ષ્મ શરીરથી રહીશું. મનુષ્યનાં ત્રણ શરીર હોય છે - સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણશરીર, સ્થૂળશરીર મરી પણ જાય, તો એનાથી શો ફરક પડે છે ? જીવતો મનુષ્ય ઘણું જ કાર્ય કરી શકે છે, પરંતુ સ્થૂળશરીરના ન રહેવાથી તેનાથી કેટલાય ગણું વધારે કામ સૂક્ષ્મશરીર વડે કરી શકાય

છે. તો શું ગુરુજી આપ હિમાલય ચાલ્યા જશો ? હિમાલય જઈશું, તો શું તમને તકલીફ છે ? અમારા ગુરુજી પણ તો હિમાલયમાં રહે છે અને હિમાલયમાં રહીને પણ અમારી ઘણી જ સેવા કરે છે. અમે ગમે ત્યાં ચાલ્યા જઈએ, શાંતિકુંજમાં રહીએ, અથવા આ શરીરને છોડી જઈએ, પરંતુ તમે એ વિશ્વાસ રાખજો કે સન બે હજાર સુધી અમે અહીં શાંતિકુંજમાં હાજર રહીશું. આ અવધિમાં તમે અમને એકદમ તમારી નજીક જાણશો અને અમે તમારા માટે એકધારું કામ કરતા રહીશું. બસ, તમને સૌને એટલી જ પ્રાર્થના છે કે તમે પણ અમારી માટે કશુંક કામ કરો, તો મજા આવી જશે, આગળ શું કહું ? આજની વાત સમાપ્ત કરું છું.

ૐ શાંતિ: ॥

સદાશયતાનું પ્રતિભાઓને આમંત્રણ

ભૂમિખંડોમાં ફળદ્રુપતા જરૂરી છે, પરંતુ તેની એટલી ક્ષમતા નથી કે સમુદ્ર સાથે સીધો સંબંધ જોડી શકે. તેને વાદળોની કૃપાનો લાભ લઈને પોતાની તરસ સંતોષવી પડે છે. આ તૃપ્તિનો લાભ ખેતરોને હરિયાળા બનાવવા તથા અસંખ્ય જીવોની ભૂખ-તરસ શાંત થવાના રૂપમાં મળે છે.'

જન સાધારણ સ્તરોના લોકોનું એક સંમિશ્રિત સ્વરૂપ છે. તે બધામાં એવા અસંખ્ય લોકો છે જેમનામાં ઉચ્ચ સ્તરની પ્રતિભાઓ પ્રસુપ્ત સ્થિતિમાં પડેલી છે. તેમને જો સદાશયતાની સાથે ધનિષ્ઠ બનવાનો અવસર મળી શકે તો તેઓ તૂટ્યું ફૂટ્યું મુશ્કેલ જીવન ન જીવે. પોતાના માટે અને બીજાઓને માટે કંઈને કંઈ સિદ્ધિઓ મેળવી શકે. પરંતુ તેને દુર્ભાગ્ય જ કહેવું જોઈએ કે ન તો કૂવો તરસ્યા પાસે પહોંચે છે કે તરસ્યો કૂવો પાસે. મહાનતા પ્રતિભાઓની સાથે સંબંધ જોડવા માટે વ્યાકુળ છે. પ્રતિભાઓ ઈચ્છે કે ન ઈચ્છે, પરંતુ એ ચોક્કસ છે કે જો તેઓને 'છીપે સ્વાતિ બુંદ મળવા' જેવો સુયોગ મળી શક્યો હોત તો તેમનામાં કીમતી મોતી ઉત્પન્ન થાત, સૌભાગ્ય પ્રશંસા મેળવત. પરંતુ એ હઠીલા અવરોધોનું શું કરી શકાય જે પોતાની જગ્યાએ પથ્થરની જેમ ચોંટી ગયા છે.

જેઓ અવરોધોનું સમાધાન શોધે છે તેઓ દૂરદર્શી છે. એવા લોકો ભલે પરિશ્રમમાં રહે અને વાદળોની જેમ ઊમટી પડે, તેમને દેવતાઓ જેવું શ્રેય મળે છે. વાદળો આકાશમાં છવાયેલાં રહે છે અને ઊંચા આકાશમાં વિહરતા રહે છે ત્યારે બધા લોકો તેમની પ્રતીક્ષા કરતા રહે છે અને નજર ઠરાવી રાખે છે. જો તેઓએ આ મુશ્કેલ જવાબદારી ખત્મા પર ધારણ ન કરી હોત તો ક્યાંય હરિયાળીનાં દર્શન ન થાત અને જળાશયોનું અસ્તિત્વ પણ જોવા ન મળત. કર્તવ્ય એટલે કર્તવ્ય. તેનું કોઈ પાલન કરીને જુએ તો તે આશરો કેટલો રસાળ બને. વાદળોને ખાલી થઈને પાછા વળવાની પ્રક્રિયામાં રસ ન હોત તો ચોક્કસ જ આ શુષ્ક નીરસ લાગનાર કામ કરવાનો તેઓએ ક્યારનો ઈન્કાર કરી દીધો હોત.

વિષાદની પરાકાષ્ટામાં શિષ્યત્વનું જાગરણ

શ્રીમદ્ ભગવતગીતા જેવા મહાન ગ્રંથની ભૂમિકાપક્ષની ચર્ચા પાછલા અંકમાં કરી ચૂક્યા. વિસ્તારથી એમાં કહેવામાં આવ્યું કે ગીતા સુગીતા છે અને તેની હયાતીમાં કોઈ અન્ય શાસ્ત્રના વિસ્તારમાં જવાની કોઈ આવશ્યકતા નથી. અનેકાનેક ઉદાહરણો દ્વારા તેમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુનની; આ મહાન ગ્રંથની રચનાના મુખ્ય પાત્રના રૂપમાં ચર્ચા કરવામાં આવી. હવે આ અંકમાં પાઠકવૃંદ “અર્જુનવિષાદ યોગ” નામના પ્રથમ અધ્યાય વાંચે. આ શુભારંભ સ્વયં અનોખી સ્થિતિનો પરિચાયક છે, જે આપણામાથી પ્રત્યેકના જીવનમાં આવે છે. સુડતાલીસ શ્લોકોવાળો આ પ્રથમ અધ્યાય ભાવનાઓના ઉતાર-ચઢાવ તેમજ યુદ્ધભૂમિના વર્ણનથી ભર્યો પડ્યો છે. આને સમજીને જ ગીતાના માહાત્મ્યને વધુ સારી રીતે સમજી શકાય છે.

ગીતા અને ગુરુસત્તાના ચિંતનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જ આપણે સૌ આ પ્રથમ અધ્યાયને સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ, તો આપણને ડગલે ને પગલે પરોક્ષ માર્ગદર્શનની અનુભૂતિ થશે. આ અધ્યાય સ્વયં અભૂતપૂર્વ છે. આમાં કયાંય ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના નામનો ઉલ્લેખ આવ્યો નથી, જેને આપણે સંપૂર્ણ ગીતામાં “શ્રી ભગવાન ઉવાચ” નામથી થતો જોઈએ છીએ. માત્ર એક નાનો સંદર્ભ અર્જુન દ્વારા યુધ્ધભૂમિના મધ્યક્ષેત્રમાં રથ ઊભો કરાવ્યા પછી શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા કહેવામાં આવેલ શબ્દો સંજયે કહ્યું છે - “ઝવાચ પાર્થ પશ્યૈતાન્સમવેતાન્કુરુનિતિ !” (૨૫મા શ્લોકનો ઉત્તરાર્ધ) એટલે કે “હે પાર્થ ! યુદ્ધને માટે ભેગા થયેલા આ કૌરવીને જો.” શેષ સત્તર અધ્યાયોમાં તો અર્જુન વારંવાર પોતાની જાણાસાઓ દર્શાવે છે અને શ્રી ભગવાન તેના જવાબો આપે છે. પરંતુ આ અધ્યાયમાં સંજય દ્વારા યુદ્ધક્ષેત્રનું વર્ણન છે અને પછી અસમંજસ ભરેલા અવસાદ વિષાદના રૂપમાં વર્ણવામાં આવ્યું છે.

આ અધ્યાયમાં ત્રણ પાત્રો છે. ધૃતરાષ્ટ્ર, સંજય અને અર્જુન - જેને આખી ગીતામાં અનેક નામો વડે પાર્થ - ધનંજય, ગુડાકેશ - કૌન્તેય વડે સંબોધિત કરવામાં આવ્યા છે. જરા આ પાત્રોને પહેલાં જાણી લઈએ.

ગીતાનો શુભારંભ જ ધૃતરાષ્ટ્રથી થયો છે. ધૃતરાષ્ટ્ર અંધ છે. મોહાંધ છે. ગીતા આંધળા માણસના કથનથી શરૂ થઈ સંજયના એ આશ્વાસન ઉપર જઈને અઢારમા અધ્યાયમાં સમાપ્ત થાય છે કે જ્યાં અર્જુન અને શ્રી કૃષ્ણ જેવા બે મહાપુરુષ હોય, ત્યાં જીત અવશ્ય નીતિની જ થાય છે. ધૃતરાષ્ટ્ર મોહાંધ બની પહેલા શ્લોકના રૂપમાં પૂછી બેસે છે -

ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે સમવેતા યુયુત્સવઃ ।

મામકાઃ પાણ્ડવાશ્ચૈવ કિમકુર્વાત સંજય ॥

“ હે સંજય ! ધર્મભૂમિ કુરુક્ષેત્રમાં એકત્રિત, યુદ્ધની ઈચ્છાવાળા મારા અને પાંડુના પુત્રોએ શું કર્યું ?” ધૃતરાષ્ટ્રને આ લડાઈમાં પોતાના જ પુત્રો દેખાતા હતા. આ પાત્ર પહેલાં જ બોલે છે - મારા દીકરાઓની સ્થિતિ કેવી છે - ‘મામકાઃ’ એવું નહીં કે પહેલાં પોતાના દિવંગત ભાઈના એ પુત્રોના વિષયમાં પૂછે જે સતત અંત્યાચારી તેના પુત્રો દ્વારા હેરાન થતા અજ્ઞાતવાસ ભોગવતા રહ્યા. પછીથી તે કહે છે - પાંડુના બાળકોના વિષયમાં પણ મને કંઈક જણાવ - ‘પાણ્ડવાશ્ચૈવ !’ સવાલ ધૃતરાષ્ટ્ર કરે છે, જે અંધતાને પ્રાપ્ત છે. આજે લગભગ મનુષ્યોની સ્થિતિ આવી જ છે - પુત્રપણાથી અંધ વ્યક્તિ પરહિત પહેલાં નથી જોતો-પહેલાં પોતાના દુષ્ટ પુત્રોનું હિત જાણવાનો પ્રયત્ન કરે છે. ધૃતરાષ્ટ્ર મહાભારતનું એક પાત્ર છે. ગીતાનો શુભારંભ કરનારો આ પ્રશ્ન પૂછનારના રૂપમાં. આજે લાખો - કરોડો ધૃતરાષ્ટ્ર સમાજમાં રાજતંત્રમાં, આપણી આસપાસ ભર્યા પડ્યા છે, જે પુત્રમોહમાં આંધળા બનીને નીતિને બાજુ પર રાખી જાણે તેમના જ દ્વારા સંચાલિત થઈ રહ્યા છે. પોતાનાં જ્ઞાનચક્ષુઓને તેઓ જાગૃત કરી શકતા નથી.

આના કારણે સમાજમાં એક ઘણી મોટી વિસંગતિ ઉત્પન્ન થઈ છે.

બીજું પાત્ર છે સંજય, જે ધૃતરાષ્ટ્રના પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપે છે તેમજ આખી ગીતા તેમને દિવ્યદષ્ટિ વડે જોઈને સંભળાવે છે. સંજય અંધ રાજા ધૃતરાષ્ટ્રનાં સારથિ છે. સંજય સૌભાગ્યશાળી વ્યક્તિ હતા કે તેઓ મહાત્મા વિદુરના શિષ્ય હતા. વિદુર જેવા જ્ઞાની, નીતિજ્ઞ, પરમભક્ત ભારતના ઇતિહાસમાં વિરલ જ જોવા મળે છે. ત્યારે જ તો ભગવાને દુર્યોધનના મેવા ત્યાગીને વિદુરના ઘરનું સીધું-સાદું ભાજનું સત્વિક શાક ખાધું હતું. સાદગી વડે જીવન જીવનારા વિદુરના જીવનમાં એટલે કે આચરણ અને ક્રિયામાં કોઈ અંતર જોવા નથી મળતું. ઘણું જ સરળ હતું. તેમનું જીવન એ જ વિદુરે પોતાની તપશ્ચર્યાની સિદ્ધિ વડે સંજયને દિવ્ય દષ્ટિ પ્રદાન કરી. ધૃતરાષ્ટ્ર એટલા માટે પ્રશ્ન પૂછતા હતા કે તેઓ જન્મથી અંધ તો હતા જ, પ્રજ્ઞાયક્ષુ પણ તેમનાં જાગૃત થઈ શક્યાં ન હતાં. પરંતુ સંજયને તો દિવ્યદષ્ટિ મળેલી હતી જેના કારણે જ તે આંખે દેખ્યો અહેવાલ - દૂર યુદ્ધક્ષેત્રમાં બની રહેલ એક - એક ઘટનાક્રમ તેમજ મનઃસ્થિતિના ઉતાર - ચઢાવનું વિવરણ સંભળાવી શકવામાં સફળ થયા. સંજયની પાસે બહારી આંખો પણ છે તે પ્રજ્ઞાવાન પણ છે - નીતિજ્ઞ પણ છે. દિવ્યદષ્ટિ સંપન્ન છે અને એક વિનમ્ર સેવક; પણ અંધ રાજાના.

સંજય આ સંપૂર્ણ મહાભારતનું દૃશ્ય પોતાના મનોમય કોશના જાગરણની સિદ્ધિના માધ્યમ દ્વારા માત્ર ધૃતરાષ્ટ્રને જ નહીં, યુગો યુગોથી સ્વાધ્યાય કરી રહેલા સૌ જ્ઞાસુઓને બતાવી રહ્યા છે. વિદુરે તેમના આજ્ઞાયકના સ્થાનને સ્પર્શ કરી તેમના મનોમય કોશને જાગૃત કર્યો હતો. જ્યારે આજ્ઞાયક જાગે છે ત્યારે શું થાય છે? પ્રકાશપૂંજ - જેમને સરકસની લાઈટ હોય છે- બીમની માફક ત્યાં જઈને સ્થિર થઈ જાય છે, જ્યાંથી સંબંધિત વિવરણ સંજય સંભળાવી રહ્યા છે. આપણા શરીરમાં પીટ્યુટરી અને પીનિયલગ્રંથિની વચ્ચે હાઈપોથેલેમસ નામનું સ્થાન હોય છે. આને દ્વિદલીય

આજ્ઞાયક કહે જાગરણની સિદ્ધિનો ચમત્કાર જ છે કે એકાગ્ર થતા જ મનમાંથી પ્રકાશનો બીમ તેજ-કિરણોનો પૂંજ સરકસની લાઈટની જેમ વર્તુળ બનાવી લે છે અને એ જ વર્તુળમાં સંકલ્પિત સ્થાન દેખાય છે. સંજય ગદગદ થઈને પોતાની આ જ સિદ્ધિની તાકાત ઉપર સંપૂર્ણ દૃશ્ય પોતાના રાજાને જોઈને સંભળાવી રહ્યો છે. વિદુર, કૃપાચાર્ય અને ભીમનો સત્સંગ જેને પ્રાપ્ત છે એવા સંજયની દિવ્યદષ્ટિનું સમગ્ર વિવરણ છે ગીતા. સંજય કૌરવોની વચ્ચે રહે છે જરૂર, પરંતુ તેઓ કૌરવોના નથી. નીતિની બાબતે તે પાંડવોના સદાચારના પક્ષમાં જ છે. આ જ તેમની સૌથી મોટી વિશેષતા છે.

ત્રીજું પાત્ર છે અર્જુન ! અર્જુન વીર છે - યોદ્ધા છે પરંતુ તેના મનમાં સંદેહ છે, ભ્રમ છે. વ્યાકુળતા છે અને વિહ્વળતા છે. તે આ સમયે એક હતાશ-નિરાશ વ્યક્તિના રૂપમાં આપણી સમક્ષ આવે છે. જ્યારે વ્યક્તિ બધી જ બાજુએથી નિરાશ થઈ જાય છે. ત્યારે ધર્મસમ્મૂઢ કહેવાય છે. મૂર્છાની આવી જ સ્થિતિ આત્મજાગરણની સ્થિતિ છે. આ મનઃસ્થિતિ ઉત્પન્ન થયા પછી જ શિષ્યત્વ ઉત્પન્ન થાય છે. જે આ ઊંડા સ્તર સુધી વિષાદમાં ચાલ્યો જાય જેમ કે ગીતાના પ્રથમ અધ્યાયમાં સમજાવવામાં આવ્યું છે. સમજી લેવું જોઈએ કે તે આત્મસંતાપની એ પ્રક્રિયામાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે. જે તેને ગુરુ સુધી પહોંચાડવાને માટે જરૂરી હતી. જેને ગુરુની જરૂરિયાત હોય છે તે જ વિષાદની ચરમસીમા સુધી પહોંચે છે. જેને ગુરુ નથી જોઈતા તે શોધવાની ઈચ્છા રાખતો નથી ગુરુને જે નથી ઓળખી શકતો, તે ઘણો જ દુર્ભાગ્યશાળી છે. તે જીવનભર પ્રવચન આપતો રહે છે. તર્ક કરતો રહે છે. નીતિની વાત કરતો રહે છે; પરંતુ ક્યારેય તેનો અમલ પોતાની જાત ઉપર કરતો નથી. પોતાના જ તર્ક વડે પોતાની જ્ઞાસા સંતોષનાર આત્મિક પ્રગતિનો પથ અવરોધી નાંખે છે. યુધિષ્ઠિર ધર્મરાજ કહેવાતા હતા, નીતિની વાતો કરતા હતા. દુનિયાભરની વાતોની વ્યાખ્યા કરતા હતા, પરંતુ તેઓ ક્યારેય શિષ્ય ન બની શક્યા, એક ઉપદેશક ધર્મરાજ

જ બનીને રહ્યા. ભીમ પોતાના શારીરિક સામર્થ્ય ઉપર વધુ વિશ્વાસ રાખતા હતા, પોતાની તાકાતનું તેમને અભિમાન હતું. તે વિચારતા હતા કે આખું યુદ્ધ તે પોતાની શક્તિના બળ ઉપર જીતી લેશે, આનાથી વધારે તેમણે ક્યારેય વિચાર્યું નહીં. નકુલ અને સહદેવ ભાવનાશીલ હતા, સરળ હતા - તાર્કિક નહીં, જે પણ કંઈ કહેવામાં આવતું તેઓ કરી લેતા હતા. આ બધા જ મહાભારતનાં પાત્રોને શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના પરિપ્રેક્ષમાં સમજવાનો પ્રયત્ન આપણે કરવો જોઈએ. આપણે જાણવું જોઈએ કે ગુરુનો ભાવ મનમાં કઈ રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય. ગુરુની જરૂર પડે છે, વિષાદની, અસંમજસની, ધર્મસંમૂઢતાની ચરમ પરાકાષ્ઠાની સ્થિતિમાં. પહેલો અધ્યાય આજ તથ્યને સમજવાને માટે ઘણો જ મહત્વપૂર્ણ છે. અહીં અર્જુનના મનમાં શ્રીકૃષ્ણના પ્રત્યે મિત્રનો ભાવ છે. સખાનો ભાવ છે, સાચી આત્મીયતા છે. પરંતુ ગુરુનો - ભગવાનનો ભાવ નથી. તેને જ ઉત્પન્ન કરવાને માટે ભગવાને તેના મનમાં સગાં - સંબંધીઓની વચ્ચેના યુદ્ધમાં ઊભો કરીને વિષાદની ચરમસીમા ઉત્પન્ન કરી છે.

ઘણા પરિજનો કહે છે કે અમે ગુરુદેવની - માતાજીની ઘણી જ નજીક હતા. અમારી પાસે તો ગુરુદેવનો ઝભ્ભો છે - ગુરુદેવનો એક દાંત કાઢવામાં આવ્યો હતો. તે અમે અમારી પાસે રાખી લીધો છે. માતાજીની ચપ્પલ અમારી પાસે રાખી છે. ગુરુદેવ પોતાના હાથે જે પેનથી લખતા તે અમારી પાસે છે. બની શકે છે કે તેમની પાસે આ બધી વસ્તુઓ શ્રદ્ધાવશ હોય. પરંતુ ગુરુદેવ જેવી અવતારી સત્તાને ભગવત સ્વરૂપ જે સમજી નથી શક્યું પોતાના અંતર્જગતમાં વિષાદ ઉત્પન્ન કરી ન શક્યું - તેના મનમાં સાચું શિષ્યત્વ ક્યારેય જાગ્યું નથી. તેઓ તો માત્ર કહેવા ખાતર એમને પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ કહેતા - એમના આશીર્વાદ લેતા હતા. ગુરુ જ્યારે શિષ્યના અંતઃકરણમાં બિરાજમાન થાય છે, ત્યારે ચરમ વિષાદની સ્થિતિ લાવીને તેના મોહને તોડે છે - તેના જીવનમાં સાચો વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરી તેનું સૂત્ર બ્રાહ્મીચેતના સાથે જોડે

છે. આ અધ્યાયમાં અર્જુનનો વિષાદ એ જ દર્શાવે છે કે ગુરુને પામવાને માટે ભયંકર માનસિક આકુળતાની પ્રક્રિયામાંથી પસાર થવું પડે છે. જે ગુરુ સંબંધી હોઈ શકે છે, મિત્ર હોઈ શકે છે, એક ઠગને માટે વિષમ પરિસ્થિતિમાં કામમાં આવનારું સાધન - સિદ્ધ સંપન્ન હોઈ શકે છે, પરંતુ ગુરુ ક્યારે કયા સાચા શિષ્યને માટે સાચો ગુરુ બને છે, એ જાણવું હોય તો આપણે પહેલો અધ્યાય એકાગ્રતાથી વાંચવો અને આત્મસાત્ કરવો પડશે.

ભગવાન અને ભક્તનો સંબંધ ઘણી જ ઉચ્ચ કોટિનો છે. ભક્ત ભગવાનની ઉપર ગુસ્સો કરતો રહે છે અને ભગવાન પોતાના સાચા ભક્તની દરેક વાત માનવાને માટે તૈયાર ઊભા હોય છે, ભલે પછી તે નામદેવ હોય, ભલે પછી કબીર, ભલે પછી મગરના મોંમાં ફસાયેલ ગજરાજ હોય અથવા તો દ્રૌપદી હોય. તમે સંત નામદેવની કથા તો જાણો છો ને ! સંત નામદેવ ભગવાન ઉપર ગુસ્સે થયા કે હું આપના આંગણમાં આપની મૂર્તિની સામે ઊભો રહી કીર્તન કરી રહ્યો છું અને આ બ્રાહ્મણ - પંડિતગણ મને બહાર નીકળવાનું કહે છે. આપ આ લોકોને કશું કેમ કહેતા નથી ? ભગવાને કશું જ ન કહ્યું. બસ, ભગવાનથી રીસાઈને તે મંદિરની પાછળ જતા રહ્યા અને ત્યાં કીર્તન કરવા લાગ્યા. ભગવાનથી પોતાના ભક્તની વ્યાકુળતા, તેનું અપમાન જોયું ન ગયું તેથી તેમણે મંદિરનું દ્વાર જ ફેરવી નાંખ્યું કે જ્યાં નામદેવ ઊભા હતા. પંઢરપુરમાં બધાં જ મંદિર પૂર્વની તરફ મોં કરી વિનર્મિત છે, પરંતુ એક આ જ મંદિર છે, જે પશ્ચિમોન્મુખ છે અને ભક્તની, કીર્તિની ગાથા આજ સુધી ગાઈ રહ્યું છે. ભગવાન - ભક્તનો સંબંધ જ અલગ છે - ગુરુ-શિષ્યનો સંબંધ અલગ છે. ગુરુ ભૂવાની માફક શિષ્યને ધૂણાવે છે - તેને કાબેલ બનાવે છે. આ હાડ-માંસનો સંબંધ ભાવનાઓના સંબંધથી જુદો છે. ગુરુ કઈ રીતે શિષ્યત્વનું જાગરણ કરે છે, એનું સૌથી સારું ઉદાહરણ છે શ્રીમદ્ ભગવતગીતાનો પહેલો, બીજો, અગિયારમો, સત્તરમો અને અઠારમો અધ્યાય. આમ તો પૂરી ગીતા જ સાચા

શિષ્યની જાગૃતિનું એક સંપૂર્ણ પાઠ્યપુસ્તક છે.

કૃષ્ણ - અર્જુનની સૌથી સમીપ હતા. જૂના સંબંધી પણ હતા. દ્રોપદીના લગ્નમાં પણ અર્જુન અને કૃષ્ણ સાથે હતા તેમજ શ્રીકૃષ્ણની બહેન સુભદ્રાનું લગ્ન તો અર્જુન સાથે થયું જ હતું. મામા - ફોઈના ભાઈ પણ હતા. કુંતી શ્રીકૃષ્ણની ફોઈ હોવાનાં સંબંધ અને સાળો બનેલી પણ હતા. અજ્ઞાતવાસમાં પણ સાથે રહ્યા. કેટલાંય યુદ્ધો સાથે રહીને લડ્યા. પરંતુ ભાવ એક જ રહ્યો મિત્ર - સખા - ભાઈનો. આ ગુરુભાવ હજુ સુધી ઉત્પન્ન થયો નહોતો, જેને ગીતા કાવ્યના રચયિતા મહર્ષિ વ્યાસ દ્વારા અર્જુનના મનમાં વિષાદ ઉત્પન્ન કરીને જાગૃત કરવાનો પ્રયત્નો કર્યો છે. અર્જુન શ્રીકૃષ્ણના યોગશ્વર સ્વરૂપથી પરિચિત અવશ્ય છે, પરંતુ તે ઐ સીમા સુધી કિંકર્તવ્યવિમૂઢ છે કે પોતાનાં સગાંસંબંધીઓને સામે જોઈને ભારે અવસાદની સ્થિતિમાં આવી ગયો છે. આવી સ્થિતિમાંથી જ શ્રીકૃષ્ણ એક મહાગુરુ યોગીરાજ શ્રીકૃષ્ણ જન્મ લે છે. લગભગ એવી જ સ્થિતિ આપણી પ્રજાપરિજનોની પણ રહી છે. આપણે પણ આપણા આરાધ્ય ગુરુદેવને જાણીએ છીએ, પરંતુ માનતા નથી. તેમની મનોકામના પૂરી કરવાવાળા - આપણા અનન્ય - આપણા અભિભાવક વગેરે રૂપોમાં ઢગલો સ્મૃતિઓ આપણાં મસ્તકપટલ ઉપર છે, પરંતુ આપણે તેના સ્વીકાર માટે જરા પણ તૈયાર નથી કે તેઓ જ યોગશ્વર છે. પ્રજાવતારની સત્તા છે. મહાદેવ શિવ છે - એ પરબ્રહ્મની સત્તાના પ્રતિનિધિ છે. જેમને ગોવિંદ કરતાં પણ વધારે સન્માન શાસ્ત્રોએ આપ્યું છે. અર્જુન અને આપણી સ્થિતિ જુદી તો નથી જ. આપણે પણ જો વિષાદ-અવસાદની ચરમ અવસ્થામાં પહોંચીએ તેનું કૃષ્ણદ્વેષાયન વ્યાસે શ્રીમદ્ભગવત-ગીતામાં ઘણી જ સુંદરતાથી વર્ણન કર્યું છે, તો એ જ સદ્ગુરુ આપણા ગુરુદેવ પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્યમાંથી પ્રગટ થઈને આપણી સન્મુખ આવીને ઊભા હશે. આપણે આપણા શરણાગતિના ભાવ સાથે, પરબ્રહ્મના સ્તર ઉપર જ સમજવા પડશે, કેમ કે ગુરુના રૂપમાં આ જ ભાવ શિષ્યની અંદરના બધા રસાયણશાસ્ત્રને, સ્નાયુ-સંરચનાઓને અંદરના રોમ - રોમને બદલવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે. અર્જુનના રૂપમાં આપણે સૌ શિષ્યો જો

ઈચ્છતા હોઈશું કે ગુરુસત્તા આપણી અંદર પણ એવો જ ભાવ ઉત્પન્ન કરે તો વિવાદની ચરમસીમા એ પહોંચીને જે કાંઈ છે તે બધું જ ગુરુને સોંપવું પડશે. આપણી ઈચ્છાને ભૂલવી પડશે. પ્રથમ અધ્યાયની આ વિશેષતા છે કે માત્ર અર્જુન બોલે છે અને માત્ર અર્જુન જ જવાબ આપે છે. આ અધ્યાયમાં કૃષ્ણને તો મોકો મળ્યો જ નથી. પોતે જ પ્રશ્ન પોતે જ જવાબ. અર્જુન તર્ક પણ કેવા ઊંચા રજૂ કરી રહ્યા છે ! આવું ત્યારે થાય છે જ્યારે કોઈને સાતું કામ કરવામાં ધર્મસમ્મત આરચક કરવામાં મુશ્કેલી નડે છે, ત્યારે પોતાના જ તર્ક વડે આ બધી જ નીતિની વાતોને કાપવાનો તે પ્રયત્ન કરે છે. અર્જુન વિદ્વાન છે. જ્ઞાની છે. ખ્યાતિપ્રાપ્ત પોતાના સમયનો મહાપરાક્રમી ધનુર્ધર છે, પ્રતિભાસંપન્ન છે. પાંડવોમાં અન્ય પણ છે, પરંતુ અર્જુન જેવું કોઈ નથી. આજના સમાજમાં જો કોઈ યુગનેતૃત્વ સંભાળવાની યોગ્યતા રાખતો હોય, તો તે વ્યક્તિ માત્ર અર્જુનના સ્તરની જ હોઈ શકે, નકુલ, સહદેવ, ભીમ અથવા યુધિષ્ઠિરના સ્તરની નહીં. પરંપર અર્જુન એક સારા મનુષ્યત્વનો પ્રતિનિધિ છે. આખા શિષ્ય સમુદાયનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે - પ્રતીક છે. શિષ્ય સમુદાયને માટે યોગશ્વર કૃષ્ણએ પહેલા અધ્યાયનું અર્જુનનું રુદન સાંભળ્યા પછી જે સંદેશો આપ્યો તે આજે પણ આપણા સૌને માટે યુગાનુકૂલ છે-શાશ્વત છે.

ગીતામાં શરૂઆતમાં જ ઘણી વિલક્ષણ સ્થિતિ જોવા મળે છે. અર્જુન અને ધૃતરાષ્ટ્ર બંને વચ્ચે પેઢીનું અંતર છે. બંને જણ મોહગ્રસ્ત છે. શોક અને મોહની સ્થિતિમાં કોઈ નિર્ણય લઈ શકતું નથી. યુદ્ધભૂમિમાં ઊભેલો અર્જુન પણ સગાંસંબંધીઓને જોઈ રહ્યો છે અને સંજયની દિવ્યદષ્ટિના માધ્યમ વડે ધૃતરાષ્ટ્ર પણ સગાંસંબંધીઓને જ જોઈ રહ્યા છે. છતાં પણ બંનેના મોહમાં અંતર છે. ધૃતરાષ્ટ્ર જો મોહાંધ છે તો અર્જુન મોહમાં આકુળ છે. ધૃતરાષ્ટ્ર દ્વેષથી ભરેલા છે, પરંતુ અર્જુન સમર્પણભાવથી ભરેલો છે. ધૃતરાષ્ટ્રના કારણે કોને ખબર કેટલાય પરિવારો મહાભારતમાં બરબાદીના કિનારે ઊભા છે. પરંતુ અર્જુન એ સમયના ભારતને મહાભારત બનાવવાની અનીતિ - અધર્મના સામ્રાજ્યનો નાશ કરવાની ચાવી બનીને આવ્યો છે.

આ જ કારણે શ્રીકૃષ્ણએ અર્જુનને જ ગીતા સંભળાવવાને માટે પસંદ કર્યો છે - કર્મયોગનું શિક્ષણ આપવાને માટે પસંદ કર્યો છે. એ જ સાચું પાત્ર છે. આ જ કારણે ચરમ સ્તરનો વિષાદ દૈવીકૃપાએ તેમણે અર્જુનના-પોતાના સખા ભક્તના મનમાં ઉત્પન્ન કર્યો છે. આજે સમાજમાં અનેકો ધૃતરાષ્ટ્ર છે-સમય લોકસેવાના ક્ષેત્રમાં ઉતરવાનો છે, પરંતુ એ વર્ગ એવો છે જે મોહાંધતાની કબજામાંથી બહાર આવવાને માટે તૈયાર જ નથી. આજના યુગના ધૃતરાષ્ટ્ર સારા-સારા મળેલા અવસરોને ગુમાવતા, માથું પછાડતા, પશ્ચાત્તાપ કરતા જોઈ શકાય છે.

શરૂઆતથી જ ગીતા ધણાં વિલક્ષણ દશ્યો પ્રસ્તુત કરે છે. કુરુક્ષેત્રનું મેદાન બીજા શ્લોકથી જ સંજય બતાવવાનું શરૂ કરે છે :

દૃષ્ટ્વા તુ પાણ્ડવાનીકં વ્યૂઢં દુર્યોધનેસ્તદાઃ ।
આચાર્યમુપસંગમ્ય રાજા વચનમબ્રવીત્ ॥
પશ્યૈતાં પાણ્ડુપુત્રાણામાચાર્યં મહતીં ચમૂમ્ ।
વ્યૂઢાં દ્રુપદપુત્રેણ તવ શિષ્યેણ ધીમતા ॥

અર્થાત્ સંજય બોલ્યા “ત્યારે રાજા દુર્યોધને વ્યૂહ રચનાયુક્ત પાંડવોની સેનાને જોઈને દ્રોણાચાર્યની પાસે જઈને આ વાક્ય કહ્યું-કે હે આચાર્ય, આપના બુદ્ધિમાન શિષ્ય દ્રુપદપુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન દ્વારા વ્યૂહ વિચારીને ઊભી કરવામાં આવેલી પાંડવોની આ મોટી ભારે સેનાને જુઓ.”

આ બંને શ્લોકોના અર્થમાં મોટા રહસ્યની વાત છુપાયેલી છે, જે દુર્યોધનની મનોવૈજ્ઞાનિક વૃત્તિઓનો પણ પરિચય આપે છે. દુર્યોધન-દ્રોણાચાર્યની પાસે જ કેમ ગયા અન્ય કોઈની પાસે કેમ નહીં? ધૃષ્ટદ્યુમ્નનું નામ જ કેમ લીધું - બીજા કોઈનું કેમ નહીં? એ એટલા માટે કે ધૃષ્ટદ્યુમ્નનો જન્મ જ દ્રોણાચાર્યના વધને માટે થયો હતો. એટલા માટે એમની પાસે જઈને તેનું નામ લીધું, જેથી કરીને તેમના મનમાં આકોશ-વિદ્વેષ-આગ ભડકી ઊઠે. પાંડવપુત્રોની સેનામાં સેનાપતિ હતા દ્રુપદના પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન. દ્રોણાચાર્ય સાથે દ્રોપદને મોટી દુશ્મની હતી. એટલા માટે એણે દ્રુપદપુત્રનું નામ જાણી જોઈને લીધું. યજ્ઞમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન એ જ દૈવી આદેશ લઈને આવ્યો હતો કે તેણે દ્રોણાચાર્યનો

વધ કરવાનો છે. દુર્યોધન એ જાણે છે કે જો તેણે શરૂઆતથી જ પોતાના સેનાપતિ આચાર્ય દ્રોણના મનમાં આકોશ ભરી દીધો તો તે પૂરા શૌર્યની સાથે લડશે. એટલું કહીને તે દરેકનાં નામ જણાવે છે. પ્રસંગવશ અભિમન્યુ સહિત દ્રૌપદીના પાંચે પુત્રોનો પણ ઉલ્લેખ કરે છે, જેથી કરી આકોશ ઠંડો ન પડે. પછી પોતાના વિષયમાં પણ જણાવે છે કે પોતાની સેનામાં કોણ કોણ મહાવીર છે તથા સાથે સાથે દસમા શ્લોકમાં નિર્ણય પણ જાતે જ જણાવે છે કે કોણ જીતશે? તે કહે છે -

અપર્યાપ્તં તદસ્માકં બલં ભીષ્માભિરક્ષિતમ્ ।
પર્યાપ્તં ત્વિદમેતેષાં બલં ભીમાભિરક્ષિતમ્ ॥

અર્થાત્ “ભીષ્મપિતામહ દ્વારા રક્ષિત આપણી આ સેના દરેક પ્રકારે અજેય છે અને ભીમ દ્વારા રક્ષિત આ લોકોની આ સેના જીતવામાં સુગમ છે.” દુર્યોધનની દૃષ્ટિમાં માત્ર ભીમ જ રક્ષક છે. તે એટલો ગર્વમાં રાચે છે કે તેને પોતાની અગિયાર અક્ષૌહિણી સેના અજેય જણાઈ રહી છે અને ભીમ જે તેનો ચિરપ્રતિદ્વન્દ્વી છે-તે હારેલો નજરે પડે છે. આ પ્રકારનો વધારે પડતો આત્મવિશ્વાસ અને દુર્બુદ્ધિ જ તેના પતનનું કારણ બને છે. આમ જોવા જાવ તો આ પણ નહીં-મુખ્ય પાત્ર શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુનની ઉપેક્ષા તેના વિનાશનું કારણ બને છે. દુર્યોધનના મનમાં દ્વેષનું બીજ છે. એટલા માટે તેણે ગદાધારી ભીમ જ ચારે તરફ નજરે પડે છે. ભગવાન કૃષ્ણ તો તેને ગાય ચરાવતા જ નજરે પડે છે. તેઓ માત્ર અર્જુનના એક સામાન્ય સારથિ વ્યક્તિ છે, જેમનું તે પહેલા પણ અપમાન કરીને અપમાનિત થઈ ચૂક્યો છે. જો કદાચ દુર્યોધનનું મૂલ્યાંકન સાચું હોત કે કોણ શું છે. તો દસમા શ્લોકમાં એવું કહીને તે ભૂલ ન કરત, કદાચ યુદ્ધ ઈમાનદારીથી લડત. ન લડ્યો એટલા માટે માર્યો ગયો. મહાભારતનું આ ગીતા પ્રકરણ આપણે સૌને માટે એટલામાટે વાંચવા સમજવા યોગ્ય છે કે આ આપણને આપણા ચિંતનને વિકસિત કરવાની દૃષ્ટિ પ્રદાન કરે છે- આપણને જીવન-સંગ્રામમાં નીતિના રસ્તા ઉપર ચાલવા માટે સંપૂર્ણ શિક્ષણ પ્રદાન કરે છે.

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે ઉપાસના વિષે અમારી જાણસાઓનું સમાધાન કરતા બતાવ્યું કે બેટા, આપણા ત્રણ શરીર હોય છે, જેમાં સ્થૂળ દૃષ્ટિથી એક જ શરીર દેખાય છે. સ્થૂળ શરીર પદાર્થનું શરીર છે. સૂક્ષ્મ શરીર વિચારોનું છે, તથા કારણ શરીરને અંતઃકરણ કહેવાય છે, આ ભાવ સંવેદનાઓનું શરીર છે. આ પ્રમાણે ત્રણ શરીર છે. એને જગાડવા માટે ઉપાસના પધ્ધતિ પણ અલગ-અલગ છે. સ્થૂળ શરીરને જગાડવા માટે ઉપાસના કરવામાં આવે છે, તેના માટે ત્રણ ચીજોની આવશ્યકતા હોય છે. પહેલા સ્થૂળ શરીર જે પંચતત્વનું બનેલું હોય છે. સ્થૂળ મૂર્તિની આવશ્યકતા હોય છે જે પત્થર અથવા કોઈ પણ ધાતુની બનેલી હોય છે. સ્થૂળ સાધનોની જરૂર પડે છે જેમ કે પંચપાત્ર, આચમની, માળા, ચંદન, ધૂપ, દીપ વગેરે સ્થૂળ શરીર, સ્થૂળ દેવતા, સ્થૂળ સાધનો આ ત્રણ ચીજોની જરૂર હોય છે. ત્યારે પૂજા-ઉપાસના કરી શકાય છે.

સ્થૂળ પૂજામાં શરીરને બરોબર કરવામાં આવે છે. જે જીભથી આપણે મંત્ર જપ કરીએ છીએ, તેને બરોબર કરવામાં આવે છે. જો બંદૂક બરોબર નહીં હોય તો કારતૂસ કામ નહીં કરે. અમે ગાયત્રી સાધના કરી છે, જીભને પહેલા ઠીક કરી છે. ૨૪ વર્ષ સુધી ગાયને જવ ખવડાવી તેના ગોબરથી જે જવ નીકળતા તેના લોટની રોટલી બનાવી છાશની સાથે સેવન કરતા રહ્યા. અમે ૨૪ વર્ષ સુધી મીઠું, મરચું, મસાલો, મિષ્ઠાન, પૂરી, કચોરી ન ખાધી. ત્યારે અમારા જપ ફળીભૂત થયા. પહેલા જીભને ઠીક કરવી પડે છે. જ્યારે જીભ ઠીક થાય છે ત્યારે શરીર સ્વસ્થ રહે છે. સ્વસ્થ શરીરમાં જ સ્વસ્થ મન રહે છે. પહેલા ખાનપાનને ઠીક કરી શરીરને સ્વસ્થ રાખવું પડે છે. એવું પૂજ્ય ગુરુદેવે અમને બતાવ્યું.

ચંદગીરામ (ટી. બી.) ના દર્દી હતા. ડૉક્ટરોએ ૬ મહિનાનું જીવન બતાવ્યું. ચંદગીરામને છ મહિનામાં આબનાર મૃત્યુની ચિંતા સતાવવા લાગી. દુઃખી થઈ એક સાધુ પાસે ગયા. સાધુ બાબાએ તેમનું આત્મબળ

વધારતા કહ્યું કે ડૉક્ટર લોકો ખોટું કહે છે. તમે છ મહિના નહીં વધુ વર્ષો જીવશો, પરંતુ તમારે એક કામ કરવું પડશે સંયમી જીવન જીવવાનું વ્રત લેવું પડશે. શરાબ, માંસ, બીડી, સિગરેટ, તમાકુ ખાવાનું છોડી દો અને મરચાં-મસાલા, પૂરી-કચોરી જેવી તેલ ખાધ છોડી દો તો તમે ઠીક થઈ જશો. ચંદગીરામે સાધુની વાત માની લીધી. આહાર-વિહાર ખાન-પાન ઠીક કરી લીધા. એક દિવસ ભારતનો સૌથી મોટો પહેલવાન બની ગયો.

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે કહ્યું-બેટા ! જીભ પર કાબૂ મેળવી કોઈ પણ વ્યક્તિ સ્વસ્થ રહી શકે છે. ઉપાસના સાથે સંયમી જીવન જીવવું જોઈએ. જે વ્યક્તિ સ્વાદેન્દ્રિય પર કાબૂ મેળવી લે છે તેની બધી ઈન્દ્રિયો કાબૂમાં થઈ જાય છે.

આંખોથી કોઈની બહેન-બેટીને બુરી, નજરથી ન જોવા નારી માત્ર માટે પવિત્ર દૃષ્ટિ રાખવી સાધક માટે ખૂબ જરૂરી છે. આંખોથી ગંદા ચિત્ર, સિનેમા વગેરે ન જોવા જોઈએ. નેત્રની શક્તિને નષ્ટ ન કરવી જોઈએ.

નેત્રોની સાધના ગાંધારીએ કરી હતી, તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે તેની દૃષ્ટિમાં એ શક્તિ આવી ગઈ કે દુર્યોધનને કહ્યું કે તે નગ્ન શરીરે મારી પાસે આવે તો તે પોતાની દૃષ્ટિથી તેને વજ્ર સમાન કઠોર બનાવી દેશે. એવું જ થયું. આ નેત્રોનો સંયમ હતો.

જે સાધક સુચિતાનું (સ્વચ્છતા) ધ્યાન રાખે છે, સવારે ઉઠી ઘર સાફ કરે છે. કપડાં-વાસણ સાફ રાખે છે. તેની સાધના સફળ થાય છે. નાક બરોબર કરવા માટે સ્વચ્છતા જરૂરી છે. કાનોથી કોઈની બુરાઈ ન સાંભળવી જોઈએ. સારું સાંભળવાથી સારું દેખાય છે. અશ્લીલ ગંદા ગીતો ન સાંભળવા. સત્સંગ, સદ્વિચાર સત્કર્મોની પ્રશંસા સાંભળો. સવારે માતા પિતાને ચરણ સ્પર્શ કરો, સેવા કરો. વહુઓ સવારે સાસુને ચરણ સ્પર્શ કરે અને દિવસભર હાથોથી શ્રમ કરે, પગનું કામ ચાલવાનું છે. સાધકે ભગવાને બતાવેલા રસ્તે ચાલવું જોઈએ. રામ, કૃષ્ણ, ગાંધી, વિવેકાનંદે બતાવેલ રસ્તે ચાલો. જ્યારે બધી ઈન્દ્રિયો બરોબર કરી લો ત્યારે જ ઉપાસના સફળ

થાય છે. સાધક જ્યાં સુધી ઈન્દ્રિયોને ઠીક ન કરે અને ગમે તેટલા જપ-તપ કરી લે સફળતાં નથી મળી શકતી. ઉપાસના પહેલા સ્થૂળ શરીરને ઠીક કરવું પડે છે. ભૂલોને ઠીક કરવી જોઈએ.

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે બતાવ્યું-બેટા ! દેવતાની મૂર્તિ મોડેલના રૂપમાં બને છે. જે દેવતાને જગાડવાના છે, તેની ઉપાસના કરીએ છીએ. દેવતા બહાર નહીં આપણી અંદર જ છે. જે દેવતાને જગાડવાના હોય તેના ગુણ આપણી અંદર વિકસિત થવા જોઈએ. જેમ કે હનુમાનને જગાડવાના છે તો હનુમાનજીની પૂજા કરીએ છીએ અને તેમના ગુણોને ગ્રહણ કરીએ છીએ. શંકરજીની ઉપાસના કરીએ ત્યારે તેમના ગુણો ધારણ કરીએ છીએ. ગાયત્રી માતાની પૂજા કરીએ છીએ તો ગાયત્રી માતાના ગુણો ધારણ કરવા પડે છે.

પૂજામાં ત્રણ ચમચી જળ ચઢાવીએ છીએ, જળ ચઢાવવાનું તાત્પર્ય શ્રધ્ધા, સમર્પણ, શ્રમ છે. દેશ, ધર્મ, સંસ્કૃતિની સેવા માટે શ્રમ કરવો જોઈએ. એક કલાકનો સમય તથા અંશદાન અવશ્ય કાઢવો જોઈએ. આજે અમે શ્રમનું વ્રત લઈએ છીએ. એ ભાવના કરવી જોઈએ. ચંદનનો અર્થ પ્રશંસનીય જીવન જીવવું જોઈએ. ચંદનનું ઝાડ જ્યાં હોય છે, ત્યાંનું વાતાવરણ ચંદનથી સુવાસિત થઈ જાય છે. પોતાના સંપર્કમાં આવનારને પોતાના જેવા બનાવવા જોઈએ. ઘર-ઘર

યજ્ઞ સંસ્કાર વગેરે કરાવવા જોઈએ. કોઈ નશો કરે છે તો તેને છોડાવવા માટે સંકલ્પીત કરાવવા જોઈએ. યજ્ઞમાં ભાગ લેનારને એક દુર્ગુણ છોડાવી સદ્ગુણ ગ્રહણ કરવાનું વ્રત લેવડાવવું. આજનો દિવસ ચંદન જેવો જીવીશું. પ્રશંસનીય જીવન જીવીશું એવી ભાવના કરો.

ફૂલ હસતી-હસાવતી જીંદગીનું પ્રતીક છે. ફૂલ કાંટાની વચ્ચે રહીને પણ પ્રસન્નતા ફેલાવે છે. પ્રસન્ન રહે છે. મુસીબતો તો ભગવાંન રામ અને કૃષ્ણ પર પણ પડી હતી, પણ તેમણે જીવનને હસતા રહીને વ્યતીત કર્યું. ફૂલ ચઢાવવાનું તાત્પર્ય સુગંધીદાર પ્રસન્ન જીવન જીવવાનું છે. નૈવેદ્ય ચઢાવીએ ભોગ લગાવીએ જે પ્રિય ભાષણનું પ્રતીક છે. અમે કોઈને અપ્રિય, કટુ વચન નહીં બોલીએ. મધુર ભાષણ અને મધુર વ્યવહાર બનાવી રાખીશું. દીપક બીજાને રસ્તો બતાવવાનો ગુણ ગ્રહણ કરવાની પ્રેરણા આપે છે. જે ખોટા રસ્તે ચાલે છે તેમને સાચા રસ્તે ચાલવાની પ્રેરણા આપીશું. આ સ્થૂળ શરીરની પૂજા અમે બતાવી. કર્મ સાથે જ્ઞાન હોવું જરૂરી છે. કર્મકાંડ સાથે ભાવના હશે તો લાભ મળશે.

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે જે સ્થૂળ પૂજા બતાવી અમે તમને બતાવી. અમને વિશ્વાસ છે તમે બધા ઉપાસના સાથે આ તથ્યો ખૂબ ધ્યાનથી કરશો અને પૂરે-પૂરો લાભ મેળવશો.

- લીલાપત શર્મા

જાળમાં ફસાનાર પક્ષીઓની હંમેશા દુર્ગતિ થતી હોય છે. દૂર સુધી ઊડીને કોણ જાય, મહેનત કરીને કોણ દાણા ચરે ? એ તો દાણા શોધવાની તુલનામાં જાળ પર પડેલા દાણાને સૌભાગ્ય માને છે અને એનો લાભ ઉઠાવવા માટે ચૂકી ન જવાય તેનો વિચાર કરે છે. એમને એ વિચારવાનો સમય નથી હોતો કે લાભ ઉઠાવતી વખતે પોતાના પગ તો નહિં ફસાઈ જાય ! દરેક પ્રકારના લોભી અધીરા અને આતુર બને છે અને તાત્કાલીક લાભ થોડા દાણા ખાઈ લીધા પછી એ પક્ષીઓની જેમ વગર મોતે મરે છે કે જેને ખોટાં આકર્ષણોમાં લાભ દેખાય છે.

આખો રોટલો ખાઈ જવાના લોભમાં બે બિલાડીઓમાંથી બંને ખોટમાં રહી. જો સંપીને ખાધું હોત તો, સંતોષ અને સહકારનો આશ્રય લઈને પ્રસન્ન રહી હોત તો કેવું સારું થાત ! તેમણે લાલચનો ત્યાગ કરીને પરમાર્થની ન્યાયનીતિ અપનાવી નહિ, બંને બરાબર લડી, ધાયલ થઈ અને છેવટે વાંદરા પાસે વહેંચણી કરાવવાની મૂર્ખતા કરીને ખાલી હાથે પાછું આવવું પડ્યું. ત્યાર પછી બધી વાત સમજતાં ઉદાસ થઈને પસ્તાવા લાગી. આપણામાંથી પણ મોટા ભાગના એવા છે કે જેઓ ફક્ત પોતાની વાતનો વિચાર કરે છે. મિત્રો, સહાયકો, સંબંધીઓને પણ મળેલા લાભોમાંથી ભાગ આપવા માટે તૈયાર હોતા નથી. સ્વાર્થી વાતોમાં, મહેનત કર્યા વગર મેળવવામાં પ્રથમ તો ચતુરાઈ લાગે છે પણ અંતમાં મૂર્ખ બિલાડીઓની જેમ ખાલી હાથે રહીને પસ્તાવું પડે છે.

યુગ નિર્માણ સમાચાર

ઔરંગાબાદ મહારાજાનાં શ્રી વસંતભાઈ સોનીએ “યુગ શક્તિ ગાયત્રી” નો “સાધક વિશેષાંક” પોતાના સમાજનાં ૧૪૨૩ પરિવારમાં પહોંચાડવા ડ્રાફટથી તુર્ત જ રકમ મોકલી આપી એક પ્રશંસનીય કાર્ય કર્યું છે.

તાલાલા-ગાયત્રી પરિવાર દ્વારા હિરણનદીનાં કાઠા પર ભવ્ય તીર્થ સ્થળ શ્રી સોરઠીયા પ્રજાપતિ ટ્રસ્ટ સંચાલિત શ્રીભાઈ માતાજી આશ્રમ ખાતે અને આશ્રમમાં અભ્યાસ કરતા તમામ બટુકોને સામૂહિક યજ્ઞોપવીત (જનોઈ) સંસ્કાર તેમજ શિખાસ્થાપન સસ્કાર તેમજ પંચ કુંડી ગાયત્રી મહાયજ્ઞનો એક વિરાટ કાર્યક્રમ તા. ૪-૭ના સંપન્ન થયો. આ કાર્યક્રમમાં સંસ્થાના પ્રમુખશ્રી પરબતભાઈ એ પંચકુંડી યજ્ઞમાં મુખ્ય કુંડ ઉપર ભાગ લઈને પ્રથમ પોતે જ યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર અને શિખા સંસ્કારથી જોડાયા હતા. સાથે સંસ્થાના મંત્રી અને આ પ્રેરણારૂપ કાર્યક્રમનું આયોજન કરનાર ક્રાંતિકારી પગલું ભરી બાળકોને ભારતીય સંસ્કૃતિના દેવી સસ્કારો આપવાનું જેણે સપનું સેવ્યું હતું એવા શ્રી નરસિંહ ભાઈ ચાંદેગરા કે જેઓ આચાર્ય છે તેમણે પણ આ સસ્કારો ધારણ કર્યા હતા. પ્રત્યેક બટુકોને ઉપવસ્ત્ર, દિક્ષાસેટ, ક્રાંતિચક્ર, દેવસ્થાપના વગેરે આપવામા આવ્યા હતા.

પાલનપુર ગાયત્રી પરિવાર પાલનપુર દ્વારા સાધના વર્ષ નિમત્તે સૌને સદ્બુદ્ધિ અને સૌને ઉજ્જવલ ભવિષ્યની કામના માટે તેમજ કારગીલ ક્ષેત્રમાં આપણા દેશ માટે બલિદાન વહોરેલ જવાનોને શ્રધ્ધાંજલિ અર્પિત કરવા બેચરપુર. વિસ્તારમાં આવેલ કૈલાસધામ મંદિરમાં તા. ૪-૭ના રોજ સવારે ૭.૦૦ વાગ્યા સુધી અખંડ જાપનો કાર્યક્રમ કર્યો. આ કાર્યક્રમમાં દિવસ દરમ્યાન ચાર લાખ જાપ થયેલ. તેની પૂર્ણાહુતી વિશ્વ કલ્યાણ અર્થે દીપયજ્ઞ દ્વારા સંપન્ન કરવામાં આવેલ આ આયોજનમા બેચરપુરા વિસ્તારના એક હજાર જેટલા ધર્મ પ્રેમી ભાઈ-બહેનોએ ભાવના પૂર્વક ભાગ લીધો હતો જેમ. શહીદ થયેલ વીર જવાનોને સર્વ જનતાએ ભાવ-વિભોર બની હૃદયપૂર્વક શ્રધ્ધાંજલી અર્પણ કરવામાં આવેલ.

ડો.ઈ-તાજેતરમાં ગુરૂપૂર્ણિમાંની ઉજવણી ૩ કુંડી યજ્ઞ સાથે ૭ દીક્ષા સંસ્કાર, ૨ પુસવન સસ્કાર, ૧ જન્મદીવસ સસ્કાર કરવામા આવ્યો. સાહિત્ય સ્ટોલમાંથી “વેદોનો દીવ્ય સદેશ” તથા “ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન” અડધી કિંમતે ખૂબજ

મોટી સંખ્યામાં વેચાણ થયું. યજ્ઞ સાથે નારી શક્તિઓએ ડભોઈ નગરમાં ઘરે ઘરને ઝકઝોરવા માટે જોલા પુસ્તકાલય યલાવવાં રશ્મીબેન, રમીલાબેન, ગીતાબેન, અનસૂયાબેન, શુશીલાબેન, માલતીબેન વિગેરેએ સંકલ્પ લીધો.

જામજોધપુર ગાયત્રી પરિવાર શાખાના ઉપક્રમે તા. ૨૬-૭ના રોજ શહેરના લોહાણા મહાજન વાડીમા પંચકુંડી ગાયત્રી મહાયજ્ઞનું આયોજન શહીદ સૈનિકોની આત્મશાંતિ માટે કરવામાં આવેલ તેમજ વિવિધ સંસ્થાના સહયોગથી બ્લડગ્રુપીંગનું સફળ આયોજન કરવામાં આવ્યું. ઉપરાંત દરેક સાધક પોતાનાથી થતી નૈષ્ઠિક સાધના તો કરી રહેલ છે.

નવસારી-શહેરની કુમારશાળા નં-૧માં ધો-૧લા તથા બાલમંદિરના કુલ ૧૫૦ બાળકોનો પ્રવેશોત્સવ તા. ૨૦-૭-ના રોજ ઉજવવામાં આવ્યો હતો.

પ્રવેશોત્સવમાં પ્રમુખ તરીકે શ્રી એ. ડી. પટેલ (માજી પ્રમુખ, નગરપાલિકા) તથા અતિથિ તરીકે શ્રી બિપિનભાઈ રાઠોડ (શિક્ષણ સમિતિ, નવસારીના સભ્ય) ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. મોટા પ્રમાણમાં વાલીઓ પણ હાજર રહ્યા હતા. શાળાના આચાર્યશ્રી જેકિશનદાસ શર્માએ સૌનું સ્વાગત કર્યું હતું. શાળાના શિક્ષક શ્રી રામુભાઈ પટેલે શાસ્ત્રોક્ત રીતે બાળકોને વિદ્યા આરભ સંસ્કાર કરાવ્યા હતા. ઉ. શિ. શ્રી ગુલાબભાઈ પટેલે બાળકોને આશીર્વાચનો આપ્યાં હતાં. કારગીલ શહીદોનો જયનાદ કરાવી શ્રી એ. ડી. પટેલે માતૃદેવો ભવ અને પિતૃદેવો ભવ સંસ્કૃતિને વેગવંતી અનુકરણ સામે ચેતવણી ઉચ્ચારી હતી.

ચલાલા યુગ નિર્માણ ગાયત્રી પરિવાર ટ્રસ્ટ દ્વારા ‘વૃક્ષનુ જતન કરીએ, વૃક્ષ આપણું જતન કરશે’ તે સૂત્ર ને સાર્થક કરવા વેદમંત્રો દ્વારા માં ગાયત્રીનું આવાહન કરી વૃક્ષારોપણ કાર્યક્રમનું સફળ આયોજન થયું સમગ્ર વૃક્ષો ના રોપાની વ્યવસ્થા ફોરેસ્ટર શ્રી પંડયાભાઈ તથા વાઘેલાભાઈ એ કરી આપી.

નાશિક ગુરૂપૂર્ણિમાંનો પાવન પર્વ ખૂબ જ શ્રધ્ધાપૂર્વક મનાવ્યો. આ પ્રસંગે નિ:શૂલ્ક દંત યજ્ઞનું પણ સફળ આયોજન થયું દંતયજ્ઞમાં રાજકોટના દંતશાસ્ત્રી શશિકાંતભાઈ એ પોતાની અમૂલ્ય સેવા આપી. લાલજીભાઈ ખૂંટનો આ યજ્ઞમાં વિશેષ સહયોગ રહ્યો.

મોર-ગુરૂપૂર્ણિમા પર્વ ખૂબ જ ઉત્સાહથી ઉજવ્યો. પ્રત્યેક મહોલ્લામાં બહેનોના સંચાલન હેઠળ શાખા હોવાથી કોઈ પણ આયોજન જલ્દીથી સફળ થાય છે. આ પ્રસંગે સાહિત્યનું વિતરણ પણ કર્યું પર્વનો સપૂર્ણ ખર્ચ રમેશભાઈએ કર્યો.

■

શક્તિ કેન્દ્રો જાગે

સજાઓ સજાઓ શક્તિપીઠો ને
સૃજન શિલ્પિઓના સહારે,
ગજાઓ ગજાઓ ગુરૂદેવ સંદેશ
આત્મ નિર્માણીઓના સહારે.....૧
ખતાવ્યો છે મારગ અમને શૂરાનો,
કંટક પર ચાલવાનો પુરાનો,
શૌર્ય, સાહસ ખતાવો ઓ જવાનો,
આ સમય છે પછી પસ્તાવાનો.....૨
નારી શક્તિ છે સર્જનહારી,
જગાઓ સુષુપ્ત સંસ્કારો ચાલી,
હટાવો અહંતા, મોટાઇને મારી,
લો માતૃસત્તાનો સંદેશ વિચારી.....૩
શક્તિના કેન્દ્રો બનાવ્યા બહાદૂરીથી,
શાન વધારો સૌ સહિયારા શ્રમથી,
ઉચ નીચ ના ભ્રમને દૂર ભગાવો,
ગૌરવ વધારો આત્મ મંથનથી.....૪
મંદિર ન સમજો આ શક્તિના કેન્દ્રને,
માનવતા માટેના આ પ્રેરણા સ્ત્રોતને,
યુગ ઋષિએ પ્રાણ પૂર્યા છે ક્ષેત્રમાં,
નિષ્ફુર ન બનો તમે પામો સૌ શ્રેયને....૫

-બાબુલાલ સોંડાગર

માધાપર

મ લિફ યુગ નિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ મથુરા મ ટે લીલાપત શર્મા દ્વારા પ્રકાશિત તથા યુગ નિર્માણ પ્રેસ મથુરામાં મુદ્રિત અને યુગ નિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ મથુરાથી પ્રકાશિત સપ દક ૫૦ લીલાપત શર્મા